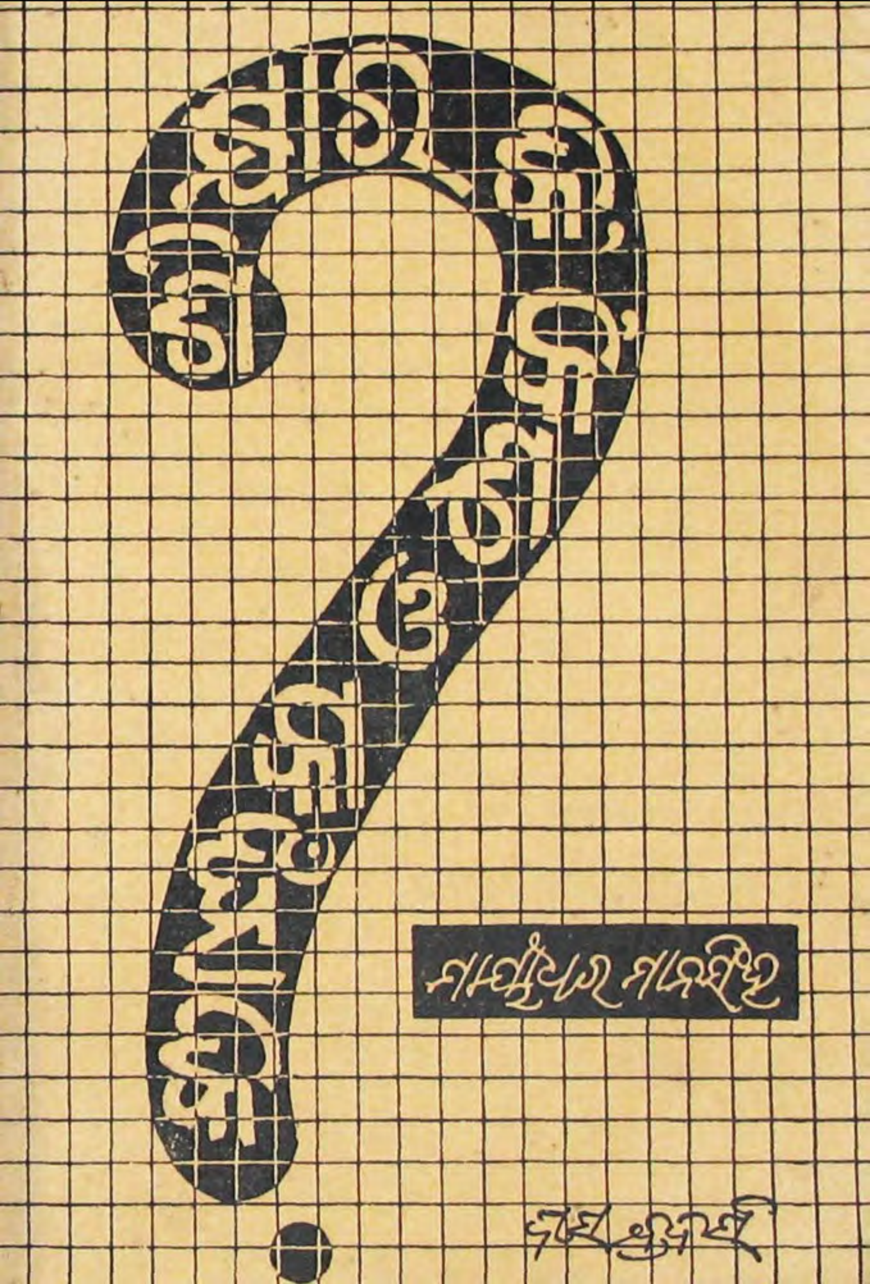

ଶିକ୍ଷାର
କି, କ'ଣ ଓ କାହିଁକି ।

ଲେଖକ

ଡଃ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ
୧୯୬୦

ପ୍ରକାଶକ

ବ୍ରହ୍ମପୁର : କଟକ : ସମ୍ବଲପୁର

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨· ୨୫ ନୂ: ପ:

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଭୂମିକା

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ଯାହା ଆଲୋଚନା କରି ଲେଖିଥିଲି, ତାହାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ 'ଶିକ୍ଷାର କି, କ'ଣ ଓ କାହିଁକି' ନାମରେ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏଥିରେ ଶିକ୍ଷାର ମୌଳିକ ଜିଜ୍ଞାସା ସବୁ ଆଲୋଚିତ ହେବା ସାଥେ ସାଥେ, ପ୍ରାଇମେରୀ ଓ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଶିକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷକର ସ୍ଥାନ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ଦାୟିତ୍ୱ, ଓ ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷାର ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ହୋଇଛି । ଆଶା କରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାଧାରଣ ପାଠକ ଓ ଶିକ୍ଷକ ଏ ପୁସ୍ତକ ପାଠରେ ଉପକୃତ ହେବେ । ଇତି ।

କଟକ
୭।୮।୯।୬୦ } ମାୟାଧର ମାନସିଂହ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସୂଚୀ

ଅଧ୍ୟାୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଶିକ୍ଷାର କ, କଣ, କାହିଁକି	୧
୨ । ଆମର ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା —	୨୬
(କ) ଚାହିଁ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ	
(ଖ) ଚାହିଁ ତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଦଳ	
(ଗ) ଚାହିଁ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ଓ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ	
(ଘ) ଚାହିଁ ଆମ ପ୍ରାଚୀନ ପନ୍ଥାର ଅନୁସରଣ ।	
(ଙ) ବେସିକ ଓ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସଂସ୍କାର ।	
୩ । ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା ଓ ସିଲାବସ୍	୮୧
(କ) ସାଧାରଣ ଆଲୋଚନା	
(ଖ) ସିଲାବସ୍	
(ଗ) ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ।	
(ଘ) କଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଂ (ସିଲାବସ୍, ଇନସ୍ପେକ୍ଶନ ଓ ପରୀକ୍ଷା — ଭାରତର ଐତିହ୍ୟସଂରକ୍ଷଣ — ସଂସ୍କାର ନୁହେଁ ବିପ୍ଳବ — ଆଡ଼ଭାଇଜରି ବୋର୍ଡ଼)	
୪ । ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଦର୍ଶ	୧୧୪
୫ । ଆଦର୍ଶ ହାଇସ୍କୁଲ	୧୨୨
୬ । ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକ (ଆତ୍ମ-ସ୍ୱୀକୃତ)	୧୨୬
୭ । ସେକାଳର ଚାଟଶାଳୀ ଓ ଏକାଳର ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷା । (ଆଧୁନିକ ବିକୃତି—ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଆବର୍ଜନା—ମୌଳିକମାତ୍ର ଡିଗ୍ରୀ ଓ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ—ଭାରତବର୍ଷର ନିଜସ୍ୱ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷା)	୧୩୦

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଶିକ୍ଷାର କି, କ'ଣ ଓ କାହିଁକି

ଅଭିଭାବକ—ଗୁରୁଜି, ମଣିଷ ପିଲାଙ୍କୁ ଇସ୍କୁଲରେ ନେଇ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାର କି ବିଶେଷ ଦରକାର ? ଆମ ଦେଶରେ କୋଟି କୋଟି ଲୋକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରକ୍ଷର ରହି ବେଶ୍ ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି । ତେବେ 'ଶିକ୍ଷା' 'ଶିକ୍ଷା' ନେଇ ଏତେ ଚହଳ, ଚିତ୍କାର କାହିଁକି ?

ଗୁରୁଜୀ—ଅନେକ ଲୋକ ବିନା ଅକ୍ଷର ଜ୍ଞାନରେ ବେଶ୍ ଭଲ ଜୀବନଯାପନ କରି ପାରନ୍ତି । ତାହା ମୁଁ ମାନୁଛି । କିନ୍ତୁ ମୂର୍ଖ ଲୋକ ଯେପରି ବଞ୍ଚୁଛି, ସେ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ତା'ଠାରୁ ଉତ୍ତମତର ଜୀବନ ଯାପନ କରନ୍ତା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ନାହିଁକି ? ଜଣେ ଜାପାନୀ କୃଷୀ ଓ ଓଡ଼ିଶୀ କୃଷୀ ଭିତରେ ପ୍ରଭେଦ, କେବଳ ବୁଦ୍ଧି ବା ଧନର ପ୍ରଭେଦ ଆଦୌ ନୁହେଁ । ପ୍ରଭେଦ କେବଳ ଶିକ୍ଷାର, ଯାହା ଯୋଗୁ ଓଡ଼ିଆ ଚଷା ଅପେକ୍ଷା ଜାପାନର ଚଷା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ସୁନ୍ଦରତର ଓ ସଭ୍ୟତର ଜୀବନ ଯାପନ କରିଥାଏ । ଶିକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସକଳ ଉତ୍କର୍ଷକୁ ବିକଶିତ କରିବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ଶିକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟ ପିଲାର ମନ ଓ ଦେହକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ତାଲିମ୍ କରି ନେବାର ଓ ମନୁଷ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଉପାଦାନ ଦେଇ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଅନାବାଦ ଜମିର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଯାଉ । ଏଇ ପଡ଼ିଆ ଜମିଟାରେ ବି ତ କିଛି ନା କିଛି ଫସଲ ଉଠାଯାଇ ପାରିବ । ସେହିପରି ନିରକ୍ଷର ଲୋକ ବି ଏକପ୍ରକାରେ ଜୀବନଟା କଟାଇ ନିଏ । କିନ୍ତୁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ କୃଷକ ଆସି ସେହି ଜମିଟାକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଚାଷ କରି ତାକୁ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଓ ଲାଭଜନକ ଉଦ୍ୟାନରେ ପରିଣତ କରିଦେବ । ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକକୁ ପଡ଼ିଆ ଭୂଇଁ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ଲାଭଜନକ ଉଦ୍ୟାନ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଇ ପାରେ ।

ଅଭିଭାବକ—କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟକଥା କହିବି ବସିଲେ, ମୁଁ ତ ଅଧିକାଂଶ ତଥାକଥିତ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଧିକାଂଶ ଅଶିକ୍ଷିତ ଗ୍ରାମବାସୀ ଓ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କିଛି ମୌଳିକ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖି ପାରୁନି । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଖାଲି ବେଶୀ ରୋଜଗାର କରିବାରୁ ସିନା ଭଲ ଘରେ ରହନ୍ତି, ସଫାଲୁଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଏତିକି ମାତ୍ର ପ୍ରଭେଦ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନାଦର୍ଶ, ନିରକ୍ଷର ଲୋକର ଜୀବନାଦର୍ଶଠାରୁ କୌଣସି ଗୁଣରେ ତ ମହତ୍ତର ନୁହେଁ । ଦୁହେଁ ମୂଳତଃ ଏକାପରି ବଞ୍ଚି, ଅର୍ଥାତ୍ ପିଲାଝିଲା କରି, ଠିକ୍ ଏକାପରି ମରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅନେକ ନିରକ୍ଷର ଲୋକ ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଠାରୁ ଧନ ଓ ଧାର୍ମିକତାରେ ବହୁ ଉଚ୍ଚରେ ।

ଗୁରୁଜୀ—ଏ ଦେଶରେ ତାହା ଯେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସତ୍ୟ, ତାହା ଗଭୀର ପରିତାପର ସହିତ ଆମକୁ ମାନିବାକୁ ହେଉଛି । ଆଲୋକିତ ମନୁଷ୍ୟତା ଏ ଦେଶରେ ଆଜି ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନୁହେଁ । ଅର୍ଥ, ଅଧିକାର ଓ ପ୍ରଭାବ ହିଁ ଆଜି ଏ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର, ତାହା ଯେ କୌଣସି ଦେଶପକ୍ଷରେ ଘୋର ଅପକାରକ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏପରି ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ମୁଷ୍ଟିମେୟ କେତୋଟିଙ୍କୁ ପଦାଧିକାରରେ ନେଇ ଥୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ସମଗ୍ର ଜାତିର ଶରୀରରେ ଏହା ବିଷପରି ହିଁ କାମ କରିବ । ଯଦି ଆମ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତି ଅନୁସାରୀ ଆମ ଦେଶକୁ ଆଜି ପୁନର୍ଗଠିତ କରିବାର ଇଚ୍ଛା, ଆମର ଥାଏ, ତେବେ କେବଳ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର କେତେଟା ଅଗୌଣ ଅଂଶକୁ ବିନା ଚିନ୍ତାରେ ବରି ନନେଇ, ଆମକୁ ଆମର ନିଜର ପ୍ରୟୋଜନ, ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକତା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା ଅନୁସାରେ ଆମର ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସଂସ୍କାର ଓ ବିପ୍ଳବ ଆଣିବାକୁ ହେବ ।

ଅଭିଭାବକ— କିନ୍ତୁ ତମେ ଯେ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କର ପଛେ, ଶିକ୍ଷାର ଖର୍ଚ୍ଚ କମାଅ ତ, ବାବୁ । ମୋଟା ଦରମାର ଶିକ୍ଷକ, ଏତେ ଏତେ ଟଙ୍କାର କିତାବପତ୍ର, ପୁଣି ବ୍ୟୟବହୁଳ କୋଠାଘର ସବୁ ନହେଲେ କି ମଣିଷ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ନପାରେ ?

ଗୁରୁଜୀ— ଏ ସବୁ ଆୟୋଜନ ଦରକାର ଆଜ୍ଞା, କିନ୍ତୁ ଏକା-ବେଳକେ ନ ହେଲେ ଯେ ନ ହେବ ଏପରି ନୁହେ । ଏବେ ଗ୍ରୀକ୍ ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ଲେଟୋଙ୍କ ବଡ଼ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରାସାଦମାନଙ୍କରେ ପଢ଼ା ଯାଉଛି, କିନ୍ତୁ ପ୍ଲେଟୋ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ତୋଟାରେ ଅଧ୍ୟାପନା କରୁଥିଲେ । ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାନସିକ କୃତି ସମୂହ, - ଅରଣ୍ୟ ଗୁମ୍ଫା ତଳେ, ଧାନ କୁଟୀରରେ ଜନ୍ମ ଲାଭ କରିଛି ଓ ବଢ଼ିଛି ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ତେଣୁ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ କୋଠାବାଡ଼ି ଏକାନ୍ତ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଆଜି ଆମେ ଶିକ୍ଷା ନାମରେ କୋଠାବାଡ଼ିକୁ ହିଁ ବୁଝୁଛୁ । କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ବସିଲେ ଆମ ଦେଶରେ ଆଗେ ଗୁରୁ, ଯେ କି ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ସ, ତାଙ୍କୁ ନ ଖୋଜି, ଆମେ କୋଠାବାଡ଼ିର ଆୟୋଜନରେ ଆଗେ ଲାଗିପଡ଼ୁ । କୋଠାବାଡ଼ି ଠିଆହେଲା ପରେ ଯାଇ, ବଜାରରେ ଯେପରି ମିଳିଲା ସେପରି ଗୁରୁଙ୍କୁ ଗୋଟାଇ ଆଣୁ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ଭିତରେ ସେ ଗୋଟାଏ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରି ମାତ୍ର ଆମେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର କରୁଁ । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଗୁରୁ ହିଁ ଥିଲା ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ, ଆଜି ସେଠାରେ ଏହି ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଲେ ଘୋର ଲଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏବେ ବି ଭାରତୀୟ ଆଦର୍ଶ ହିଁ ଶିକ୍ଷାକୁ ଚାଳିତ କରେ । କୋଠା-କେନ୍ଦ୍ରିକ ବା ସାର୍ଟିଫିକେଟ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ସେଠି ନାହିଁ । ସେଠି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଗୁରୁକେନ୍ଦ୍ରିକ ଓ ଜ୍ଞାନାଭିମୁଖୀ । ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରୁଛୁ, କିନ୍ତୁ କେବଳ ବାହାରଟା ମାତ୍ର, କେବଳ ଇଟାକାଠର ଗୁଁଛଟା । ମୂଳ ଆଦର୍ଶଟାକୁ ଆମେ ଜାଣି ଜାଣି ଯେପରି ଉପରେ ସ୍ପର୍ଶ କରୁ ନା, କାରଣ ସେ ଆଦର୍ଶରେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ କେତେ ଜଣଙ୍କୁ ମିଳିବ ?

ପୁଣି, ବିନା ବହିରେ ବି ଚମତ୍କାର ଶିକ୍ଷା ମିଳିପାରେ । କୋଣାର୍କର ଶିଳ୍ପକଳା ପୃଥିବୀର ସବୁ ପ୍ରାନ୍ତର ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ବିସ୍ମିତ କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପଥୁରିଆମାନେ ତାକୁ ଗଢ଼ିଥିଲେ, କେତେ ଜଣ ସେଥିରୁ ପାଠ ପଢ଼ିଥିବେ ? ଯଦି ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଏ ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚ—କୋଟି ଦକ୍ଷତା

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନିରକ୍ଷର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଭିତରେ ଫୁଟିପାରେ, ତେବେ ଏବେ ଶିକ୍ଷା କହିଲେ ଗୁଡ଼ାଏ ବହି ମୁଖସ୍ଥ କରିବା ମାତ୍ର ଯାହା ବୁଝାଉଛି, ତାହା ଆମର ଚିନ୍ତା-ଶକ୍ତିର ଘୋର ଦୈନ୍ୟ ହିଁ ସୂଚନା ଦେଉଛି । ଯେଉଁମାନେ କେବଳ ଡିଗ୍ରୀ ଓ ସାର୍ଟିଫିକେଟକୁ ମନୁଷ୍ୟତାର ପରିମାପକ ବୋଲି ଧରୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ବୋଧ ହୁଏ ଭୁଲିଯାଉଛନ୍ତି ଯେ, ପୃଥିବୀ ଇତିହାସର କେତେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଦୌ ଅକ୍ଷର କ'ଣ ଜାଣି ନଥିଲେ । ମହମ୍ମଦ, ରାମକୃଷ୍ଣ, ଶିବାଜୀ, ଆକବର ପ୍ରଭୃତି ଏକାବେଳକେ ନିରକ୍ଷର ଥିଲେ ।

ଅଭିଭାବକ—ତା' ହେଲେ, ତମର କଳ୍ପିତ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ କୋଠାବାଡ଼ି ଓ ପୁସ୍ତକର ଅତ୍ୟାଧିକ୍ୟର ଆଦୌ ରହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶା କରେ ।

ଗୁରୁଜୀ—ନା, ନା, ସେ ସବୁ ହିଁ ରହିବ । ବହି ବା କୋଠାଘର ମାନେଇ ମନ୍ଦ ନୁହନ୍ତି । ଆମେ ସେ ସବୁକୁ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗ୍ରହଣ କରୁ ଓ ଯେପରି ଭାବରେ କାମରେ ଲଗାଉ, ସେ-ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ, ତାର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ପିଲେ ଯେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ବଢ଼ି ଆସିଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ଘରେ ତାଙ୍କର ପିତାମାତା ବସବାସ କରନ୍ତି ଓ ଯେଉଁ ଘରକୁ ପିଲେ, ପଢ଼ା ଶେଷ ହେଲା ପରେ, ଫେରିଯିବେ, ସ୍କୁଲର କୋଠାବାଡ଼ି ସବୁ ସେ ସବୁଠାରୁ ଏକାବେଳକେ, ମୂଲ୍ୟରେ ବା ପ୍ରକାରରେ ଭିନ୍ନ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସୁଖକର, ଜୀବନ, ଅଧିକାଂଶ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ, ପରେ ଘୋର ଅସନ୍ତୋଷ ଜାଗ୍ରତ କରେ, କାରଣ ତାଙ୍କର 'ପରେ' ତାଙ୍କର

Digitized by srujan ka@gmail.com

'ପୂବ'ଠାରୁ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼େ । ଭାରତବର୍ଷର ସୁପ୍ରାଚୀନ ଐତିହ୍ୟ ହେଉଛି, ସରଳ ଜୀବନରେ ହିଁ ଉଚ୍ଚଚିନ୍ତା । ତେଣୁ ଏହି ଦରିଦ୍ର ଦେଶର ଗୁରୁ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍‌ରାଜ୍ୟ ସ୍ପାର୍ଟାର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଗୁରୁ ପରି ସରଳ କଠୋର ଜୀବନରେ ହିଁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ରହିବା ଉଚିତ । ସମଗ୍ର ଏସିଆରେ ଜାପାନୀମାନେ ନିପୁଣତମ, ଦକ୍ଷତମ ଜାତିବୋଲି ଗୃହୀତ । ଧାନକୃଷଠାରୁ ଜାହାଜ ନିର୍ମାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଜାପାନୀମାନଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ଆଜି ବିଶ୍ୱ-ବିଖ୍ୟାତ । ଏମାନଙ୍କର ଏଇ ନିପୁଣତାର ଉତ୍ସ ହେଉଛି, ଏମାନଙ୍କର ଗୁରୁ ଜୀବନରେ କଠୋର ଜୀବନ ଯାପନ ଓ ଅତି କଠିନ ପରୀକ୍ଷାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାର ଅଭ୍ୟାସ । ଯୌବନରେ ସୁଖ ଓ ବିଳାସର ଲାଳସା ଓ ଜୀବନକୁ ଶସ୍ତା ଓ ସହଜ ଭାବରେ ପାଇବାର ପ୍ରୟାସ, ଯେ କୌଣସି ଜାତିର ନୈତିକ ମେରୁଦଣ୍ଡକୁ ଯେ ଫୋକଡ଼ା କରିଦେବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ହିନ୍ଦୁମାନେ ପୋଥିକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ମାନବର ଜ୍ଞାନର ଆଧାର ରୂପେ ପୁସ୍ତକ ଆମର ପ୍ରକୃତିରେ ନମସ୍ୟ । ତେଣୁ ପୁସ୍ତକର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଆଜି ଯେ ଗୁରୁ ଆମ ଦେଶରେ ଅଭିଭୂତ, ଏହା ବହିର ଦୋଷ ନୁହେଁ । ଦଶ ବାରଟି ବହି ଖାଲି ଶୁଆପରି ମୁଖସ୍ଥ କରି ପାରିଲେ, ଆମେ ବି.ଏ. ଏମ୍. ଏ. ଉପାଧି ବିତରଣ କରି ଦେଉଛୁ । ଏହା ହାସ୍ୟକର କଥା । ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତରର କଥା, ବାହାରର ନୁହେଁ । ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧି ଓ ଚିନ୍ତା, ଜୀବନର ସମସ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକୁ ସମ୍ଭାଳିବା ପାଇଁ କିପରି ସେ ତାଲିମ ପାଇଛି, ତାର ଶୈଶବ ଓ କୌମାରର ଜାନ୍ତବ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସବୁକୁ କିପରି ଭାବରେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ, ସଭ୍ୟ, ଭବ୍ୟ, ପବନ, ଉନ୍ନତ ମାନବଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ପରିଣତ କରାଯାଉଛି, ପୁଣି ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଏପରି ଭାବରେ ତାଲିମ୍ ପାଉଛି ଯେ, ଯେ କୌଣସିଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଭାର ନ ହୋଇ, ତାହା ନିଜର ଅନ୍ନର ଆୟୋଜନ କରି ପାରିବ,—ଯଦି ସ୍କୁଲ କଲେଜର ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ ସେହି ଜଣକୁ ଏଇ ଶିକ୍ଷା ଦେଇପାରି ନାହିଁ, ତେବେ ସେ ସବୁ ତାର ମସ୍ତିଷ୍କ ଉପରେ ଅଦରକାରୀ ମଇଳା ଭାର ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ବୋଲି ଧରି ନିବାର କଥା । ଅନାବଶ୍ୟକ ଭାର-ରୂପୀ ସେହି ପୁସ୍ତକ-ଜ୍ଞାନ ସେ ଲୋକ ସଂଗ୍ରହ ନ କରିଥିଲେ ବରଂ ତା'ର ଢେର ଉପକାର ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ଅଭିଭାବକ—ତମର ଏଇ ଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶ ବେଶ୍ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । କିନ୍ତୁ ଦେଖନ୍ତୁ, ଗାଁର ନିରକ୍ଷର ଲୋକେ କୌଣସିମତେ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରି, ବିଶ୍ରଚୂଡ଼ା ହୋଇ ଜୀବନୋପଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତଥାକଥିତ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ହିଁ ବଂଚିବାଠା କଷ୍ଟକର ମଣୁଛନ୍ତି, ଏବଂ କୌଣସିମତେ ଜୀବିକାର ଯୋଗାଡ଼ କଲେ ମଧ୍ୟ, ସାଧାରଣତଃ ନିରାନନ୍ଦ ଜଞ୍ଜାଳମୟ ଜୀବନଯାପନ କରନ୍ତି । ତମର ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା କେବଳ ଏତ ପୋଥି ପାଠ । କିନ୍ତୁ ଜନତା ଉପରେ ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ଆଦାମ୍ ଓ ଇଭ୍ ଉପରେ ଜ୍ଞାନ-ବୃକ୍ଷର ଫଳର କାର୍ଯ୍ୟ ପରି ବୋଧ ହେଉଛି ।

ଗୁରୁଜୀ—ତମେ ଯାହା କହୁଛ ମୁଁ ତାର ପ୍ରତିବାଦ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ତାହା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସତ୍ୟ । ସମସ୍ୟା ଏହି ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ସ୍କୁଲ୍-କଲେଜକୁ ଆସୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଭିତରୁ ଅଧିକାଂଶ ଯଥାର୍ଥ ଯୋଗ୍ୟତା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ କିଛି ଆଶା କରି ଦୌଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଏବଂ ତେଣୁ ସେମାନେ ଯାହା ପାଆନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣାପଡ଼େ ଅତ୍ୟଳ୍ପ । ତେଣୁ ସେମାନେ ରହନ୍ତି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ଆମ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶତ ଶତ କିଶୋର କିଶୋରୀଙ୍କି ଗୋଟାଏ ଦୁଆରରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦେଇ, କେତେ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଅର୍ଥହୀନ ପରୀକ୍ଷାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବସେଇ, ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟେ ଦୁଆର ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଲେବୁଲ୍ ମାରି ବାହାର କରି ଦେଉଛି । କି ସେ ଲେବୁଲ୍ ର ଅର୍ଥ, ଜୀବନ ପ୍ରତି ତାର ଉପଯୋଗୀତା କଣ, ଲେବୁଲ୍ ଧାରୀ କି ବିଶେଷ କାମ ପାଇଁ ନିପୁଣ ବୋଲି ଧରାଯିବେ, ଆମଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ତାର ଉତ୍ତର ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ, ପୁଣି ଅଧିକ ପରିତାପର କଥା ଯେ, ସେପରି ଉତ୍ତର ଦେବା ତା'ର ଦାୟିତ୍ୱ ନୁହେଁ ବୋଲି ସ୍ୱୀ ସେ ଭାବେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ, ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତର ନିଜର ଯଥାର୍ଥତା ଠିକ୍ ଭାଷାରେ ଘୋଷଣା କରିବା ଉଚିତ, ଏବଂ ପ୍ରତି ଅଭିଭାବକ ଜାଣିବା ଉଚିତ ଯେ, ସେହି ସ୍ତରର ଶେଷକୁ ଗଲାବେଳକୁ ତା'ର ପିଲା କେଉଁଥି ପାଇଁ କିପରି ଭାବରେ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବ । ଏତିକି ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଜାଣିଲେ, ତେଣିକି ପିଲାଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ୍, କଲେଜକୁ ପଢ଼େଇବା, ଏକାନ୍ତରେ ଅଭିଭାବକଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ହୁଅନ୍ତା । ଏବେ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ସବୁ ସୁଖକର ଜୀବନର ବୃଥା ପ୍ରଲୋଭନରେ ଶତ ଶତ କିଶୋର କିଶୋରୀଙ୍କି ଟାଣି ଆଣୁଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ବେଶ୍ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଜୀବନଯାପନ କରୁଥାନ୍ତେ । ଆମ ଦେଶରେ ଏବର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା, ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏ ଦେଶରେ ତାଙ୍କ,

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଚଳେଇବାରେ ସହାୟତା ପାଇଁ, ଇଂରେଜ ଜାଣିଥିବା 'ବାବୁ' ଶ୍ରେଣୀ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଲାଗି ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଦେଶର ଶାସନ ପାଇଁ ଦରକାର କରିବ ବରାବର ଏଇ ଶ୍ରେଣୀ 'ବାବୁ' । କିନ୍ତୁ ସବୁଦେଶରେ ସବୁ କାଳେ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ସଂଖ୍ୟା ରହିବ ମୁଷ୍ଟିମେୟ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଆଶାରେ ସମଗ୍ର ଜାତିକୁ ସେହି ଗୋଟାଏ ପଦ୍ଧତିରେ ମୂଳରୁ ଚୂଳ ଯାଏଁ ତାଲିମ୍ କରିବାର କୌଣସି ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ଜାତି କେବଳ କେତୋଟି ଅଫିସ୍-ଗ୍ଲର୍କ 'ବାବୁ' ଦରକାର କରେ ନାହିଁ, କରେ ନିପୁଣ ଚାଷୀ, ବଢ଼େଇ, ପଥୁରିଆ, କୁମ୍ଭାର, ତନ୍ତୀ, ଭଣ୍ଡାରି ଓ ବ୍ୟବସାୟୀ ମଧ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଆମେ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ଶେଷରେ କେତୋଟି ଅଫିସ୍-ଗ୍ଲର୍କ 'ବାବୁ'ଙ୍କୁ ମାତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଥିବେଳେ, ଦେଶରେ ଉତ୍ତମ ଚଷା, ତନ୍ତୀ, ବଢ଼େଇ, ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ତ କିଛୁ ଦେଲେ କରୁନେ ? ଇଂଲଣ୍ଡ, ଜାପାନ, ଜର୍ମାନି, ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଉନ୍ନତ ଦେଶରେ ସମାଜକୁ ସଭ୍ୟ ରଖିବା ପାଇଁ ଯାହା ଯାହା ଦରକାର ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆୟତ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅଛି । ଆମ ଦେଶରେ 'ଜାତି' ହିଁ ବିଦ୍ୟାଳୟର କାମ କରୁଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣର ପୁଅ ଘରେ ଘରେ ବାପା ଦାଦାଙ୍କି ଦେଖି ଦେଖି ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶିଖି ଶିଖି ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଉଥିଲା । ଶିକ୍ଷାର ଖର୍ଚ୍ଚ ଆଦୌ ନ ଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ । ସେହିପରି କଂସାରିର ପୁଅ କଂସାରି ଓ ଚଷାର ପୁଅ ଚଷା ହେଉଥିଲା । ମୁସଲ୍‌ମାନ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବେ ଏକପ୍ରକାର ପାରମ୍ପରିକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏବେ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ବାଧା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସେଥିପାଇଁ ଟାଲିମ-ସାର୍ଟିଫିକେଟ ନହାନ୍ତି ଦରକାର । ଜର୍ମାନୀରେ ବିନା ସାର୍ଟିଫିକେଟରେ କେହି ବଢ଼େଇ ବା ଦରଜି ବା ଧୋବା ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବେ ନି । ସେ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ୧୮ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ପାଇବାକୁ ବାଧ । ସାମାନ୍ୟ କେତେକ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଯୁବକ ଯୁବତୀ ହିଁ ଉପରକୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଯାଆନ୍ତି; ଅଧିକାଂଶ ଯାଆନ୍ତି ଏଇ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସାୟିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁକୁ । ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟରେ ଠିଆ ହେବା ପୂର୍ବରୁ, ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ କଠିନ ଟାଲିମ୍ ଓ କଠିନତର ପରୀକ୍ଷାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଫଳରେ, ଆମ ଦେଶ ପରି, ଜର୍ମାନୀ ବା ଜାପାନରେ ଠକ ବା ଖରାପ ଧୋବା, ଦରଜି ବା ବଢ଼େଇ ଦେଖିବାକୁ ମିଳନ୍ତିନି । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏଇମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ଦେଶମୟ କହିଲେ ଚଳେ ।

ଅଭିଭାବକ—ଯାହା ବା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଛି, ତାହା କ'ଣ କମ୍ ବ୍ୟୟବହୁଳ ହେଲାଣି ? ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଓ ନିମ୍ନବିତ୍ତ ଲୋକେ ଏକ ଦିଗରେ ବହୁ ପ୍ରକାର ଟାକ୍ସ ଓ ଚାନ୍ଦା ଓ ତେଣେ ପିଲାଙ୍କ ପଢ଼ା ଖର୍ଚ୍ଚ ଓ ବିବାହ ଖର୍ଚ୍ଚ ଭିତରେ ପେଷି ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଏଇ ସବୁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି କରି, ଏମାନଙ୍କର ପିଲାଙ୍କୁ ଭଲ କରି ସୁଷମ ଖାଦ୍ୟ ଦେବାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ରହୁନି । ଫଳରେ ଏଣେ ପିଲା କୋଠା ଘରେ ବଢ଼ି ଡିଗ୍ରି ଆଣିଲା ବେଳକୁ, ତେଣେ ଦୁର୍ବଳ ଦେହ ଓ ରୁଗ୍ଣ ଅନ୍ତ ନେଇ ବାହାରୁଛନ୍ତି । ବାଳକମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବାଳିକାମାନଙ୍କର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆତୁର ସାଂଘାତିକ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା, କୌଣସି ନେତା ବା ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଏ ଦିଗରେ ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ କରନ୍ତୁ ନାହାନ୍ତି ।

ଶିକ୍ଷକ—ଆପଣ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ସେଥିରେ ପ୍ରତିବାଦ ପାଇଁ କୌଣସି ଅବକାଶ ଦେଖୁନି । ଅବସ୍ଥା ପ୍ରକୃତରେ ତାହାହିଁ ଶିକ୍ଷାକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦେଶରେ କେବଳ ଡିଗ୍ରୀସଂଗ୍ରହ ବୋଲି ମନେକରିବାରୁ, ଶିକ୍ଷା ଦେଶର ଉପକାର କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ, ଅଶେଷ ଅକଲ୍ୟାଣ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ଶିକ୍ଷକର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ମନୁଷ୍ୟ-ଗଠନରୁ ଆମର ଦୃଷ୍ଟି ଯାଇ ରହୁଛି ବଡ ବଡ କୋଠାବାଡ଼ିରେ । ଆଗରୁ ତ କହିଛି ଯେ, କୌଣସିଠି ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜ ବସେଇବାର ହେଲେ, ଦେଖା ଯାଉଛି ଯେ, ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷକକୁ ଖୋଜା ପଡ଼େନା, ପଡ଼େ କୋଠା, ଆସବାବ୍, ମାନେଜିଂ କମିଟି, ତାର ପ୍ରେସିଡ଼େଣ୍ଟ ଓ ସେକ୍ରେଟେରୀ । ଏ ସବୁ ହୋଇ ସାରିଲେ, ଦରମାସର୍ବସ୍ୱ ନଗଣ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ସବା ପଛରେ ଆସେ, ସକଳର ଆଜ୍ଞାବହ ହୋଇ । ଯେଉଁ ଦେଶ ଓ ସମାଜରେ 'ଶିକ୍ଷକ ହିଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ'— ଶିକ୍ଷାର ଏହି ପ୍ରଧାନତମ ନୀତି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ଗୃହୀତ ହୋଇନାହିଁ, ସେଠି ଶିକ୍ଷା ସମାଜର ଅକଲ୍ୟାଣ ନକରି, କଲ୍ୟାଣ କରିବାର ଆଶା ବୃଥା । ତା' ହୋଇ ନପାରେ ।

ଶିକ୍ଷାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ମନୁଷ୍ୟ ଗଠନ । ଏହା ଏକ ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ପ୍ରୟୋଗ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର କୌଣସି ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଦିଗବିକୁ ଅବହେଳା କରି କେହି ଉତ୍ତମ ଶିକ୍ଷା ପାଇଛି ବା ଦେଇଛି ବୋଲି କହି ନପାରେ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷିତ କହିଲେ ଆମକୁ ଧରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ସପୁଷ୍ଟ ଲୋକ,

Digitized by srujan ka@gmail.com

ତାର ଶରୀର, ମନ, ବୁଦ୍ଧି, ଆତ୍ମା, ବସନ-ଭୂଷଣ, ସାମାଜିକ ବ୍ୟବହାର ଇତ୍ୟାଦି ତା' ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ସକଳ ବିଭାଗରେ ଉପଯୁକ୍ତ ତାଲିମ ପାଉଛି । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିରେ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ; ତାହା ଅବିଳମ୍ବେ ବର୍ଜନୀୟ । ଆମ ଦେଶରେ କିନ୍ତୁ ଦେଶର ନୂତନ ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଦୌ ସୁନଜର ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଆ-ମାନେ ଗତ ଦୁଇ ତିନି ପୁରୁଷ ଭିତରେ ଉଚ୍ଚତାରେ ହାରାହାରି ଏକ ଫୁଟ କମି ଗଲେଣି। ଏପ୍ରକାର ମାରାତ୍ମକ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି କାହାରି ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ହେଉ ନାହିଁ । ଆମ ଗୋସେଇଁ ବାପା ମାନେ ୬ ଫୁଟିଆ ମଣିଷ ଥିଲେ । ଏବେ ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆ ୫ ଫୁଟରୁ ବେଶୀ ଉଚ୍ଚ ଥିବାର ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ଅଥଚ ଅଲ୍ପୋଚ୍ଚ ଜାପାନୀ ଗତ କେତେ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ହାରାହାରି ଅଧ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚତାରେ ବଢ଼ିଗଲେଣି । ସମଗ୍ର ଜାତିର ସମୂହ କଲ୍ୟାଣକୁ ଆଖିରେ ରଖି ଏ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ନାହିଁ କି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉନାହିଁ । ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଭାବରେ ହିଁ ଆମେ ଚାଲିଛୁ ।

ଉନ୍ନତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ, ଯେଉଁଠି ନାଗରିକର ହାରାହାରି ଆୟ, ଭାରତବର୍ଷ ଠାରୁ ୫ ଗୁଣରୁ ଦଶ କି କୋଡ଼ିଏ ଗୁଣ ବେଶୀ, ସେଠି ପିଲାଙ୍କ ପଢ଼େଇବାରେ ଅନ୍ତତଃ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼େନା । ଏବେ ପୁଣି ସେ ସବୁ ଦେଶରେ ଏହି ବିନା-ବ୍ୟୟ-ପ୍ରଥା ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଆ ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଭାରତବର୍ଷ ଲୋକ ଢେର ଦରିଦ୍ର । କିନ୍ତୁ ଭାରତୀୟ ହିଁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଛନ୍ତି ସବୁଠି ବେଶୀ ପିଲା ପଢ଼େଇବାରେ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଅଭିଭାବକଙ୍କୁ ପିଲାର ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦରମା ଦେବାକୁ ତ ପଡ଼େନି, ବହିପତ୍ର, କାଗଜ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ବି ପିଲାଙ୍କୁ ମାଗଣା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଏ, ତା ଛଡ଼ା ଗରିବ ପିଲେ ବିନା ପଇସାରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ମଧ୍ୟ ପା'ନ୍ତି । ଧନୀ ଇଂରେଜ, ପିଲାଙ୍କ ପଢ଼େଇବା ପାଇଁ ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲାବେଳେ, ଗରିବ ଭାରତୀୟ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପିଲାଙ୍କୁ ନାଗରିକ ବନେଇବାର ସମସ୍ତ ଭାର ଓ ଦାୟିତ୍ୱ ଲଦି ଦେବା ଆଦୌ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ଦେଶର ପିଲାଙ୍କୁ ମଣିଷ କରେଇ-ବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଶର ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରର, ବ୍ୟକ୍ତିର ନୁହେଁ ; ଭାରତବର୍ଷରେ ଏଇ ମତ ଶୀଘ୍ର ଗୃହୀତ ହେବା ଉଚିତ ।

ଅଭିଭାବକ—ଏଥର ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଲୋକପ୍ରତିନିଧି ସରକାର ହୁଏତ କ୍ରମେ ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯାହା ହେଉଛି ତାହା କରିବେ । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ରାଷ୍ଟ୍ର ଏତେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟକରି ପିଲାଙ୍କୁ ତଥାକଥିତ 'ପାଠ' ପଢ଼େଇ ସାରିଲା ପରେ, ପିଲେ ଯେ 'ବେକାର' ହେଉଛନ୍ତି, ଯାର ହେତୁ କଣ ଓ ସମାଧାନ ବା କ'ଣ ? ନିରକ୍ଷର ଲୋକ ତ ବେକାର ରହୁ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ 'ପାଠ' ପଢ଼େଇ ଓ ସେ ବାବଦରେ ଏତେଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚକରି ବେକାର ବନେଇବାର ଇଏ କି ମହାନ୍ ଆଦର୍ଶ ?

ଶିକ୍ଷକ—ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ବେକାର ହେବା ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ଲଜ୍ଜା-ଜନକ ବ୍ୟାପାର । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ନିରକ୍ଷର ଲୋକଠାରୁ ସବୁ ଦିଗରେ ଉନ୍ନତତର ନହେଲେ ଶିକ୍ଷାର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ଧରାଯିବ ନାହିଁ । ତା ଛଡ଼ା ନିରକ୍ଷର ଲୋକ ନିଜକୁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

କୌଣସି ମତେ କର୍ମବ୍ୟସ୍ତ ଓ ଅର୍ଜନକ୍ଷମ କରିପାରନ୍ତି ବେଳେ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ କାମ ଖୋଜିବାକୁ ଯିବା, ଏକ ଅଡୁତ ବ୍ୟାପାର ନିଶ୍ଚୟ । ଶିକ୍ଷା ଏପରି ହେବା ଉଚିତ ଯେ, ଶିକ୍ଷିତଲୋକ ନିକଟକୁ କାମ ଆସିବ । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ କାମ ପାଇଁ ଅସ୍ଥିର ହେବା ଏକ ଶୈକ୍ଷିକ ଓ ସାମାଜିକ ବିଡ଼ମ୍ବନା ବୋଲି ଧରାଯିବା ଉଚିତ ।

ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତ ବେକାର ସମସ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଦେଖା ଯାଏନି । ଅବଶ୍ୟ ସେ ଦେଶରେ ସମସ୍ତେ ଶିକ୍ଷିତ । କାରଣ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଗରିକକୁ ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁ-ଲେଶନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିବାକୁହିଁ ହେବ । ସେ ଦେଶରେ ଚଷା, ମେହେନ୍ତର, ଧୋବା, ଭଣ୍ଡାରି ସମସ୍ତେ ଶିକ୍ଷିତ, ଏହି ଅର୍ଥରେ । କିନ୍ତୁ ହାତରେ କାମ କରି ବଞ୍ଚିବା ଲୋକ ସବୁ ଦେଶରେ ଶ୍ରମିକ ବୋଲି ଧରାଯାନ୍ତି, ସାକ୍ଷର ହୁଅନ୍ତୁ ବା ନିରକ୍ଷର ହୁଅନ୍ତୁ । ତେଣୁ ସେ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ କଲେଜ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଲୋକକୁ ହିଁ ବୁଝାଏ । ଏ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଧାରଣା । ତେବେ ଶ୍ରମିକଶ୍ରେଣୀ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦେଶରେ ସାର୍ବଜନୀନ ଭାବରେ ସାକ୍ଷର ନହୋଇ ଥିବାରୁ ଯିଏ ଅପରପ୍ରାଇମେରି ବା ମାଇନର ପାଶ୍ କଲା, ସେ ବି ନିଜକୁ ଏ ଦେଶରେ 'ଶିକ୍ଷିତ' ବୋଲି ମନେ କରେ ଏବଂ ହାତ ପାଇଟି କରିବାକୁ ଅପମାନ ମନେ କରେ ।

ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶ, ଯେଉଁଠି ସାମାଜିକ ଜୀବନ ବହୁ-ପରିମାଣରେ ଯନ୍ତ୍ର-ଚାଳିତ, ସେଠି ମଣିଷର ହାତ ବେଳେ ବେଳେ କାମ ନପାଇ ଅଳସୁଆ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତେଣୁ ଏହି ଶ୍ରମିକଶ୍ରେଣୀରେ ହିଁ ସେଠି ବେକାର ସମସ୍ୟା ଅଛି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବର୍ତ୍ତମାନ । କିନ୍ତୁ ସେ ଦେଶରେ ଭାରତବର୍ଷ ପରି ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବେକାର ସମସ୍ୟା ଉତ୍କଟ ହେବାର କେବେ ଜଣାପଡ଼ି ନାହିଁ । ତାର କାରଣ ଏଇ ଯେ ସେ ଦେଶର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷାର ମାନଦଣ୍ଡ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ । କେବଳ ବୁଦ୍ଧିମାନ ପିଲେ କଲେଜକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଖୁବ୍ କମ୍ ପିଲା ଫେଲ୍ ହୁଅନ୍ତି । ଆଉ, ଯେଉଁମାନେ ପାଶ୍ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଚାକିରିର ଅଭାବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ । ଆମ ଦେଶରେ ଜଙ୍ଗଲ ବହୁତ । ସେଥିରେ ପଲ ପଲ ହାତୀ ଅଛନ୍ତି । ବାଘ, ଭାଲୁ ବି ଅଛନ୍ତି ଅନେକ ସଂଖ୍ୟାରେ । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ସମସ୍ୟା ସେଇ ଜଙ୍ଗଲ ହିଁ ଆପେ ଆପେ ସମାଧାନ କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ଅନୁମାନ କର ଯେ ଓଡ଼ିଶା ଜଙ୍ଗଲର ସବୁ ହାତୀଙ୍କୁ ଆମେ ଧରି ଆଣିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ-ଯୋଗାଣ ଆମ ପକ୍ଷରେ ଏକ ବିରାଟ ସମସ୍ୟା ହୋଇ ଉଠିବ ନାହିଁ କି ? ଗ୍ରାମ୍ଣ, ମୂକ ଜଙ୍ଗଲ ଏତେ ହାତୀ, ଏତେ ବାଘଙ୍କୁ ନୀରବରେ ପୋଷୁଛି ପ୍ରତିଦିନ, ଅଥଚ ଆମର ସଭ୍ୟ, ବୁଦ୍ଧିମାନ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ପ୍ରତି ତାହା ହେବ ଏକ ବିରାଟ ସମସ୍ୟା । କାହିଁକି ?

ସହଜାତ ବୁଦ୍ଧି, ପରିବେଶ, ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ପରଂପରା ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ତର ଓ କର୍ମ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଏହାହିଁ ପ୍ରକୃତିର ଗୂଢ଼ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ତର ବା କର୍ମରେ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଆଶଂକା ନଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଯଦି ବ୍ୟକ୍ତି, ସ୍ତର, ଓ କର୍ମର ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ସହଯୋଗ ଭାଙ୍ଗି, ତେବେ ଆମେ, ନାନା ଅନାକାଙ୍କ୍ଷିତ ସମସ୍ୟା ଯେ ସୃଷ୍ଟି

Digitized by srujan ka@gmail.com

କରିବୁ, ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା କି ଅଛି ? ଜଙ୍ଗଲର ଜୀବ ହାତୀ, ଜଙ୍ଗଲରେ ସମସ୍ୟା ନୁହେଁ । ହାତୀକୁ ଜଙ୍ଗଲରୁ ସମାଜକୁ ଟାଣି ଆଣିଲେ, ସେ নিশ্চয় ହେବ ଏକ ସମସ୍ୟା ।

ଭାରତବର୍ଷରେ, ସେହିପରି, ଅନେକ ଲୋକ ଯେଉଁମାନେ ବି ପ୍ରକୃତରେ ଚଷା, ବଢ଼େଇ, ଧୋବା, ବା କାରଖାନା ଶ୍ରମିକ ହେବାର କଥା ସେମାନେ ଶସ୍ତା ଡିଗ୍ରୀର ମୋହ ଓ ସୁଲଭତାରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଉପରକୁ ଉଠି ଆସୁଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ ଓ ପରୀକ୍ଷାର ମାନଦଣ୍ଡ ଏ ଦେଶରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜାକର ଭାବରେ ନିମ୍ନ ଥିବାରୁ, ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଧିକାଂଶ ଡିଗ୍ରୀର ଲେବୁଲ୍ ପାଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଆଜି, ଏଇମାନେ ଏକାଧାରରେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା, ଶାସନ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବାତାବରଣକୁ ଦୂଷିତ ଓ ଅଧୋଗତ କରିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବେକାର ସମସ୍ୟା ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମାନଦଣ୍ଡ ପ୍ରକୃତରେ ଉଚିତ ଭାବରେ ବୌଦ୍ଧିକ ଓ ସମ୍ମାନଜନକ ଥିଲେ, ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତ ବେକାର ସମସ୍ୟା ଦେଖାଯାନ୍ତା ନାହିଁ କି, ଦେଶରେ ଖରାପ ଶିକ୍ଷକ, ଅସାଧୁ ହାକିମ, କି ଅନୈତିକ ରାଜନୈତିକ ଏତେ ପ୍ରଚୁର ସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାନ୍ତେ ନାହିଁ । ପୁଣି ସହରେ ସହରେ ଶତ ଶତ ଲୋକ ବେକାର ବସିଥିବେଳେ, ସେପଟେ ମଫସଲ ଅଞ୍ଚଳରେ କୃଷି ବା ଗୃହଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ଲୋକର ଅଭାବ, ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ସତ୍ତ୍ୱେ । ଆମର ରାଷ୍ଟ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏପରି କଠୋର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ରହିବା ଉଚିତ ଯେ, ମଫସଲରେ କୃଷି ଓ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ତାଲିମପ୍ରାପ୍ତ ଲୋକ ରହିଥିବେ, ଏବଂ ସହରରେ ବେକାର ହୋଇ କୌଣସି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଲୋକ ବସି ନଥିବ । ଭାରତବର୍ଷ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ । କୃଷି ସହିତ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ । ଏ ସମସ୍ତ ମଫସଲରେ । ତେଣୁ ଆମେ ଆମର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଏପରି ପରିଚାଳିତ କରିବା, ଯେପରି କି ଆମ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ା ୮୦ ଭାଗ ସେହି ମଫସଲରେ ହିଁ ରହିବେ । ନଚେତ୍ ଆମର ପଲ୍ଲୀଜୀବନର ଉଚ୍ଛେଦ ହେବ ଓ ସାମାଜିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ଜୀବନ ଏକାବେଳକେ ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଯିବ ।

ଅଭିଭାବକ—ଆପଣ ବେଶ୍ ଉଚିତ କଥା କହୁଛନ୍ତି, ବୁଝୁଛି । ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହେଉଛି, ଆମ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାର ଏ ପ୍ରକାର ସଂସ୍କାର ନହେଉଛି କାହିଁକି ? ତେବେ ଶିକ୍ଷାର ମୋଟାମୋଟି ଆଦର୍ଶ କ'ଣ ହେବ, ମତେ କହନ୍ତୁ ତ ।

ଶିକ୍ଷକ—ଦେଖନ୍ତୁ, ମୁଁ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ । ତେଣୁ ମୋର ମତ କ'ଣ, ତାହାର ବିଶେଷ ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ପୃଥିବୀର କେତୋଟି ସଭ୍ୟ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଶୁଣାଇ ଦେଲେ, ଆପଣ ବଳେ ଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶ ବୁଝିପାରିବେ । ମୁଁ ଯାହା ଏତେବେଳଯାଏଁ କହି ଆସିଲି, ତାହା ସେହି ଆଦର୍ଶ ସହିତ ମିଳାଇ ଆପଣ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ବିଚାର କରିପାରନ୍ତି ।

ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଏଡୁକେଶନାଲ୍ ପଲିସିଂ କମିଶନ୍ ଶିକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏଇପରି ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି—

"ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକର ଜ୍ଞାନ ପାଇଁ କ୍ଷୁଧା ଥିବ । ସେ ନିଜର ମାତୃଭାଷା ପରିଷ୍କାର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି କହି ପାରୁଥିବ, ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ବୋଧ ସହିତ ମାତୃଭାଷା ସେ ପଢ଼ି ପାରୁଥିବ ଓ ନିପୁଣ ଭାବରେ ମାତୃଭାଷା ଲେଖି ପାରୁଥିବ । ସେ ଗଣନା ଓ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପର୍କିତ ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟା ନିଜେ ନିଜେ ସମାଧାନ କରି ପାରୁଥିବ । ତାଙ୍କର ଶୁଣିବା ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାରେ କୌଶଳ ଥିବ । ସେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ଘଟଣା ସବୁ ଜାଣିଥିବ ଓ ବୁଝି ଥିବ । ସେ ପୁଣି ନିଜର ଓ ତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଉତ୍ତମ ଭାବରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଥିବ । ସେ କ୍ରୀଡ଼ା, ବିନୋଦନ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିବ । ନିଜର ବିଶ୍ରାମ କାଳକୁ ସେ ତା'ର ମନୁଷ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିକୁ ସମ୍ମାନ କଲାଭଳି କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ରଖୁଥିବ ; ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେବା ଜାଣିଥିବ ଓ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପରିଚାଳିତ କରୁଥିବ ।"

"ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ, ମାନବିକ ସମ୍ପର୍କକୁ ହିଁ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଦେବ । ସେ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବିବିଧ ସତ୍ୟ ଅଭିଜ୍ଞତାକୁ ଉପଭୋଗ କରେ, ସକଳ ସାମାଜିକ ଭଦ୍ରତା ସେ ଆଚରଣ କରେ, ସେ ପରିବାରକୁ ଏକ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବୋଲି ଓ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଶୁଦ୍ଧିମନ୍ତ କରିବାରେ ତାହା ଏକ ଅନନ୍ୟ ଉପାୟ ବୋଲି ସମ୍ମାନ କରେ, ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ବ୍ୟବହାରକୁ ସେ ସମ୍ମାନ କରେ ଓ ପରିବାରର ପବିତ୍ରତାକୁ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ନିଜର ଅର୍ଥନୈତିକ ଜୀବନର ଯୋଜନା ନିଜେଇ କରେ, ଓ ନିଜର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଦାବୀର ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଯଥୋଚିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାରେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ କୁଶଳତା ସହିତ କିଣାବିକା କରେ, ଯାହା କିଣେ ତାହା ବଚ୍ଛିରବନ୍ତ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରେ । ନିଜର ଧନ୍ଦା ସେ ନିଜେ ବାଛେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟରେ ସେ ପଶେ ତାହାର ସକଳ ଆବଶ୍ୟକତା ସେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବୃଦ୍ଧେ, ଏବଂ ଅନ୍ୟଠାରେ କାହିଁ ଅଧିକତର ସୁଯୋଗ ଥିଲେ ସେଥିପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥାଏ । ସେ 'ନିପୁଣତା' କ'ଣ ଜାଣେ ଓ ନିଜ ପଦରେ ସେହି ନିପୁଣତାକୁ ବଜାୟ ରଖିବାରେ ସବୁ ମତେ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୁଏ । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ନିଜର ସକଳ ନାଗରିକ ଦାୟିତ୍ୱ ବୁଝେ ଓ ପାଳନ କରେ, ଦେଶର ନିୟମକୁ ସମ୍ମାନ କରେ । ସେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ଅବିଚଳିତ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ହିଁ ସକଳ କର୍ମ କରେ, ସକଳ ପ୍ରକାର ସାଧୁ ମତଭେଦକୁ ସେ ସମ୍ମାନ କରେ, ଦେଶର ସମ୍ପଦ କୌଣସି ମତେ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ସେ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ଥିବା ପ୍ରଭେଦ ଓ ବ୍ୟବଧାନ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ, ସମାଜରେ ଯାହା ଅସନ୍ତୋଷ-ଜନକ ଓ ଅପ୍ରୀତିକର, ତାହାର ଦୂରୀକରଣର ସେ ଚେଷ୍ଟା କରେ ।"

ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜର୍ମାନୀର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଥିଲା—"ଈଶ୍ୱର-ଭୀତ, ନିୟମା-ନୁବର୍ତ୍ତୀ, ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ତିଆରି କରିବା ।" ଇଂଲଣ୍ଡରେ ବରାବର "ଚରିତ୍ର-ଗଠନ" ହିଁ ଶିକ୍ଷାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ଧରାହୋଇ ଆସିଛି ।

ଭାରତବର୍ଷରେ, କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦେଶରେ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ'ଣ ତାହା ମୋଟାମୋଟି ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆମେ କେବଳ ପ୍ରାଇମେରୀ, ହାଇସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜ ସବୁ ଯଦୃଚ୍ଛାକ୍ରମେ ବସେଇ ଚାଲିଛୁ, କେବଳ ମାଟ୍ରିକୁଲେଟ୍ ଓ ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ଉତ୍ପାଦନ ଲାଗି । ଏହି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେଟ୍ ଓ ଗ୍ରାଜୁଏଟ୍‌ମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କୁ ଯାଇ ପଚାରି ସେମାନେ କାହିଁକି ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପରିଷ୍କାର ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରିବେନି । ସେମାନେ ଠିକ୍ କେଉଁ କାମ ପାଇଁ ନିପୁଣ, ତାହା ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଯାଇ ପଚାରି, କାହିଁକି ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ବା ଗୋଟିଏ ବହି ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି, ଛାତ୍ରର ପର ଜୀବନ ପ୍ରତି ତାହା କି ପ୍ରକାର ଉପଯୋଗୀ ତାହାର ସଦୁତ୍ତର ମଧ୍ୟ ତମେ ପାଇବନି । ଏ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇସାରିଲା ପରେ ତରୁଣମାନେ ବ୍ୟର୍ଥ -ନିରାଶ ଜୀବନ ଯେ ଯାପନ କରନ୍ତି, ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ କେବଳ ଯେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ-ମାତ୍ର-ସର୍ବସ୍ୱ; ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରତି ଏ ଦେଶରେ ଛାତ୍ର ସମାଜର ଯେ ଗଭୀର ବିଦ୍ୱେଷ ଓ ବିଦ୍ରୋହଭାବ ଦେଖା ଦେଇଛି, ଏଥିରେ ତେଣୁ ବିସ୍ମିତ ହେବାର କ'ଣ ଅଛି ?

ତେଣୁ ମୋ ମତରେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେଇ, ଯାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ତାହାହେଲେ ଏଥି ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ସମସ୍ତେ ସେହି ଆଦର୍ଶରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ କାମ କରିବେ । ପୁଣି ପୁସ୍ତକ, ପରୀକ୍ଷା ଓ ପାଠନ ପ୍ରଣାଳୀ, ସମସ୍ତ ହିଁ ସେହି ଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ଆଖିରେ ରଖି ପରିଚାଳିତ ହେବେ ।

ମୋ ମତରେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେଇ ଯାହା ଶିକ୍ଷାକୁ କେବଳ ଲେବୁଲ-ସଂଗ୍ରହ ବୋଲି ମନେ କରେନା, ବା ଗୁଡ଼ାଏ ଖବର-ସଂଗ୍ରହକୁ ଜ୍ଞାନ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରେନା । ବରଂ ଅସଂଲଗ୍ନ ଗୁଡ଼ାଏ ଇନ୍‌ଫରମେଶନ୍ (ଖବର-ଯୋଗାଣ)

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଅପେକ୍ଷା ବୁଦ୍ଧି, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଚରିତ୍ରର ଫର୍ମେସନ୍ (ଗଠନ) କୁ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ବୋଲି ମନେ କରେ ।

ମୋ ମତରେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା ସେହି ଯାହା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ପ୍ରକୃତିର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ନିଜକୁ ଖାପ ଖୁଆଇ ଆପଣାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ କରେ । ପିଲା ଖେଳନ୍ତୁ, ଓ ତରୁଣ ଦୈହିକ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ଭଲ ପାନ୍ତୁ । ଏ ସବୁ କେବଳ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ନୁହେଁ, ବହୁ ଦରକାରୀ ଅଭ୍ୟାସର ପ୍ରସୂତି । କିନ୍ତୁ ଆମ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରେ କ'ଣ ଦେଖୁ ଆମେ ? ଦିନ-ରାତିର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ କେବଳ ବସିରହି, ଲିଖନକର୍ମ-ମାନଙ୍କରେ ହିଁ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିବାରୁ, ଆମର ତରୁଣ ଓ ତରୁଣୀଗଣ ଶରୀରର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସାଧନ, ଓ ସୁଷମା, ସମସ୍ତହିଁ ହରାଉଛନ୍ତି । କୌଣସି ପ୍ରକାର କଠିନ ଶ୍ରମ ପାଇଁ ସେମାନେ ଅନୁପଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଉଠୁଛନ୍ତି । ବାଳକମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବାଳିକାମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆହୁରି ଉଦ୍‌ବେଗର କାରଣ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷା ଏପରି ହେବା ଉଚିତ, ଯେପରିକି ପିଲାବେଳେ ପିଲାପରି ପଢ଼ିବେ, ଓ ଯୌବନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀକୁ ଯୁବକୋଚିତ ପ୍ରଚୁର ଦୈହିକ ଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଜି ୨୧ ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁବକ ଓ ବାଳିକା ଯେପରି କୌଣସି ନା କୌଣସି କର୍ମରେ ଅର୍ଜନ କରିବା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ସମାଜର ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରେ, ଓ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାଳକ ଓ ବାଳିକା ୫।୬ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ବାପମାଙ୍କ ସହିତ ମୌଳିକ ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି । ଆଠ ଦଶବର୍ଷ ବୟସରୁ ସେମାନେ ଆତ୍ମନିର୍ଭର କରିଲେ ଚଳେ । ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଏହି ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାକୃତିକ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବହାରକୁ ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କରିବା

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଉଚିତ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିର, ମୂଳରୁ ଶ୍ରମାଭ୍ୟାସ ଚରିତ୍ରଗତ ହୋଇ ଉଠନ୍ତା ।

ମୋ ମତରେ ଭାରତର ଜାତୀୟ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଏପରି ହେବା ଉଚିତ ଯେପରି ଜାତିର ଶତକଡ଼ା ୮୦; ଭାଗ ଲୋକ ମଫସଲରେ ରହିବେ, କୃଷି ଓ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ପାଇଁ । ଦେଶରେ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ନାନା ଜିନିଷର ବୃଦ୍ଧି ଓ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଭାରତବର୍ଷର ସାତଲକ୍ଷ ଗ୍ରାମରେ ଆମେ କୋଟି କୋଟି ଶିକ୍ଷିତ କୃଷକ, ବଢ଼େଇ, ମାଳୀ, କମାର, କୁମ୍ଭାର ଓ ମୋଚି ଚାହୁଁ । ଏମାନେ ହେବେ ଜନତାର ଶତକଡ଼ା ୮୦ ;ଦେଶର କାରଖାନାସବୁ ଚଳେଇବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷିତ କୁଶଳୀ ଶ୍ରମିକ ଶତକଡ଼ା ୧୦, ଓ ଦେଶର ଶାସନ, ବିଚାର, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଗଠନ ଓ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଆଦି ଚଳେଇବା ପାଇଁ ସବୁଠାରୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଶତକଡ଼ା ୧୦ ଭାଗ ଲୋକ, ବାଛିହୋଇ ରହିଲେ, ଦେଶରେ ଏତେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖାଯାନ୍ତା ନାହିଁ କି, ବେକାର ସମସ୍ୟା ରହନ୍ତା ନାହିଁ । ମାନଦଣ୍ଡକୁ ନମ୍ନ କରି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ନାମରେ କେବଳ ଡିଗ୍ରୀ ବାଣ୍ଟିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ,ଅଧିକାଂଶ ଅଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ହିଁ ସେଥିରୁ ଫାଇଦା ଉଠେଇବେ, ଓ ଦେଶରେ ପ୍ରକୃତ ଯୋଗ୍ୟତାର ସମ୍ମାନ ଲୋପ ହେବ । ଜାତିର କ୍ରମାବନତି କେହି ତା' ହେଲେ ରୋଧ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଘୋର ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଭାରତବର୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ହିଁ ଆଖି ଆଗରେ ଘଟୁଛି ।

ପୁଣି ମୋ ମତରେ ଆଦର୍ଶ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେହି ଯାହା ସମ୍ପୃକ୍ତ ଜାତିର ସଂସ୍କୃତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠାଂଶସବୁକୁ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜମାନଙ୍କରେ ଯତ୍ନ ଓ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସହିତ, ଜାତିର ପାରମ୍ପରିକ ଦୋଷ, ଦୁର୍ବଳତା, ତାହା ଯେପରି ନୂତନ ପୂରୁଷ ଭିତରେ ନ ପଶେ ତାହାର କଠୋର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥାଏ । ମୁଁ କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦଏ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଧରି ଗୁରୁ, ପିତା ପରି ମାନ୍ୟ । ପିତାମାତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମାନ ଦିଆ ଯାଇଛି । ଇଏତ କିଛି ଖରାପ କଥା ନୁହେଁ । ଏହା ଉନ୍ନତ ସଂସ୍କୃତିର ଚିହ୍ନ । ଆମର ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ଦେଇ ଏହି ଆଦର୍ଶକୁ ଆମକୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବାକୁ ହେବ ।

ଭାରତବର୍ଷର ଆଦର୍ଶ ହେଉଛି ସରଳ ଜୀବନ ଭିତରେ ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା । ଆମର ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଏହି ଆଦର୍ଶକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ କାହିଁକି ବଞ୍ଚାଇ ହେବନି, ତାର କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ କେହି ସିଲ୍‌କ୍ ବ୍ୟବହାର କରିବେ ନାହିଁ, ସମସ୍ତେ ସମାନ କପଡ଼ାର ପୋଷାକ ବ୍ୟବହାର କରିବେ, ସପ୍ତାହରେ ଏକ ଦିନରେ ସବୁ ଛାତ୍ର ନିଜ ଲୁଗାପଟା ନିଜହାତରେ ସଫା କରିବେ । ଏ ସବୁ ଅକ୍ଳେଶରେ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁକି ?

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଜଣା କଥା ଯେ ଆମ ଦେଶରେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଷ୍ଠିକ ସହଯୋଗ, ଗୋଷ୍ଠିକ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଜାତି ମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଯେପରି ବିକଶିତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ, ସେପରି ହୋଇନାହିଁ । ଅନେକ ୟୁରୋପୀୟ ଜାପାନର ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲିଛନ୍ତି, ଖାଲି ମଇଳା ଦେଖିବା ପାଇଁ, କିନ୍ତୁ କୌଣସିଠାରେ ଭେଟି ନାହାନ୍ତି —ଏତେ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ସେ ଜାତି, ପୁଣି ସମଗ୍ର ଦେଶ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଓ ଜାତିରେ ଏତିକି ଭାବ ଏପରି ଓତପ୍ରୋତ ମିଶିଯାଇଛି । ଭାରତ-ବର୍ଷର ଲୋକେ ବଡ଼ ନୋଂରା, ମଇଳାଛିଆ, ଅପରିଷ୍କୃତ ବୋଲି ଚାରିଆଡ଼େ ଆମର ଦୁର୍ନାମ । ଆମକୁ ଏ ଦୁର୍ନାମର ମୂଳପୋଛ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ଦୁର୍ନାମ ତ ମିଥ୍ୟା ଦୋଷାରୋପ ନୁହେଁ । ଆମ ଗାଁମାନଙ୍କୁ ପଶିଗଲେ ଆମେ ଦେଖୁ କ'ଣ ? ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଧାନ ସହର କଟକ ଯେପରି କୁତ୍ସିତ, ଆମେ ସେଥିରେ ଲଜ୍ଜିତ ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ଆମର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ବା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଏଥି ପ୍ରତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, କାରଣ କୁତ୍ସିତତା, ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନତା, ଆମ ଜାତିର ରକ୍ତଗତ ଦୋଷ ହୋଇ ଗଲାଣି, ଗୋବରପୋକ ଗୋବରକୁ ଭଲ ପାଇଲା ପରି ଆମେ ସକଳ ଜଘନ୍ୟତାକୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ବୋଲି ହିଁ ଧରି ନେଉଛୁ । ୟୁରୋପୀୟମାନେ ଜାପାନୀ-ମାନଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧର ଶତମୁଖରେ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି । ଜାପାନର ଘରସଜ୍ଜା, ସହରସଜ୍ଜା, ଲୋକଙ୍କର ବେଶଭୂଷଣ କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଘରର ଝାଁଟିଆଁଟା, ଏପରି କି ପାଇଖାନାର ଡଙ୍କିଟା ମଧ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଦେଶର କଳା-ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବାର କଥା । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୋଧ ସେ ଜାତିର ଏତିକି ମଜ୍ଜାଗତ । ଆମ ଦେଶରେ ନରଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ, ନାରୀ-ମାନେ ବି ରୂପ-ସଜ୍ଜ ନୁହନ୍ତି, ରୂପଚର୍ଚ୍ଚା ଯେ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ, ତାହାବି ତାଙ୍କର ଅନୁଭବର ବାହାରେ । ଏ ଦେଶରେ ବହୁ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଅ, ଦେଖିବ, ଘରେ ଚାରିଆଡ଼େ ଧୂଳି ଜମା ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ଘରର ସାଜସଜ୍ଜା ନାହିଁ, ଘରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ହିଁ ନାହିଁ ।

ସଭ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ ଜାତି ଭାବରେ ଭାରତବର୍ଷର ଜନସାଧାରଣ ଭିତରେ ଆମକୁ ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଓ ରୂପବୋଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ

Digitized by srujan ka@gmail.com

କରିବାକୁ ହେବ ଆମର ସକଳ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଇ । ଆମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳକ ଓ ବାଳିକା ଚରିତ୍ର ପ୍ରତିମା ପରି ଦିଶିବେ, ଆମର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଘର ଦେବାଳୟ ପରି ଶୁଦ୍ଧ, ସୁନ୍ଦର, ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହେବ, ଆମର ସ୍କୁଲ, ସହର ଓ ଗାଁସବୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର, ଶୁଦ୍ଧିର, ଆନନ୍ଦର ଏକ ଏକ ଜୀବନ୍ତ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ହୋଇଉଠିବ । ଦେଶରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ରହିବ ନାହିଁ, ଜାତିପ୍ରଥା ସମୂଳେ ଲୁପ୍ତ ହେବ, ସମସ୍ତେ ସୁସ୍ଥ ସୁନ୍ଦର ଜୀବନ ଯାପନ କରିବେ ।

ଏହା ହିଁ ହେବା ଉଚିତ ଆମର ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମହାନ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ନୁହେଁ କି ?

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଆମର ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା

୧—ଗୃହୀ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ—

ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଜ ଯେ ଦେଶମଯ଼ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ପାଇଁ କଳ୍ପନା ଓ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛୁ ତାହା କେବଳ ୟୁରୋପୀୟ ଅନୁକରଣରେ । ଆମେ ଏଇ ଖବର ରଖିଛୁ ଯେ ଇଂଲଣ୍ଡ, ଜର୍ମାନୀ, ଆମେରିକାରେ ଓ ଏପଟେ ଜାପାନରେ ଶତକଡ଼ା ୯୯ 'ଶିକ୍ଷିତ'—ଅର୍ଥାତ୍ ଲେଖି ପଢ଼ି ଜାଣନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସମାନ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେବାକୁ ହେଲେ ଆମର ଜନତାକୁ ବି ଶତକରା ୯୯ ଅନୁପାତରେ ସାକ୍ଷର କରାଇବାକୁ ହେବ । ଆମର ଶିକ୍ଷାପ୍ରସାର ପଛରେ ଏହାହିଁ ବୋଧହୁଏ ବଡ଼ ପ୍ରେରଣା । ଅର୍ଥାତ୍ ଏଇ ପରାନୁସରଣ ।

ବ୍ରିଟିଶ ଅମଳରେ ଡିଗ୍ରୀ ଓ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ବଳରେ, ଚାକିରି, ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ସମ୍ପଦ ଲାଭ ହେବାରୁ ଦେଶମଯ଼ ବେସରକାରୀ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ହିଁ ଗଢ଼ିଉଠିଛି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଡିଗ୍ରୀ ଓ ସାର୍ଟିଫିକେଟ-ପ୍ରଦାନକାରୀ ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜ । ଦେଶର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ, ଆମର ସ୍ୱାଧୀନ ସରକାର ମଧ୍ୟ ସେହି ଡିଗ୍ରୀ ଓ ସାର୍ଟିଫିକେଟର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ହିଁ ଶାସନଯନ୍ତ୍ର ଚଳାଉଛନ୍ତି । ଫଳରେ ସେହି ଡିଗ୍ରୀ-ସାର୍ଟିଫିକେଟଦାନକାରୀ ସ୍କୁଲ କଲେଜର ସଂଖ୍ୟା ହିଁ ବଢ଼ୁଛି । ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ହେଉନାହିଁ ।

ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ୧୮୭୦ରେ—ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକଶତ ବର୍ଷ ବି ପୂରି ହୋଇନି । ଏବେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ମେହନ୍ତର ବି ଲେଖି ପଢ଼ି ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ପୂରା ସାକ୍ଷର ଇଂଲଣ୍ଡ କ'ଣ, ୧୮୭୦ ପୂର୍ବର ଅର୍ଦ୍ଧ-ସାକ୍ଷର ଇଂଲଣ୍ଡଠାରୁ କୌଣସି ଗୁଣରେ ମହତ୍ତର ହୋଇଛି ? ଯେଉଁ ବ୍ରିଟେନ, କାନାଡ଼ା, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା ପ୍ରଭୃତି ଧରଣୀର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଭାଗ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନିଜର ଦୃଢ଼ ଚରିତ୍ର, ଆପଣର ଅଧ୍ୟବସାୟ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବାହୁବଳରେ ସଭ୍ୟ ଓ ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ କରାଇ ପାରିଥିଲା, ସେ ୧୮୭୦ ପୂର୍ବର ବ୍ରିଟେନ । ୧୮୭୦ ପରେ ବ୍ରିଟିଶ ଜାତି ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ସାକ୍ଷର ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ଅଧୋଗାମୀ ହୋଇଛି ତା'ର ସାହିତ୍ୟ, ତା'ର ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର—ଜନଶୂନ୍ୟ ହୋଇଛି ତା'ର ପଲ୍ଲୀ, ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ବେକାର ସମସ୍ୟା ।

"ଇଂଲଣ୍ଡର ସମାଜର ଇତିହାସ" ପୁସ୍ତକରେ ଟ୍ରିଭେଲିୟାନ ଏହି 'ଆଧୁନିକ' ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଇପରି ଲେଖିଛନ୍ତି (ପୃ ୫୮୨)—"ଏ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ସହରରେ ଜନ୍ମ ନେଲା ଏବଂ ମଫସଲର ଯାହା ପ୍ରୟୋଜନ ତାହା ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପୂରଣ କରିପାରେ ନାହିଁ…ପଲ୍ଲୀରୁ ସହରକୁ ଲୋକ ଟାଣି ଆଣିବାରେ ଏ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ବରଂ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ସାଧାରଣ ଭାବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଏଇ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏକ ବିରାଟ ଜନତା ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ଯେଉଁମାନେ କି ପଢ଼ି ଜାଣନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କ'ଣ ପାଠ୍ୟ ବା ଅପାଠ୍ୟ ତାହା ବିଚାର କରିବାର ଶକ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ନାହିଁ—ଶସ୍ତା ହୁଜୁଗର ଶରବ୍ୟ ସେମାନେ ।"

ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାର ଫଳରେ ଆମେ ଶେଷରେ ଏଇ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିବାନି କି ?

ଏ'ତ ଗଲା ପରିଣାମ । ପଶ୍ଚିମରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଆମର କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥର ଅନଟନ । କେବଳ ନିୟୁୟର୍କ ସହରର ଆୟ, ଆମ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରର ସମଗ୍ର ଆୟ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ଏଇକ୍ଷଣି ଯଦି ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରାଯାଏ; ତେବେ କେବଳ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଆମ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ସମଗ୍ର ଆୟ ନିଅଣ୍ଟ ହେବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦେଖିବାର କଥା ଏହି ଯେ, ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପଶ୍ଚିମ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାର ହେଲା, ତା ସଙ୍ଗେ ଶିଳ୍ପବିପ୍ଳବ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ଗ୍ରେଟ ବ୍ରିଟେନର ୧୭ଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଭିତରୁ ପ୍ରାୟ ୧୨ଟି ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟ-ଭାଗର ପରେ ହିଁ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି—ଶିଳ୍ପବିପ୍ଳବ ପରେ; ଇଂରେଜ ପୁଞ୍ଜିପତିମାନଙ୍କ ହାତରେ ସାରା ପୃଥିବୀର ଟଙ୍କା ପଇସା ଜମା ହେବା ଫଳରେ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସାର୍ବଜନୀନ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ପ୍ରାୟ ସେହି ଏକ ସମୟରେ ଓ ପ୍ରାୟ ସେହି ଆର୍ଥିକ ପରିବେଶ ଫଳରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ଯାହା କେବଳ ଐତିହାସିକ ଆକସ୍ମିକତା ଏବଂ ଯାହାର ପରୀକ୍ଷା ଏକଶତ ବର୍ଷ ବି ପୂରି ହୋଇନି ଏବଂ ଯାହାର ଫଳ ଏକାବେଳକେ ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ, ତାହାର ପୂରାପୂରି ଅନ୍ଧ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଯିବା ଏକ ମାରାତ୍ମକ ଚେଷ୍ଟା । ଆମ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରୁ ଆମେ ଆଜି ଯାହା ଅକଲ୍ୟାଣ ପାଉଛୁ, ତାହା ଅନେକାଂଶରେ କେବଳ ଏଇପ୍ରକାର ଅନ୍ଧ ଅନୁକରଣରୁ ।

ଦେଶବାସୀ ସ୍ମରଣ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ଇଂଲଣ୍ଡ, ଜର୍ମାନୀ ବା ଆମେରିକାର ଯେତେବେଳେ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ହିଁ ନ ଥିଲା, ତା'ର ବହୁ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷାର ଓ ଉଚ୍ଚତର ଶିକ୍ଷାର ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ପାଦଯାଏଁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଯେତେ ସାକ୍ଷର ଲୋକ ଥିଲେ, ଲୋକ ସଂଖ୍ୟାନୁପାତରେ ସେତେ ସାକ୍ଷର ସେ ସମୟରେ ବିଲାତରେ ନ ଥିଲେ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ନେପୋଲିଅନ ଅଧିକୃତ ପ୍ରସା ଷ୍ଟେଟରେ ଜାତିକ ଜାଗ୍ରତ କରେଇବାର ଏକ ଅସ୍ତ୍ରରୂପେ ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏହି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକୃତରେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏପରି ଭାବରେ କଳ୍ପିତ ଓ ପରିଚାଳିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ୩୦ । ୪୦ ବର୍ଷ ଭିତରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରସିଆ ଷ୍ଟେଟ ୟୁରୋପରେ ବିକ୍ରମ ଓ ସମ୍ପଦରେ ଏକ ଆତଙ୍କର କାରଣ ହୋଇ ଉଠିଲା ଏବଂ ସମଗ୍ର ଫ୍ରାନ୍ସ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଧ୍ୱସ୍ତ କରି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରସିଆ ନେପୋଲିୟନ ବଳସ୍ତର ପ୍ରତିହିଂସା ନେଲା । ପ୍ରାୟ ପରେ ପରେ ପ୍ରସିଆ ଷ୍ଟେଟର ନେତୃତ୍ୱରେ ୫୦।୬୦ଟି ଛୋଟ ଛୋଟ ଜର୍ମାନ-ଭାଷୀ ଷ୍ଟେଟ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ବିଶ୍ୱାତଙ୍କ ଓ ବିଶ୍ୱାଦର୍ଶ ଜର୍ମାନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ । ଶିକ୍ଷାର ଏ ପ୍ରକାର ତାତ୍କାଳିକ ଉପକାର ଫଳରେ ଜର୍ମାନୀ-ରାଷ୍ଟ୍ର ହିଁ ସର୍ବତ୍ର ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଆଦର୍ଶ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଫଳରେ ୧୮୭୦ ଆଡ଼କୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚାର ହେଲା ଏହା ଜର୍ମାନ ଅନୁକରଣ ଉପରେ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବିଶ୍ୱ-ବିଖ୍ୟାତ ଶିକ୍ଷାବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ହିଁ ଜର୍ମାନ ।

ଜର୍ମାନୀର ଅନୁକରଣରେ ସମଗ୍ର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ସାର୍ବଜନୀନ ଶିକ୍ଷାର ଯେପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା ଓ ଏବେ ହେଉଛି, ତା ଭିତରେ ଓ ଆମର ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଧରି ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା, ତା ଭିତରେ ଏକ ବିରାଟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି, ଯାହା କି ଆମେ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଦେଖୁ ନାହୁଁ ବା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରୁଛୁଁ । ତାହା ଏହି ଯେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଆସୁଛି ରାଷ୍ଟ୍ରର ଅସ୍ତ୍ରରୂପେ । କିନ୍ତୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ତାହା ଥିଲା ବ୍ୟକ୍ତିର ବିବର୍ତ୍ତନର ଉପାୟରୂପେ । ଓଡ଼ିଆ ପିଲା ଚାଟଶାଳୀକୁ ଆସୁଥିଲା ଭାଗବତ ପଢ଼ିବାର ଶକ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିବା-ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ହିଟଲର ଓ ମସୋଲିନୀ ଜାତିର ପିଲାଙ୍କୁ ସ୍କୁଲକୁ ପଠାଉଥିଲେ ଫାସିଷ୍ଟ ହେବା ପାଇଁ ଏବଂ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକା

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପିଲାଙ୍କୁ ପଠାନ୍ତି ସିଟିଜନ ବା ଉପଯୁକ୍ତ ନାଗରିକ ହେବାକୁ । ଇଂରେଜ ଅଧିକୃତ ଭାରତବର୍ଷରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପକ ଇଂଲଣ୍ଡ, ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଏପରି କଳ୍ପିତ ଓ ପରିଚାଳିତ କରିଥିଲା, ଯେପରି ତା'ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଚଳେଇବା ପାଇଁ ଲୋକ ମିଳିବେ । ସେ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ନାହିଁ ଥିଲା ସିଟିଜନ ବା ନାଗରିକ ହେବାର ଆଦର୍ଶ, ନାହିଁ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ଆଜି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତବର୍ଷରେ ଆମକୁ ଏହି ଦୁଇ ଆଭିମୁଖ୍ୟରୁ ଗୋଟାକୁ ବାଛି ନେବାକୁ ହେବ । ଶିକ୍ଷାକୁ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଅସ୍ତ୍ର ମାତ୍ର ରୂପେ ଦେଖିବା, ସିଟିଜନ, ବା ସୋସାଲିଷ୍ଟ ବା କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଗଢ଼ିବାର ଉପାୟ ମାତ୍ର ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା, ମାନବିକ ଜ୍ଞାନର ଏକ ଅପକୃଷ୍ଟ ଓ ଅପକାରକ ବ୍ୟବହାର । ଡ଼କାଏତ୍ ଡ଼କାଯନ୍ତ ତିଆରି କରିବା ବା ବଡ଼ ବାଘ, ଛୁଆ ବାଘକୁ ଜନ୍ତୁ ମାରିବା ଶିଖେଇବା ଯାହା, କୌଣସି ଏକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶାସକ-ଗୋଷ୍ଠୀ, ସେ କଂଗ୍ରେସ ହେଉ, ବା ସୋସାଲିଷ୍ଟ ହେଉ ବା କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ହେଉ—ନିଜ ପନ୍ଥାରେ ସମଗ୍ର ଜାତିକୁ ଗଢ଼ିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ପ୍ରାୟ ସେଇ ପ୍ରକାର । ଶିକ୍ଷାର ପରମ ଆଦର୍ଶ ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରର ପଶୁକୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେବତ୍ୱର ବିକାଶ କରିବା, ବା ଅନ୍ୟ କଥାରେ ଆତ୍ମ-ବିବର୍ତ୍ତନ । ଏଇ ଆଦର୍ଶକୁ ଆମେ ଯେତେବେଳ ଯାଏ ପାଶୋରି ଥିବୁ ବା ପଛକୁ ପକେଇଥିବୁ, ସେତେଦିନ ଯାଏ ଦେଶ ଓ ଜାତି ଶିକ୍ଷା-ମଶାଲରୁ ଧୂଆଁ ଯେତେ ପାଇବ, ସେତେ ଆଲୋକ ପାଇବ ନାହିଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ଏବେ ସେଇଆ ହିଁ ଘଟୁଛି । ସେଠି ଶତକଡ଼ା ଶହେ ଶିକ୍ଷିତ କଳା ଓ ବିଜ୍ଞାନର ସେଠି ଜୟଜୟକାର । କିନ୍ତୁ ଇଉରୋପ ନିଜ ଭିତରର ବର୍ବରତାକୁ, ପଶୁତ୍ୱକୁ ନିକାଲିବା-ଟାକୁ ଦରକାର ହିଁ ମନେ କରୁନି । ବରଂ ପଶୁକୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖୁଛି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏବଂ ଶିକ୍ଷାକୁ ନିୟୋଜିତ କରୁଛୁ ସେହି ପଶୁକୁ ଅଧିକ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ, ଅଧିକ ଧୂର୍ତ୍ତ, ଅଧିକ ଚତୁର ବନେଇବା ପାଇଁ । ଫଳରେ ଗତ ତିରିଶି ବର୍ଷ ଭିତରେ ଦୁଇଟି ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧରେ ଚଙ୍ଗ୍ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ପୁଣି ତୃତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧପାଇଁ ଇଉରୋପ ନଖକୁ ଦାନ୍ତେଇବାରେ ଲାଗିଲାଣି ।

ଭାରତବର୍ଷ କ'ଣ ଆଖି ଆଗରେ ଇଉରୋପର ଭସ୍ମକୁଣ୍ଡ ଦେଖି ମଧ୍ୟ କିଛି ଶିଖିବ ନାହିଁ ? ଶିକ୍ଷାକୁ କ'ଣ କେବଳ ପେଟର ଗଢ଼ିବାର ଅବଲମ୍ବନ ମାତ୍ର ବୋଲି ଧରିନେବା ? ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା କ'ଣ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ କଳର ହାତବାରିଶି ମାତ୍ର ହୋଇ ରହିବ ? ସମାଜରେ ବ୍ୟକ୍ତିର କ'ଣ ଏକମାତ୍ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ କୌଣସି ଦଳର ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ କଳର ମେଚକଣ୍ଠା ରୂପେ ? ଆତ୍ମଉଦ୍‌ବୋଧିତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ସମାଜରେ କି ଦରକାର ନାହିଁ ? ସେହି ଆତ୍ମ-ଉଦ୍‌ବୋଧନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆମ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ କାହିଁ ବା କପରି ରହିବ ? ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରର ପଶୁ ଯଦି ପଶୁ ହିଁ ରହେ, ତେବେ ଶିକ୍ଷିତ ହେବାର ଅର୍ଥ କ'ଣ ?

ଅନେକଙ୍କର ଏହି ଧାରଣାଥାଇ ପାରେ ଯେ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହେଲେ ଆମର ସବୁ ଦୁରବସ୍ଥା ଘୁଞ୍ଚିଯିବ । ଆମକୁ ମଧ୍ୟ କିଛି ଟଙ୍କା ହାତରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, କାରଣ ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନିଜର ଖର୍ଚ୍ଚାଟା ନିଜେ ଉଠେଇ ପାରିବ । ଏ ସବୁ କଥା ମୁଁ ଶେଷ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଆଶା କରୁଛୁ ।

ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରନାୟକମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏପରି ଏକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଉଚିତ, ଯାହା:—

Digitized by srujan ka@gmail.com

୧ । ଆମର କୃଷିପ୍ରଧାନ, ମୂଳଧନାଳ୍ପ ଓ କ୍ଷୀଣଶିଳ୍ପ ଦେଶପ୍ରତି ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ । ଯାହା ଇଂଲଣ୍ଡ ପରି ପଲ୍ଲୀକୁ ଜନଶୂନ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ ।

୨ । ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଓ ଡିଗ୍ରୀର ସୃଷ୍ଟି ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍ତମ ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଯାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବ ।

୪ । ଯାହା ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟର ପ୍ରାଚୀନ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରି ଆମର ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତିର ପରମ୍ପରା ରକ୍ଷା କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।

୨—ଗୃହ ତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଦଳ

ଯୁଗେ ଯୁଗେ, ଚିରପରିବର୍ତ୍ତମାନ ରାଷ୍ଟ୍ର, ଧର୍ମ, ଦେଶ, ଓ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଚିରନ୍ତନ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ଉତ୍ତମ ମନୁଷ୍ୟର, ସାଧୁ ପ୍ରତିବେଶୀର, ଆତ୍ମପ୍ରବୁଦ୍ଧ ମହାତ୍ମାର । ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୁଣ ଦୋଷ ଉପରେ ହିଁ ଧର୍ମ, ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ସମାଜର ଭଲ ମନ୍ଦ ନିର୍ଭର କରେ । ଆଜି ଯେ କଳା ବଜାରର ବହୁପ୍ରଚାରରେ ଭାରତର ବାୟୁ ବିଷାକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଛି, ତାହା ହେଉଛି କିପରି ? ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ମାଟ୍ରିକ ଓ ଶତଶତ ଗ୍ରାଜୁଏଟ ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ ବଟିକା ପରି କାହାରି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ବୋଲି ହୁଏତ ଆମର ଭାଇସ ଚାନସେଲର-ମାନେ ଗର୍ବ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଇମାନେଇ ଯେ କଳା ବଜାର ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି ଓ ବଞ୍ଚେଇ ରଖୁଛନ୍ତି, ସେ କଥା ଭୁଲିଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏଇକି ତେବେ ଦେଶରେ 'ଶିକ୍ଷାପ୍ରସାର' ଓ 'ଜ୍ଞାନ'ର ବିସ୍ତାର ?

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏବେ ଆମେ "ବିଶ୍ୱ" "ମାନବଜାତି" "ରାଷ୍ଟ୍ର" "ଡ଼େମୋକ୍ରାସି" "ପ୍ରୋଲେଟେରିଆଟ" ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ବଡ଼ କଥା ଶୁଣୁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତ ଜାଗତିକ ସକଳ ବ୍ୟାପାରର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଆଖି ରଖିଥିଲି 'ବ୍ୟକ୍ତି' ଉପରେ—ବ୍ୟକ୍ତି, ଯେ କି ସାଂସାରିକ ସକଳ ସୌଧର ଇଷ୍ଟକ ଖଣ୍ଡ । ଇଟା କଞ୍ଚା ରହିଲେ କୋଠା ଠିଆ ହେବ କେତେ ଦିନ ? ତେଣୁ ବ୍ୟକ୍ତିରୂପକ ଇଟାକୁ ଖୁବ୍ ପୋଡ଼ି ଟାଣ କରିବା ସର୍ବାଦୌ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ତାପରେ ସେଥିରେ କୋଠା କର, ପୋଲ୍ କର, ବନ୍ଧ କର, ଯାହା କର ସେଥିରେ ସେ ଭଲ କାମ ଦେବ । ଏଥିପାଇଁ ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମୂଳ ପତ୍ତନ ଥିଲି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ । ଏବେ ଆମର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମୂଳ ପତ୍ତନ ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱଧ୍ୱଂସକାରୀ ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେଶନ ।

ଭାରତବର୍ଷ ଯଦି ଧରଣୀର ପୁନର୍ବାର ନେତୃତ୍ୱ ନେବାକୁ ଚାହେଁ, ଅନ୍ତତଃ ଯଦି ସେ ସୁଖଶାନ୍ତିରେ ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ଚାହେଁ, ତେବେ ତାକୁ ପଶ୍ଚିମଆଡ଼ୁ ଆଖି ଫେରାଇବାକୁ ହେବ । ଆମକୁ ଧରି ନେବାକୁ ହେବ ଯେ ମୋଟରକାର, ଏରୋପ୍ଲେନର ମାସ୍-ପ୍ରୋଡ଼କ୍-ସନ ବା ଗଣ-ପ୍ରସବ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥ 'ଶିକ୍ଷିତ'ର ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷିତ କହିଲେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଉତ୍ତମ ମନୁଷ୍ୟ । ପ୍ରତି ବାଟା କାରଖାନାରୁ ଜୋତା ବାହାରିଲା ପରି ହଜାର ହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ 'ଶିକ୍ଷିତ' ବର୍ଗକୁ ବର୍ଷେ ବାହାରି ନ ପାରନ୍ତି । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେଟ ବା ଗ୍ରାଜୁଏଟର ସୃଷ୍ଟି କେବଳ ଚାକିରି ଖୋଜାଳିଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି; ଯଥାର୍ଥ ଶିକ୍ଷିତର ସୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ ।

ଆଜି ଯେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ହାଇସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଉଦ୍ୟମ ତାହା କ'ଣ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରବୃତ୍ତି ବା ଜ୍ଞାନପ୍ରସାରର ତୀବ୍ର ଇଚ୍ଛାରୁ ? ଏହି ଉଦ୍ୟମର ଗଭୀର ଅନ୍ତସ୍ଥଳରେ ରହିଛି ସ୍ଥାନୀୟ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପ୍ରତିଯୋଗିତା, ଅନ୍ୟେ ଯାହା କରୁଛନ୍ତି ତା'ର ଅନ୍ଧ ଅନୁକରଣ, ଏବଂ ସୁକଶ୍ୱାକଶର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଆଜ ଏ ଦେଶରେ ବିଦ୍ୟାର ଧାରଣା ଏପରି ତଳକୁ ଖସିଛି ଯେ, ଯେ କୌଣସି ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ଘର ଓ ଆସବାବ ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷକର ସ୍ଥାନ ପଛରେ । ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟରର ଭାବରେ ହାଇସ୍କୁଲ ଓ ମିଡ଼ିଲ ସ୍କୁଲ ସବୁ ଦେଖି ଦେଖି ମୁଁ ମର୍ମାହତ ହେଉଛି । ଉଦ୍ୟୋକ୍ତାମାନେ ଡ଼ିପାର୍ଟମେଣ୍ଟକୁ ଭୁଲେଇବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ କେତେ ବଖରା ଘର ଠିଆ କରିଦେଉଛନ୍ତି । ସେଇ ଘରର କାନ୍ଥ ହିଁ ହେଲା ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଶିକ୍ଷକର ଦେଖା ନାହିଁ । ତେଣେ ସ୍କୁଲ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଉଛି । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଶିକ୍ଷକର ସ୍ଥାନ ଖାଟିମାଟିର ପଛେ, ଆସବାବ ପରି ଶିକ୍ଷକ ଏକ ଉପାଦାନ ମାତ୍ର ରୂପେ ବିବେଚିତ, ସେଠି, 'ଜ୍ଞାନ' 'ବିଦ୍ୟା' ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରକୃତ ସଜ୍ଞା କଣ ବୁଝିବା କଠିନ ।

ଯନ୍ତ୍ର ପଶ୍ଚିମର 'ମାସ୍ ପ୍ରୋଡ଼କଶନ'ରୁ ଆଖି ଫେରେଇ ଭାରତର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ଶୁଭଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଚାଳିତ କରିବାକୁ ଆମେ ଚାହୁଁ ତେବେ ଆମକୁ ଦୁଇଟି ମୌଳିକ ମତକୁ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ କର୍ମପନ୍ଥା ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

୧ । ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପରେ ଶାସକ-ସରକାରର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ରହିବ ନାହିଁ । କେବଳ ଶିକ୍ଷାର ବିଶେଷଜ୍ଞ, ପଣ୍ଡିତ, ତ୍ୟାଗୀ, ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମାରଫତରେ ଏହା ଗଢ଼ା ହୋଇଆସିବ ।

୨ । ପ୍ରାଇମେରୀଠାରୁ କଲେଜଯାଏଁ ଘର, ଆସବାବ ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷକ ହିଁ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଥମତମ, ପ୍ରଧାନତମ ଓ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭତମ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଉପାଦାନ ବୋଲି ଧରିନେବେ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ନିବ୍ଦିଚିତ କଲାପରେ, ତାଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମାଦର କରାଯିବ ।

ଋଷିର ଦେଶ ଏଇ ଭାରତବର୍ଷରେ ଆଜି ଶିକ୍ଷକ ସାମାନ୍ୟ ବେତନଭୋଗୀ ଚାକିରିଆ ମାତ୍ର । କାନଗୋଇ, କନେଷ୍ଟେବଲ୍, ପୋଷ୍ଟମାଷ୍ଟ୍ର, ଫରେଷ୍ଟଗାର୍ଡ଼ ପରି ଶିକ୍ଷକ ଆଜି ଜଣେ ନୌକର ଏବଂ ସେହିପରି ବ୍ୟବହାର ପାଏ । ଏଣେ ୟୁରୋପର ଅନୁକରଣରେ ଆମ ସରକାର ସାରା ଦେଶକୁ ଶିକ୍ଷିତ କରିବାକୁ ଯଦ୍‌ବା ବ୍ୟାହିନ୍ତ, ତେଣେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅନୁନ୍ନତ ବଲକାନ ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଆୟ ଯାହା ଆମ ଇଣ୍ଡିୟାନ ଇଉନିୟନର ଆୟ ପ୍ରାପ୍ତ ସେତିକ । ଟଙ୍କା କାହିଁ ? ଫଳରେ ଶିକ୍ଷକ କେବଳ ଯେ ନୌକର ମାତ୍ର ତାହା ନୁହେଁ, ସେ ସବୁଠୁ କମ୍ ଦରମାର ନୌକର । ନିମ୍ନତମ ବେତନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଉନ୍ନତିର ନାସ୍ତ୍ୟାଶା ଯୋଗୁଁ, ଲୋକେ ଚାକିରିର ଅନ୍ୟସବୁ ବାଟ ବନ୍ଦ ଥିବାର ନ ଦେଖିଲେ ଏଡୁକେଶନକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣେ ପୁଣି ୟୁରୋପର ଅନୁକରଣରେ ଆଜି ଏକ ସମାଜିକ ବ୍ୟାଧି ଦେଶରେ ମାଡ଼ି ଆସିଲା । ଧନ ଏବେ ହୋଇଛି ସାମାଜିକ ସମ୍ମାନର ମାପକାଠି । ସେଠି ନିମ୍ନତମ ବେତନଭୋଗୀ ଶିକ୍ଷକର ସ୍ଥାନ କାହିଁ ?

ଯୁଗେ ଯୁଗେ, ଭାରତବର୍ଷରେ ସମାଜର ଶୀର୍ଷର ଦେଶରେ ବସିଥିଲା ଶକ୍ତିହୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ରାଜାର ମୁକୁଟମଣ୍ଡିତ ଶିର ତା' ପଦ ତଳେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା—ତ୍ୟାଗ ଓ ଜ୍ଞାନ ନିକଟରେ ନତ ହୋଇ । ସେହି ତ୍ୟାଗ ଓ ଜ୍ଞାନ ତପସ୍ୟାର ଆଦର୍ଶ ସମାଜର ତଳ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇ ସମାଜକୁ ବହୁ ପରି-ମାଣରେ ନିଷ୍କଳୁଷ ଓ ପବିତ୍ର ରଖିଥିଲା । ବାପୁଜୀଙ୍କ ପାଦ ତଳେ ଯେ ଭାରତର କୋଟି କୋଟି ଲୋକ ସ୍ୱତଃ ନତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ, ତାହା

Digitized by srujan ka@gmail.com

କେବଳ ତାଙ୍କର ତ୍ୟାଗ ଓ ତପସ୍ୟା ଯୋଗୁଁ । ଭାରତ ବାରମ୍ବାର ପରାଜିତ ଓ ଲାଞ୍ଛିତ ହୋଇଛି, ତା'ର ଅନୈକ୍ୟ ଓ କ୍ଷାତ୍ର ବିଦ୍ୟାର ଅଧୋଗତି ଯୋଗୁଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ତା'ର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରଖି ବଞ୍ଚି ରହିଛି ଯୁଗେ ଯୁଗେ, ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବରେ ଓ ତା'ର କାବ୍ୟ, ପୁରାଣ, ସାହିତ୍ୟରେ ଏହି ତ୍ୟାଗ ଓ ତପସ୍ୟାର ପ୍ରଚୁର ଫଳରେ । ଆଜି ଦେଶରେ ଅନିପୁଣତା, କଳାବଜାର, ଗଣ୍ଡଗୋଳ, ସ୍ୱାର୍ଥ ଏପରି ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଦେଖାଯିବାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି ଭାରତର ସ୍ୱକୀୟ ଓ ଐତିହାସିକ ଏହି ତ୍ୟାଗ ଓ ତପସ୍ୟାର ଆଦର୍ଶର ଅବସାନ । ଇଂରେଜ ଚାଲିଯିବା ପରେ ଭାରତ ତା'ର କ୍ଷତ୍ରିୟତ୍ୱ ଓ ବୈଶ୍ୟତ୍ୱର ଅବାଧ ସମ୍ପ୍ରସାରଣ କ୍ଷେତ୍ର ପାଇଲା । କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କାହିଁ ? ସେଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଦଳ, ଯେ କି ଭାରତର ସମାଜକୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଉନ୍ନତ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ରଖିଥିଲେ, ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ ଆଜି କାହିଁ ? ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ସେହି ହିଁ ଥିଲେ ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ସମାଜର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ରୂପେ ଦେଶର ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲେ ।

ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତ ଯଦି ଜଗତର ନେତୃତ୍ୱ ନେବ, ତେବେ ସରକାରଙ୍କୁ ପୁଣି ସେହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ତ୍ୟାଗୀ, ଭକ୍ତ ଜ୍ଞାନସାଧକର ଦଳକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଓ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ହେବ ଓ ସେହି ପୂର୍ବପରି ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେବାକୁ ହେବ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ଏହା ସମ୍ଭବ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ—(ଲେଖକ କିନ୍ତୁ ଭାବେ ସବୁ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ସମ୍ଭବ)—ଏଡୁକେଶନ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ଏହା କେବଳ ଏକାନ୍ତ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଡି. ପି. ଆଇ'ଠୁ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହଲେ କେବଳ ବେତନସର୍ବସ୍ୱ

Digitized by srujan ka@gmail.com

କର୍ମଚାରୀ ଦ୍ୱାରା ଦେଶରେ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ବା ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚାର ବା ପ୍ରସାର ଅସମ୍ଭବ ।

ଗାଙ୍ଗପୁର, ଜାଶପୁର ପ୍ରଭୃତି ଷ୍ଟେଟମାନଙ୍କରେ ୟୁରୋପୀୟ ମିସନାରୀମାନେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ପଡ଼ି ରହି ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଯେପରି ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତା ବିସ୍ତାର କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଦେଖି ମୁଁ ମୁଗ୍ଧ ଓ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଛି । ଗାଙ୍ଗପୁରର କୌଣସି ଏକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଜଣେ ବେଲଜିୟମ ଫାଦରଙ୍କୁ ଭେଟିଥିଲି । ସେ ଏକାଧିକ ୟୁରୋପୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଚ୍ଚ ଉପାଧିଧାରୀ । ଅଥଚ ଭାରତବର୍ଷର ଏକ ଅଜ୍ଞାତ କୋଣରେ, ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ପଡ଼ି ରହି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଆୟତ୍ତ କରି ସେ ଲାଗିଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ଓ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର କର୍ମରେ । ଏହି ମିସନାରୀ-ମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଭରଣ ପୋଷଣ ଖରଚ ମିସନ ଯୋଗାଏ । ଧର୍ମ ଓ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଯାହା ଯାହା ଦରକାର; ମିସନ ତାହା ଯୋଗାଇ ଦିଏ । ଫଳରେ ଏମାନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ କାମ କରିଯାନ୍ତି । ଆମର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଏହି ମିସନାରୀ ମନୋଭାବ ଜାଗ୍ରତ ନ ହେଲା ଯାଏଁ ଓ ସେହି ଆଦର୍ଶରେ ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ପରିଚାଳିତ ନ ହେଲା ଯାଏଁ, ଗାଏଁ ଗାଏଁ କଲେଜ ବସିଲେ ବି ଦେଶ ଯେଉଁ ମୂର୍ଖକୁ ସେହି ମୂର୍ଖ ରହିବ ।

ସରକାର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ବେତନ ହାରରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ, ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ଥିର କରିବାରେ ଘର୍ମାକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଯାଇ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଅଧିକା ଖରଚ ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଭିତରେ ବା ବାହାରେ ଏକ ଅବୈତନିକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ-ଶିକ୍ଷକ-ଓ-ପରିଚାଳକ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବା ଏକାନ୍ତ ଉଚିତ ଓ ସମ୍ଭବ । ସରକାର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଯନ୍ତ୍ର ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ତେଲ, ଲୁଣ, କାଠର ଚଲାଣି ରକ୍ଷା କରନ୍ତେ, ଦେଶରେ ଏପରି ଅନେକ ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବେବି ଅଛନ୍ତି, ଯେ'ଙ୍କ ବେତନହାର ବା ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି କର୍ମର ଆନନ୍ଦ ଓ ଗୌରବ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ହୁଅନ୍ତେ ।

ସରସ୍ୱତୀ ଯନ୍ତ୍ର ଶାସକର ଆଜ୍ଞାବହ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଶିକ୍ଷକ ସାମାନ୍ୟ ନୌକର ମାତ୍ର ରହନ୍ତି ତେବେ ଦେଶରେ 'ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର', 'ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଚାର' ପ୍ରଭୃତି କପଟ ଚିତ୍କାର ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କି ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିଅ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପୁଣି ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପେ, ମିସନାରି ରୂପେ, ତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ରୂପେ ଦେଖ ଓ ସମ୍ମାନ ଦିଅ, ତେବେଯାଇଁ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ଦେଶରେ ଗଢ଼ା ହେବେ ।

୩—ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ଓ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ

ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶାସକ-ଗୋଷ୍ଠୀର ଅକ୍ତିଆରରୁ ମୁକ୍ତ ରହିବା ଯେତିକି ଦରକାର, ସେତିକି ଦରକାର ପୁଣି ସୁବିସ୍ତୃତ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ । ସକଳ କ୍ଷମତା କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ନ ହେଲେ କୌଣସି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ରହି ନପାରେ । ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ସବୁ ଡିପାର୍ଟ-ମେଣ୍ଟରେ ଆମେ ସେହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହିଁ ଦେଖୁ । ବାପୁଜୀଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତ କଳ୍ପନା ଏକ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକୃତ ଶାସନର ସ୍ୱପ୍ନ । ବାପୁଜୀଙ୍କ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ମତ ପୂରାପୂରି ଗ୍ରହଣ ନକଲେ, କୌଣସି ଡିପାର୍ଟ-ମେଣ୍ଟ ନିପୁଣ ଓ ନିଖୁଣ ଭାବରେ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କରି ନପାରେ । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ତ କଥାହିଁ ନାହିଁ । ରେଢ଼ାଖୋଲ ଷ୍ଟେଟର ଦୂର ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ କୌଣସି ଏକ ପାଠଶାଳାର ଅଗଣାରେ କୂଅଟିଏ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଖୋଲିବା ପାଇଁ ବା ସେହି ପାଠଶାଳାରେ ଗୋଟିଏ ଅଧିକା ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଯଦି ସବ୍ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଡେପୁଟି ଇନ୍ସ-ପେକ୍ଟରଙ୍କୁ, ସେ ପୁଣି ଜିଲ୍ଲା ଇନ୍ସପେକ୍ଟରଙ୍କୁ, ସେ ପୁଣି ଇନ୍ସ୍-ପେକ୍ଟରଙ୍କୁ, ସେ ପୁଣି ଡି.ପି.ଆଇ.ଙ୍କୁ, ସେ ପୁଣି ଶିକ୍ଷା ସେକ୍ରେଟାରୀଙ୍କୁ, ସେ ପୁଣି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଯଦି ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି, ତେବେ ନିପୁଣ ଓ କ୍ଷିପ୍ର କର୍ମ ଆଶା କରିବା କିପରି ?

ଏହା ସର୍ବବାଦୀସମ୍ମତ ଯେ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ବ୍ୟାପକ ନ ହେଲେ ହେଁ, ପ୍ରଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଭଲ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । ଅନ୍ତତଃ ପ୍ରାଇମେରି ଶିକ୍ଷାର ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ଏହାର ଏକ ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଛୋଟ ଛୋଟ ଷ୍ଟେଟରେ ଜଣେ ଜଣେ ସବ୍ଇନ୍ସପେକ୍ଟରଙ୍କର ଯେଉଁ କ୍ଷମତା ଥିଲା, ପ୍ରଦେଶରେ ଡି. ପି. ଆଇ.ଙ୍କର ବି ସେ କ୍ଷମତା ନାହିଁ, ଇନ୍ସପେକ୍ଟରଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ । କେନ୍ଦ୍ରୀକୃତ ଲାଲଫିତା ସାଥିକି ପୁଣି ମିଶିଛି ବୋର୍ଡ, ସରକାର ଓ ମାନେଜିଂ କମିଟି ତ୍ରିଭୁଜର ମିଳିତ ଦାୟିତ୍ୱ ଓ ଶାସନ । ବିଦ୍ୟା ଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନା ପାଇଁ ଦେଶସାରା ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ ଚାଲିଛି ଓ ଏକ ବ୍ୟାପକ ଶିକ୍ଷା-ବିଭାଗ ଖୋଲା ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶରେ ସେ ଦେବୀ ପ୍ରକୃତରେ ଗୃହହୀନ ଓ ଅନାଥିନୀ । ତାଙ୍କର ଯାହା ଦରକାର ତାହା ସେ ମାଗିବେ କାହାକୁ ? ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ ତ ଶକ୍ତିହୀନ ଗୁଙ୍କଣିଆ ମାତ୍ର । ଦେବୀଙ୍କୁ ତେଣେ ଏକ ଆଡ଼େ ବୋର୍ଡ଼ ମେମ୍ବରମାନଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମନ୍ତ୍ରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତେଣେ ସବ୍ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଡି. ପି. ଆଇ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାହାର ପାହାଚ ଡେଇଁ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ବହୁ ଦ୍ୱାରର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ହେବ । ଫଳରେ ବିଦ୍ୟାର ଦେବୀ ଆଜି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏ ଦେଶରେ ରୁଗ୍ଣ, ଅର୍ଦ୍ଧଭୁକ୍ତ, ସଙ୍କଳନାହିତ, ଅଧିକାରହୀନ, ଗୃହହୀନ ଏକ ସାଧାରଣୀ ନାସ୍ତି ।

ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍କୁଲ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କଲେଜର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଇତିହାସ ଓ ଐତିହ୍ୟ ଅଛି । ଏ ଦେଶରେ କିନ୍ତୁ, ଦେଶର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ଯାଏଁ ବୁଲି ଆସ ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ବା କଲେଜଠାରୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍କୁଲ କଲେଜର କୌଣସି ହେଲେ ବଶିଷ୍ଟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଆମେ ଦେଖି ପାରିବା ନାହିଁ । ସ୍କୁଲ କଲେଜକୁ ଆମେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଖୁଣ୍ଟ ବା ରେଲଗାଡ଼ିର ଡବା ପରି ଦେଖୁଛୁ— ପାର୍ଥକ୍ୟ ଏଠି ଅସହ୍ୟ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ କାଟି ଛାଣି ସମାନ କରିବାକୁ ହେବ । ଶିକ୍ଷକ, ଅଧ୍ୟାପକ ବା ଅଧ୍ୟକ୍ଷର ବଶିଷ୍ଟଜ୍ଞାନ ବା ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା ଆମେ ଆମର କରିକୁ୍ୟଲମ, ସିଲାବସ ଓ ପରୀକ୍ଷାଟାକୁ ବଡ଼ ଓ ମହତ୍ତର ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ଧରି ଆସୁଛୁ । ପାସର ସାର୍ଟିଫିକେଟ କାଗଜ ଖଣ୍ଡ ହିଁ ଆମର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଉନ୍ନତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ତରୁଣ ଜୀବନର ନୈତିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିବର୍ତ୍ତନ ଆମର ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ବିବେଚ୍ୟ ବିଷୟ ହିଁ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ଓ ୟୁରୋପରେ ମଧ୍ୟ-ଯୁଗରେ ଋଷି ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ହିଁ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ସ୍କୁଲ କଲେଜମାନଙ୍କର ଇତିହାସର ମୂଳରେ ଜଣେ ତ୍ୟାଗୀ, ଜ୍ଞାନୀ, ପଣ୍ଡିତ ଧର୍ମାଚାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅଧ୍ୟାପକର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ଗୁରୁ ବା ଅଧ୍ୟାପକ ହିଁ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ । ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଏବଂ ମୌଳିକ ସତ୍ୟଟା ଆମେ ଭୁଲି ଯାଉଥିବାରୁ ହିଁ ଆମର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଜି ରୁଗ୍ଣ ଓ ଅକଲ୍ୟାଣପ୍ରସୂ ହେଉଛି । ଏବେ ଆମ ଦେଶରେ ପୁରାଣ ଓଲଟା ହୋଇ ଯାଇଛି । ଏବେ ସ୍କୁଲ କରିବାକୁ ବସିଲେ, ଉଦ୍ୟୋକ୍ତାଗଣ ଆଗେ ଘର ଓ ଆସବାବ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଆଗ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ସେକ୍ରେଟାରୀ ବସ୍ଥି ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ସବା ପରେ ଯାଇ ମାଷ୍ଟ୍ର ବରଣ୍ଡା ହେଉଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ଶିକ୍ଷକ କାମ 'ଚଳେଇ' ନେବ ବୋଲି ଧରାଯାଉଛି । ହାୟରେ ଦେଶ ! କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଶିକ୍ଷକ ଯେବେ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତା, ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ପ୍ରଧାନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବୋଲି ଧରା ନ ହୋଇଛି ଏବଂ ସମଗ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକୃତ ନ ହୋଇଛି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାତିର ଶିକ୍ଷା ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ବା ପ୍ରକୃତ କଲ୍ୟାଣପ୍ରଦ୍ ହୋଇ ନପାରେ ।

ଗୋଟିଏ ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ହାଇସ୍କୁଲର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନିଆଯାଉ । କଟକ ସହରରେ ପ୍ୟାରୀମୋହନ ଏକାଡେମୀ ଏକ ଦେଶପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ତ୍ୟାଗୀ ଓ ସାଧକ ପ୍ୟାରୀମୋହନ ଯାକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇଗଲେ ଏବଂ ପରେ ପରେ କେବଳ ଛାତ୍ରଙ୍କ ବେତନ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ପରିଶ୍ରମ ଉପରେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଢ଼ି ଉଠିଛି । ସରକାର ବା ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟିର ଏହି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଭିବର୍ଦ୍ଧନରେ ପ୍ରାୟ ହାତ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ତେବେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ବେଦରକାରୀ ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ନ ରଖି, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ କମିଟି ହାତରେ ସ୍କୁଲର ପରିଚାଳନା ଛାଡ଼ିଦେଲେ କ୍ଷତି କ'ଣ ହୁଅନ୍ତା ? ମାତ୍ର ଏହି ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଏହି ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକର ସ୍ଥାନ ଓ ସମ୍ମାନ ବିସ୍ମୟକର ଭାବରେ ବଦଳି ଯା'ନ୍ତା ନାହିଁ କି ? ଏହିପରି ଭାବରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ମଧ୍ୟ, ଓକିଲ, ଡାକ୍ତର, ଇଞ୍ଜିନିୟର ପରି ଶିକ୍ଷକ ହୁଅନ୍ତା ତା ବିଭାଗରେ, ତା' ନିଜ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ, ମାଲିକ। ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରେ—ପ୍ରାଇମେରୀଠାରୁ କଲେଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଶିକ୍ଷକ ଛଡ଼ା ଅପର କେହି ମାଲିକ ବା ଚାଳକ ହେବାରେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ସବୁଠୁ ଶିକ୍ଷକ ସାମାନ୍ୟ ଚାକିରିଆ ମାତ୍ର ହୋଇ ରହିବାରେ ହିଁ ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା । ଶିକ୍ଷକ ଓ ସମାଜ ମଧ୍ୟରୁ ଅବାନ୍ତର ବ୍ୟବଧାନ କାଟି ନଆଗଲେ ଅର୍ଥନୀତିର ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ଆୟୋଜନ ନିୟମ ଉପରେ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଶିକ୍ଷକର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ନିର୍ଭର କରନ୍ତା । ଶିକ୍ଷକର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରି ସମାଜ, ଓକିଲ, ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଯେପରି ପୋଷୁଛି ସେହିପରି ପୋଷନ୍ତା ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନକୁ । ଏବେ କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ସମାଜ ଭିତରେ କୌଣସିଠାରେ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଉପରୁ ଚଳପାଏ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନର ପରିଚାଳକ ଓ ମାଲିକ ଅନ୍ୟ କେହି, ଶିକ୍ଷକ ବର୍ଗ ସେଠି ନଗଣ୍ୟ ଚାକିରିଆ । ଏ ଅବସ୍ଥା ନ ଘୁଞ୍ଚିଲାଯାଏ ଶିକ୍ଷକର ପୂର୍ବ ସମ୍ମାନ ଫେରି ଆସିବା ବା ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ଅସମ୍ଭବ ।

ପରିଚାଳନାରେ ଶିକ୍ଷକ ଯେମିତି ସାମାନ୍ୟ ଚାକିରିଆ, ଅଧ୍ୟାପନାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ସେହିପରି ମାତ୍ର ଆଜ୍ଞାବହ । ହିମାଳୟର ଉଚ୍ଚତାରୁ ତାର ନିମ୍ନସ୍ତରକୁ ବହିଆସେ ଯେଉଁ ସିଲାବସ ଓ ଯେଉଁ ପାଠ୍ୟ ବହିର ତାଲିକା, ଶିକ୍ଷକ ବର୍ଗର ଏକମାତ୍ର କାମ ସେଇତକ ନେଇ ଛାତ୍ର ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇବା । ତାର ନିଜର ନିଜତ୍ୱ ବା କୃତିତ୍ୱ ବା ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପାଇଁ କୌଣସି ହେଲେ ଅବକାଶ ନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଶ୍ରେଣୀକୁ ସିଲାବସ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଦେବାର ଅସଙ୍ଗତି କିଛି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଲେଖା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପଢ଼େଇବାକୁ ବାଧ କରିବାରେ କିଛି ହିଁ ହେଲେ ଯୁକ୍ତି ଅଛି କି ? ସିଲାବସରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଗଲା ମାଟ୍ରିକ୍ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ରେ ଭୂଗୋଳ ବା ଇତିହାସ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଜ୍ଞାନ ଏଇତକ ହେବା ଆଶା କରାଯାଏ । ତା ସାଙ୍ଗକୁ ଏଇ ଲୋକର ଏଇ ବହି ପଢ଼ାହେବ, ତାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବହି ପଢ଼ା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ, ଏପରି ଲୌହ ଶାସନର, ଜ୍ଞାନଦାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅର୍ଥ କ'ଣ ? ଅନେକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଏଇ ଟେକ୍‌ସ୍‌ଟବୁକର ଅତ୍ୟାଚାର ମୋ ଆଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏବେ ଏକ ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଷୟଟି ସ୍ତରରୁ ସ୍ତରକୁ କିପରି ଉଠି ଉଠି ଯିବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ସିଲାବସ ଏକାବେଳକେ ନୀରବ । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ କେବଳ ଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ଦୁଇ ତିନ ଖଣ୍ଡ, ଆଉ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଦୁଇ ତିନ ଖଣ୍ଡ ବହି ବାଛିଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ । ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ବହି ସଙ୍ଗେ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ବହିର ବା ତଳ ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗେ ଉପର ଜ୍ଞାନର କୌଣସି କ୍ରମ ବା ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ପୁଣି କେବଳ ଟେକ୍‌ସ୍‌ଟବୁକ୍ ହିଁ ପ୍ରଧାନତମ ବିଷୟ ହେବାରୁ ଏହି ଟେକ୍‌ସ୍‌ଟବୁକ୍ ବ୍ୟବସାୟର ବୀଭତ୍ସତାରେ ଦେଶର ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନସମୂହ କଳଙ୍କିତ । ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମତେ କହିଛନ୍ତି ଯେ, "ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼େଇବୁ କଣ ? ଏ ବହିମାନଙ୍କରେ ଅଛି କଣ ଯେ ପିଲାଙ୍କୁ ପଢ଼େଇବୁ ?" ଏପରି ବହିସବୁ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଉପରୁ ଲଦି ଦିଆଯିବ କାହିଁକି ? ଶିକ୍ଷାର ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ ପାଠ୍ୟ-କ୍ରମର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଦେଲା ପରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଯେ କୌଣସି ବହି ସହିତ ବା ବିନା ବହିରେ ପଢ଼େଇବାର ଅଧିକାର ନ ପାଇବେ କାହିଁକି ?

ଦେଶର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ସୁସମୃଦ୍ଧ ଭାବରେ ବଢ଼ି ଉଠିବାକୁ ଆମେ ଯଦି ଚାହୁଁ, ତେବେ ଶିକ୍ଷକ ତହିଁରେ ଗୌଣ ନ ହୋଇ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତା ବୋଲି ଧରାଯିବା ଉଚିତ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ସମାଜ ଭିତରେ ସରକାର ବା ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି କେହି ହେଲେ ଅବାନ୍ତର ଅନ୍ତରାୟ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ରହିବେ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ କେବଳ ଶିକ୍ଷାର ପଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବେ । ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ନିର୍ବାଚନ, ଦୈନନ୍ଦିନ ପରିଚାଳନା, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦରମା, ଛାତ୍ରଙ୍କ ଫିସ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ବା ଶିକ୍ଷକ ସଂଘକୁ ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଛାଡ଼ିଦେବା ସର୍ବଥା ଶ୍ରେୟଃ । ଏହି ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ଫଳରେ ସରକାର ଅନେକ ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥାରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଆମ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଭାବରେ ବଦଳିଯିବ ।

ଗୋଟିକିଆ ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକୁ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସରକାର ଏଣେ ବିଭାଗୀୟ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ କରିବା ଏକାନ୍ତ ଓ ଜରୁରୀ ଆବଶ୍ୟକ । ସୁଦୂର ଅଭ୍ୟନ୍ତରର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲର ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଡି. .ପି. ଆଇ. ପୁଣି ସେକ୍ରେଟାରୀଏଟକୁ ଲେଖିବେ, ଏହା ଯେପରି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେହିପରି ଅକର୍ମକ । ନିଯୁକ୍ତିରେ, ଖର୍ଚ୍ଚବାର୍ଚ୍ଚରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସକଳ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟରଙ୍କୁ ପ୍ରାଇମେରୀ ପାଇଁ ବା ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟରଙ୍କୁ ହାଇସ୍କୁଲ ପାଇଁ ଓ ଡି. ପି. ଆଇ. ଙ୍କୁ କଲେଜ ଓ ପୋଷ୍ଟ ଗ୍ରାଜୁଏଟ ପାଇଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ନ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ, ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ନିପୁଣତା କେବଳ ପାଠର କଥା ହୋଇ ରହିବ । ଅବଶ୍ୟ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଉପରବର୍ଣ୍ଣିତ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପାଇଲା ପରେ ଏହି ଅଫିସରମାନଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ଓ କାମ ଅନେକ କମିଯିବ । ଏମାନେ କେବଳ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଭାବରେ ହିଁ ନିଯୁକ୍ତ ହେବେ—ନିଜ ନିଜର ବିଭାଗକୁ ଗାଇଡ୍ କରିବାକୁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

୪—ଗୃହ ଏକାନ୍ତ ସରଳୀକୃତ ବ୍ୟବସ୍ଥା

ୟୁରୋପର ଅନୁକରଣରେ ଏ ଦେଶରେ 'ଲୋଅର ପ୍ରାଇମେରୀ', 'ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଇମେରୀ', 'ମିଡ଼ଲ', 'ସେକେଣ୍ଡାରୀ' ଓ 'କଲେଜ ଶିକ୍ଷା' ନାମରେ ଶିକ୍ଷାର ସୋପାନ-ଶ୍ରେଣୀ ଗଢ଼ାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ସୋପାନ-ଶ୍ରେଣୀର ବିଶେଷ ଅର୍ଥ ବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରେ ନାହିଁ । ଏ ଦେଶରେ ଏପରି ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଅଛନ୍ତି, ଜନସାଧାରଣଙ୍କ କଥା ତ ଛାଡ଼ିଦିଅ,—ଯେଉଁମାନେ ମନେ କରନ୍ତି, ଶିକ୍ଷାର ଏବଂବିଧ ସୋପାନ ପରମ୍ପରା ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ଏହି ଶାଖାର ଆକାର ଓ ପ୍ରକୃତି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଓ ଆମେ ଯେ ଆମର ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁଯାୟୀ ଏସବୁକୁ ଭାଙ୍ଗି ନିଜ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ପୁଣି ଗଢ଼ିପାରିବା, ଏ ଧାରଣା ସମସ୍ତଙ୍କର ହେବା ଉଚିତ ।

ମୁଁ 'ନିମ୍ନ ଶିକ୍ଷା', 'ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା',—ଶିକ୍ଷାକୁ ଏପରି ଭାଗ କରିବାର ବିରୋଧୀ । ସମସ୍ତ ଅଭିଜ୍ଞ ଲୋକେ ଏକମତ ହେବେ ଯେ, ପୂର୍ବକାଳରେ ମିଡ଼ଲ ଭର୍ଣ୍ଣାକ୍ୟୁଲର ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ସାହିତ୍ୟ, ଗଣିତାଦି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକର ଯେପରି ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲା, ତଥାକଥିତ 'ହାଇସ୍କୁଲ' ବା 'ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟାଳୟ' ଗୁଡ଼ିକରେ ସେପରି ହେଉ ନ ଥିଲା ବା ହେଉ ନାହିଁ । ଅଥଚ ତାଙ୍କ ନାମ ପଛରେ ପୂର୍ବେ ଓ ଏବେ ସେହି ନିରର୍ଥକ 'ଉଚ୍ଚ' ଲାଗି ରହିଛି । ଆମର ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭିତରେ ଏହି ତଥାକଥିତ 'ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟାଳୟ' ବା 'ହାଇସ୍କୁଲ' ପରି ଅପଚୟାତ୍ମକ ଓ ଦୂଷ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆଉ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ଚାରିବର୍ଷ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ କଟେ, —ବୃଥାରେ । ମିଡ଼ିଲ ସ୍କୁଲ ପରେ ଅଧିକା ଯାହା ଜ୍ଞାନ ମିଳିବାର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି, ତାହାର ପରିମାଣ ଓ ଜୀବନରେ ତାହାର ପ୍ରୟୋଗ ଶକ୍ତି ଏତେ କମ ଯେ, ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟୟବହୁଳ ସମୟ-ସାପେକ୍ଷ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଅନୁଷ୍ଠାନ ତିଆରି କରିବାର କିଛି ହିଁ ଦରକାର ନ ଥିଲା । ପୂର୍ବେ ମାଟ୍ରିକ୍ କ୍ଲାସ କହିଲେ ଦଶମ ଓ ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । ଏବେ ନବମ ସେଥିରେ ମିଶିଛି—ମିଶିବାର ବିଶେଷ ଦରକାର ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରୁ ନାହିଁ । ତଥାପି ବାକି ଯେ ରହିଗଲା ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀଟି, ତାହାର ଶୈକ୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ କ'ଣ ? ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଶିକ୍ଷାଟା ଚାରିବର୍ଷବ୍ୟାପି ହେବ ବୋଲି କେଉଁ ବେଦରେ ଲେଖା ଅଛି ? ଆମର ନାଗରିକମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା, କ'ଣ ବର୍ଷସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ଠିକ କରାଯିବ, ନା ଲବ୍‌ଧ-ଜ୍ଞାନର ସୀମା ବା ପରିମାଣ ନେଇ ?

ତା' ଛଡ଼ା ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାହାଚର ଶୈକ୍ଷିକ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ଅର୍ଥ କ'ଣ ? ନିମ୍ନ ପ୍ରାଇମେରୀରେ ପଢ଼ିଲେ ନାଗରିକର ପିଲା କେଉଁ ଯୋଗ୍ୟତା ପାଇବ, ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀରେ ପଢ଼ି କେଉଁ ଯୋଗ୍ୟତା, ମାଇନର ପଢ଼ି କେଉଁ ଯୋଗ୍ୟତା, ପୁଣି ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ି ବା କେଉଁ ଯୋଗ୍ୟତା ? ଦେଶର କୌଣସି ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଏହାର ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରିବେ କି ? ଯଦି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୋପାନରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ, କର୍ମପଟୁତା ବା ଯୋଗ୍ୟତା ମିଳିବ ନାହିଁ, ତେବେ ଏପରି ସୋପାନଶ୍ରେଣୀ ରଚିତ ହୋଇଛି କାହିଁକି ? ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଦେଖେ, ଏହି ସୋପାନ-ଶ୍ରେଣୀରେ ଖଣ୍ଡା ବଡ଼ ଥୋଡ଼ ଓ ଥୋଡ଼ ବଡ଼ ଖଣ୍ଡା—ସାମାନ୍ୟ ଜନତ, ଯାହାର କି ଜୀବନରେ ବା ଆତ୍ମା ପ୍ରତି କୌଣସି ବିଶେଷ ଉପଯୋଗିତା ନାହିଁ, ତାହାର କେବଳ ନାମାନ୍ତରିତ ଅଦଳ ବଦଳ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପୁଣି ପ୍ରଶଂସ୍ୟ,—ଏ ଦେଶର ନୁହେଁ । ଆଜି ଯେତେ ପୁଣି ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ପ୍ରାଚ୍ୟବିଦ୍ୟା ନାମରେ ଖୋଲୁଛନ୍ତି ସଂସ୍କୃତ କଲେଜ ଯାଏ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷାର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ନାମମାତ୍ର ପ୍ରାଚ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମଗ୍ର ଭାବରେ ୟୁରୋପୀୟ । ଭାରତବର୍ଷରେ କେଉଁ ଯୁଗରେ ସଂସ୍କୃତପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ସାର୍ଟିଫିକେଟଦ୍ୱାରା ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିଲା ? ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ମଧୁସୂଦନ ତର୍କବାଚସ୍ପତି, ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ରଙ୍କର କେଉଁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଥିଲା ? ଏବେ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜରୁ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଶତ ଶତ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ବାହାରୁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପଣ୍ଡିତ କାହାନ୍ତି ? ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଇନସ୍‌ପେକଟର ଥିଲାବେଳେ ପୁରୀ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜ ପରିଦର୍ଶନ କରି ମତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିରାଶ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ମୁଁ ଭାବିଥିଲି, ସଂସ୍କୃତ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଆଶ୍ରମର ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ସରଳ, ପବିତ୍ର ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିବେ । କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲି, ସେମାନେ କୋଟ୍ ପ୍ୟାଣ୍ଟ୍ ପିନ୍ଧି ବୁଲୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ହାଇସ୍କୁଲ ପିଲାଙ୍କର ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ ପରି । ପ୍ରାଚୀନତାର ଗନ୍ଧ ନାହିଁ । ସଂସ୍କୃତର ନିଜସ୍ୱ ସଂସ୍କୃତି ରକ୍ଷା କରିବାର କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ । ଗୁରୁଶିଷ୍ୟର ପୈତୃକ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ପଢ଼ା ହେଉଛି ଜ୍ୟୋତିଷ, ଅଥଚ ପିଲାମାନେ ଆକାଶର ତାରାପୁଞ୍ଜ ଚିହ୍ନି ନାହାନ୍ତି, କି କ୍ଲାସରେ ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ର ନାହିଁ । ପଢ଼ା ହେଉଛି ନ୍ୟାୟ, ଅଳଙ୍କାର, ଆୟୁର୍ବେଦ, ଅଥଚ ସେଇ ସେଇ ଦିଗରେ ପଶ୍ଚିମ କେତେଦୂର ଆଗରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲାଣି, ତା'ର ଖବର ନାହିଁ । ଚଉଦହଜାର ବର୍ଷ ତଳେ ଯାହା ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା, ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ତାକୁ ଶେଷ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସତ୍ୟ ବୋଲି ଆଙ୍କୁଡ଼ି ଧରି ବସିରହିବାଠାରୁ ନିରର୍ଥକ ଅପଚେଷ୍ଟା ଥାଇପାରେ କି ? ଶତ ଶତ ଅର୍ଦ୍ଧପକ୍ୱ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଜଣେ ମଧୁସୂଦନ ତର୍କବାଚସ୍ପତିର ମୂଲ୍ୟ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ବେଶୀ । କିନ୍ତୁ ଏକ୍‌ଜାମିନେସନ ଓ ସାର୍ଟିଫିକେଟର ବୋର୍ଡ଼୍ଗେମର ଖେଳ ଭିତରେ ତର୍କବାଚସ୍ପତି ବାହାରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଏଣେ ପଲ ପଲ ବାହାରୁଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବେକାର ସମସ୍ୟା ସବୁଠାରୁ ଓ୍ୱାବ୍ରତମ । ଏମାନେ ସମାଜର କେଉଁ କାମରେ ଲାଗିବେ ? କାହିଁକି ଏ ବିଭାଗକୁ ଏପରି ବଞ୍ଚେଇ ରଖାହେଉଛି ? ଯେତେଣେ ସଂସ୍କୃତକୁ ଖାଣ୍ଟିରୂପେ ବଞ୍ଚେଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯଦି ଅଛି, ତେବେ ଏଣେ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରେ ଫେର୍ ତାକୁ ଏକ ବାଧ୍ୟ ବିଷୟ କରି ଅଧାପନ୍ତରିଆ ଭାବରେ ପଢ଼େଇ କି ଲାଭ ? କେତେ ଜଣ ମାଟ୍ରିକୁ୍ୟଲେଟ ପରଜୀବନରେ ସଂସ୍କୃତ ମନେ ରଖନ୍ତି ?

ମୋ ମତରେ, ତେଣୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ, ପ୍ରତୀଚ୍ୟ ସବୁକୁ ମିଶେଇ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହିଁ ଆମକୁ ଭଲ କାମ ଦେବ । ଇଂରେଜ ଅମଳରେ ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ିବାଟା ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିବାରୁ ଓ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ କଲେଜ ବସୁଥିବାରୁ, ସଂସ୍କୃତକୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବାପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦରକାର ଥିଲା । ଏବେ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ । ଇଂରାଜୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଛକୁ ହଟିଗଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରାଜୀ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭିତରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭିତରେ ମାତୃଭାଷା, ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା, ପୌରାଣିକ ଭାଷା ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଭାଷା,—ସବୁ ଭାଷାର ସ୍ଥାନ କରାଯାଇପାରେ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଲାଟିନ୍ ବା ଗ୍ରୀକ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ ନାହିଁ ବା ଏସବୁ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ପାଠ୍ୟ ନୁହେଁ । କେବଳ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ ହିଁ ଏସବୁର ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ପ୍ରକାର ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ୱିତ ଅଧ୍ୟୟନ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଫଳରେ ହିଁ ଏସବୁ ବିଷୟରେ ବରାବର ଉଚ୍ଚକୋଟିର ପଣ୍ଡିତ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ହିଁ ରହୁ । ତାହା ବ୍ୟୟସଂକୋଚକ ଯେପରି ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ । ଏହି ଏକାକୃତ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଜୀବନର ଓ ସଂସାରର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନର ତାଗିଦ ଅନୁସାରେ ହିଁ ଭାଗ ଭାଗ କରାଯାଉ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଅନ୍ଧ ଅନୁକରଣ ବନ୍ଦ କରାଯାଉ ।

ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପ୍ରଦେଶରେ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନର ସର୍ଭେ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆମର ଜନସଂଖ୍ୟାନୁସାରେ କେତୋଟି ପ୍ରାଇମେରୀ-ସ୍କୁଲ, କେତୋଟି ହାଇସ୍କୁଲ ବା କେତୋଟି କଲେଜ ଦରକାର ତାହା ସରକାର ବା ଶିକ୍ଷାବିତ୍ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ଥାନୀୟ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ କେବଳ ହାଇସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜ ଲାଗି ବାଡ଼ଆପିଠା ଚାଲିଛି । ଏହା ଫଳରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ, ଯେଉଁଠି କି ସେପରି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନର ଆଦୌ ଦରକାର ନ ଥିଲା, ସେଠି ସେସବୁ ବସିଯାଇଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଦେଶର ସମ୍ପତ୍ତି ନଷ୍ଟ ହେଉଛି । ଆମର ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ସର୍ଭେ କରି ସରକାରଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବା ଉଚିତ ଯେ ଏଇ ଏଇ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏତିକିଟି ସ୍କୁଲ ହେବା ଉଚିତ ଏବଂ ସେସବୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଓ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଇ ଏଇ ସ୍ଥାନରେ ବସିବା ଉଚିତ । ତାହେଲେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଜିଲ୍ଲା ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଓ ଡିଭିଜନାଲ ଇନ୍ସପେକ୍ଟରମାନେ ଅନେକ ଜଞ୍ଜାଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତେ ।

ମୋଟରେ ଆମକୁ ପୁଣି ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ସୋପାନ, ଜୀବନ ଓ ସଂସାରର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଜନ ମେଣ୍ଟାଉଛି କି ନାହିଁ । କେବଳ ଥୋଡ଼ ବହି ଖଣ୍ଡାର ଅଦଳ ବଦଳ କଲେ, ଦେଶର ଅର୍ଥ ଓ ତରୁଣମାନଙ୍କର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଜୀବନର ଅପବ୍ୟୟ ମାତ୍ର ଫଳ । ଆମକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାହାଚ ପାଇଁ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ହେବ । ଏ ଉତ୍ତର ଯଦି ସ୍ପଷ୍ଟ ମିଳୁ ନାହିଁ, ତେବେ ଜାଣି ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ କଲ୍ୟାଣ ନାହିଁ ।

ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଗରିକକୁ ଦୁଇ ଦିଗରେ ଆମକୁ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ଏକ—ସେ କୌଣସି ଉପାର୍ଜନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ, ଦୁଇ—ସେ ଉତ୍ତମ ମନୁଷ୍ୟ ହେବ । ଏହି ଦୁଇ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୁ କୌଣସି ଗୋଟିକୁ ବାଦ ଦେଲେ ଶିକ୍ଷା କେବଳ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ ରହିବ ତାହା ନୁହେଁ, ବରଂ ଅକଲ୍ୟାଣକର ହେବ । ମଜାର କଥା ଏଇ ଯେ—ଆମର ଚଳନ୍ତି ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଦୁଇଟିରୁ କୌଣସିଟି ହେଲେ ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ନୁହେଁ । ଉତ୍ତମ ମନୁଷ୍ୟ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଦଳ କିପରି ଦରକାର ତାହା ପୂର୍ବେ କହିଛୁ । ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତ ବେକାର ସୃଷ୍ଟି ଯେପରି ନ ହୁଏ ତା'ପାଇଁ ଏବର ଜଟିଳ ଅର୍ଥହୀନ ଓ ଅନର୍ଥକର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଏକ ସରଳୀକୃତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ହେବ । ସେଇ ବ୍ୟବସ୍ଥାର କିଛି ସୂଚନା ତଳେ ଦେଲି ।

୧ । ଦେଶରେ 'ନିମ୍ନ', 'ମଧ୍ୟ', 'ଉଚ୍ଚ' ବୋଲି ଅର୍ଥହୀନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ ଉଠାଇ ଦେଇ ଶିକ୍ଷାକୁ କେବଳ ଦୁଇ ପାଦରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଉ । ପ୍ରଥମ ପାଦ ହେବ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା, ଯାହାକି ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳକ ବାଳିକା ୧୪।୧୫ ବର୍ଷ ଯାଏଁ ପାଇବେ । ସରକାରଙ୍କର ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ କେବଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଦେବେ ଏହି ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା କିପରି ହେବ—ମୌଳିକ ବା ଗୌଣ ରୀତିରେ ହେବ ବା କି କି ବିଷୟ ପଢ଼ାଯିବ ଇତ୍ୟାଦି । ସରକାର ନିରକ୍ଷରତା ଓ ଏଇ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାର ଅଭାବକୁ ଦଣ୍ଡନୀୟ ଅପରାଧ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିବେ, ଯେପରି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାକୁ ବା ଅହିଫେନ ସେବନକୁ କରାଯାଉଛି ଏବଂ ଯେପରି କରାଯାଇଥିଲା ଜାପାନରେ । ଫଳରେ ଜନସାଧାରଣ ଓ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରୟୋଜନ ଆୟୋଜନ ନିୟମାନୁସାରେ ପାରସ୍ପରିକ ସହଯୋଗରେ ଆପେ ଆପେ ଶିକ୍ଷା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବେ । ଶିକ୍ଷାର ମାନଦଣ୍ଡ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନ ହୋଇଯିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଦାୟିତ୍ୱ ରହିବ କେବଳ ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଗ୍ୟତାର ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଶିକ୍ଷକ ତାଲିମ କରେଇବା ।

୨ । ସିଲାବସକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ଲଘୁ ଓ ସରଳ ରଖାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନେକ ଜିନିଷ ସିଲାବସରେ ଅକାରଣ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦିଆଯାଉଛି ଯାହା ମଣିଷର ଆପେ ଆପେ ଶିକ୍ଷ୍ୟ । କେବଳ ଲେଖନ ପଠନ ଗଣନ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିବା ଓ ଭଲ ମଣିଷ ହେଲେଇ ମୋ ମତରେ ଲୋକ 'ଶିକ୍ଷିତ' ହେବ—ନ ଜାଣୁ ସେ ପୃଥିବୀ ଗୋଲ କି ଚେପଟା, ନ ଜାଣୁ ସେ ଆକବର ବାଦଶାହର ନାତି କେଉଁଠି ବା କେଉଁ ରୋଗରେ ମଲା ।

୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳକ ଓ ବାଳିକା, ବିଶେଷତଃ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ, ପାଠ ପଢ଼ିବା ଭିତରେ ଯେପରି ପୈତୃକ ବ୍ୟବସାୟରୁ ବା ହାତ କାମରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ନ ହୁଅନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ଦୈନନ୍ଦିନ ସ୍କୁଲ-ବେଳ ଓ ବାର୍ଷିକ ଛୁଟିର ସମୟ ବଦଳେଇବାକୁ ହେବ । ଏବର ବ୍ୟବସ୍ଥାନୁସାରେ ବାପ ଖରା ଓ ବର୍ଷାରେ ବିଲରେ ଧୂଳି କାଦୁଅରେ କାମ କରୁଥିଲା ବେଳେ ପୁଅ ଶୁଖିଲା ଗୋଡ଼ରେ ହାଫ-ପ୍ୟାଣ୍ଟ ପିନ୍ଧି ଆରାମରେ ସ୍କୁଲରେ ବସି ବହି ପଢ଼ୁଛି । ଏଇଠି ଆରମ୍ଭ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତର ବ୍ୟବଧାନ । ଏ ବ୍ୟବଧାନ ଆଦୌ ଯେପରି ନ ରହେ ତାର ସର୍ବବିଧ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଆମର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏପରି ହେବା ଉଚିତ ଯେ ପିଲା

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପାଠ ପଢ଼ିଲା ସମୟରେ ହିଁ ସେ ପୈତୃକ ବ୍ୟବସାୟରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରୁଥିବ । ଚଉଦ ବର୍ଷ ବେଳକୁ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ସରିବ, ସେତେବେଳକୁ ଚଷାର ପୁଅ ବା ଧୋବାର ପୁଅ ସିଧା ଯାଇ ଯେପରି ତାଙ୍କର ପୁରୁଣା ବ୍ୟବସାୟ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବ । ଦେଶ, ଶିକ୍ଷିତ ଧୋବା ଓ ଶିକ୍ଷିତ ଚଷା ପାଇବ ଓ ଗାଁର ଲୋକେ ସହରକୁ ଦୌଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା କମ ରହିବ । ଯଦି ଚଷାପୁଅ ବା ଧୋବା-ପୁଅ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଜଣାପଡ଼େ, ତେବେ ତାର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ସରକାର କରିବେ ।

୪ । ପାଠ ପଢ଼ାଅ, ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ପାଇଁ ସବୁ ସାହାଯ୍ୟ କର, କିନ୍ତୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଦିଅ ନାହିଁ । ସାର୍ଟିଫିକେଟର ବ୍ୟାଧି ହେଉଛି ଚାକିରି ଅନ୍ୱେଷଣ ଓ ନିଜକୁ ଗାଁର ବା ସାହିପଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ପାଞ୍ଚଜଣଠୁ ଭିନ୍ନ ମନେ କରିବା । ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ କଳୁଷିତ କରୁଛି ଏଇ ସାର୍ଟିଫିକେଟ । 'ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା'ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ଭବିଷ୍ୟତର ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷ ନାଗରିକମାନେ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ଯେଝା ସେଝାର ପୈତୃକ ବ୍ୟବସାୟକୁ ଫେରିଯିବେ । ସେଥିରେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ କ'ଣ ଦରକାର ? ଅନ୍ତତଃ ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ସାର୍ଟିଫିକେଟରେ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ମୁଁ ଦେଖୁନି । ସାର୍ଟିଫିକେଟ ରଖିଲେ ହିଁ, ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନକୁ ଯେକୌଣସି ଉପାୟରେ ଭଲ କରିବାକୁ ଯିବ, ସବୁ ମାଟି ହେବ । ଏହା ୟୁରୋପୀୟ ବ୍ୟାଧି । ପ୍ଲେଗ, ହଇଜା ପରି ଏ ବ୍ୟାଧି ସମାଜରୁ ଦୂର କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏହି ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ପରେ ଯିଏ ପୋଲିସ, ଫରେଷ୍ଟ ବା ପୂର୍ତ୍ତ ବିଭାଗକୁ ଯିବ ବା ଯିଏ କିରାଣୀ ଓ ଡାକ୍ତର ହେବ, ସେ ସେହି ସେହି ବିଭାଗର କଠିନ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ପାର ହେଲେ ଯାଇ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ନିଜ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନିଜର ଲୋକ ସଂଗ୍ରହର ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଟ୍ରେନିଂ ଦେବା ଦାୟିତ୍ୱ ନେବେ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂଗ୍ରହ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଚକ୍ର ଯେଉଁମାନେ କାମ କରି ପରୀକ୍ଷା ଦେବେ, ସେଇମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅଭିଜ୍ଞ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ ବାଛି ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟର ଯାଠୀ ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ରଖିବା ଉଚିତ । ଏବେ, ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଲେଖର ଉଦାହରଣ ନ ଧରି ଲୋକେ ପୋଲିସ ବିଭାଗରେ ବଡ଼ ସାହେବ ଓ ଜୀବନରେ ଥରେ ହେଲେ ଶିକ୍ଷକତା ନ କରି ବା ଶିକ୍ଷକତାର କୌଣସି ଟ୍ରେନିଂ ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ବଡ଼ ହାକିମ ହେବାର ଦେଖୁଛୁଁ । ଯାହାର ଫଳରେ ଦେଶର ସମଗ୍ର ଶାସନ କଳ ମନ୍ଥର ଓ ଅକାମିକା ହୋଇପଡ଼ୁଛି । ପ୍ରଧାନ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ଧରାଯାଉଛି ଡିଗ୍ରୀ ଓ ସାର୍ଟିଫିକେଟ । ଏହି ଡିଗ୍ରୀ ଓ ସାର୍ଟିଫିକେଟର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ଦେଶରୁ ନ ଉଠିଲା ଯାଏଁ ଦେଶରେ ସୁଶିକ୍ଷା ଅସମ୍ଭବ ।

୫— ଗ୍ରହ ଆମ ପ୍ରାଚୀନ ପନ୍ଥାର ଅନୁସରଣ

ସେହି ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ଇଂରେଜୀ, ଓଡ଼ିଆରେ କେତେଖଣ୍ଡ ବହି ମିଡ଼ିଲରେ, କେତେ ଖଣ୍ଡ ବହି ତଥାକଥିତ ‘ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟାଳୟ’ରେ ପଢ଼ିଲା ପରେ ପୁଣି ସେଇପରି କେତେ ଖଣ୍ଡ ବହି ଧରେଇ ଦେଇ ‘ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟ’ ଶିକ୍ଷା, ଏକ ପିଲାଳିଆ ଓ ହାସ୍ୟକର ବ୍ୟାପାର ଛଡ଼ା ଆଉ କ’ଣ ହୋଇପାରେ ? ମୋ ମତରେ ‘ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା’ପରେ ‘ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା’ ମାନେଇ ‘ବିଶେଷଜ୍ଞ ଶିକ୍ଷା’ ହେବା ଉଚିତ । ସେ ଶିକ୍ଷା କେବଳ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଓ ଚରିତ୍ରବାନ ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରତିଭାବାନ ଓ ଚରିତ୍ରବାନ, ତ୍ୟାଗୀ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଦେବା ଉଚିତ । ଏହିପରି ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ କଲେଜ ବସେଇ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ହଜାର ହଜାର ପିଲାଙ୍କୁ ଋଣ କରି ସାର୍ଟିଫିକେଟ ବାଣ୍ଟିବାର ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଅଛି, ତାକୁ ଯାହା କହୁଛ କହ, କିନ୍ତୁ କହନା 'ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା' ବା 'ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାପୀଠର ଶିକ୍ଷା'। ଯେ କୌଣସି ଉତ୍ତମ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ଯାଇ ପଚାର ସେ କହିବେ ଯେ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଆସୁଥିବା ପିଲାଙ୍କ ଭିତରୁ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ, କଲେଜ ଶିକ୍ଷାର ଅଯୋଗ୍ୟ। ହୁଏତ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଇ ହିସାବ ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରେ । ତେଣୁ ଅବାନ୍ତରକୁ ବାଦ ଦେଇ, ଗୁରୁ ଓ ଶିଷ୍ୟ ଉଭୟ ଆଉ, ଯାହା ପ୍ରକୃଷ୍ଟ, ଯାହା ଉତ୍ତମ, ତାକୁ ହିଁ ଏକତ୍ର କଲେ ଓ ତ୍ୟାଗ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପରିଚାଳିତ ହେଲେ କେଜାଣି ବା ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷିତ ଦେଶରେ ବାହାରିବେ।

ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ନେଇ ଜିଲ୍ଲା-ଭାବ, ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନ-ଭାବ, ଗୋଷ୍ଠୀ-ଭାବର ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଯେପରି ଅସୁନ୍ଦର, ସେହିପରି ଅକଲ୍ୟାଣକର। ପୁରୀରେ କଲେଜ ବା ସମ୍ବଲପୁରରେ ବା କୋରାପୁଟରେ ଯେ କଲେଜ ହେବାକୁ ହେବ ଏହାର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ମୁଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଝିପାରୁନି। ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷାରୁ ଆସିବେ ଆମର ଶିକ୍ଷକ, ଓକିଲ, ଲେଖକ, ସମ୍ପାଦକ, ଉଚ୍ଚ ପାହ୍ୟାର କର୍ମଚାରୀ, ଲୋକପ୍ରତିନିଧି ଓ ରାଜଦୂତ। ତେଣୁ ଆମର ଦେଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଦେଶର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ଆଖି ତଳେ ଦେଶର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ତରୁଣ ତରୁଣୀ ଏହି ଅଭିମୁଖରେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଉନ୍ତୁ। ଏଠି କୋରାପୁଟ, ସମ୍ବଲପୁରର ବିବାଦ ଓ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କିପରି ବା କାହିଁକି ଆସିବ ମୁଁ ବୁଝିପାରୁନି। ମୁଁ ଯେପରି ଭାବରେ ସୂଚନା ଦେଉଅଛି, ସେ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଆର୍ଟସ କଲେଜ ଓ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜ ହେଲେ ହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ମନେକରେ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ରେଭେନ୍ସା କଲେଜକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ବିଜ୍ଞାନ କଲେଜ ଓ ପୁରୀ କଲେଜ, ଓ ପୁରୀ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜ ଉଭୟଙ୍କୁ ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ସର୍ବାବୟବ କଳା-କଲେଜ ଠିଆ କରାଇପାରିଲେ ବ୍ୟୟସଙ୍କୋଚ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାର ମାନସିକ ଜଗତର ସକଳ ଶୂନ୍ୟତା ପୂରଣ ହୋଇପାରନ୍ତା ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ମୁଁ ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବହୁ ଦିନ ତଳୁ ଦେଇ ଆସିଛି ।

କଲେଜ ଶିକ୍ଷାରେ ବଡ଼ କଥା ଖଣ୍ଡେ ପାସ୍-ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ନୁହେଁ, ଅସଲ ଜିନିଷ ହେଉଛି ସମବୟସ୍କ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀଙ୍କ ସହ ମିଳାମିଶା ଓ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଅଧ୍ୟାପକ ସହ ସମ୍ପର୍କ । ସତ୍ୟ ଖୋଜିବା ପାଇଁ, ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ପାଇଁ, ଉଚ୍ଚତର ଜୀବନର ସ୍ପର୍ଶ ପାଇଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବ୍ୟାକୁଳତା ନାହିଁ, ସେପରି ଅଧ୍ୟାପକର କଲେଜରେ ସ୍ଥାନ ନରହିବା ଉଚିତ । ଛାତ୍ରଙ୍କ କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ଆଜିକାଲି ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ଯେ ଅଶୃଙ୍ଖଳତା ଏତେ ବଢ଼ିଛି, ତାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସେଠି ରହିବାର କଥା ନୁହେଁ, ସେମାନେ ସେଠି ପଶିଯାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଆଡ଼ମିଶନ ସମୟରେ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ଜାଗା ହେଉନି ବୋଲି ଯେଉଁ ଚିତ୍କାର ଉଠୁଛି, ସେ ଚିତ୍କାର ଏ ଲେଖକକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ନାହିଁ । ତା' ହାତରେ କ୍ଷମତା ଥିଲେ ସେ ଅନେକ ଅନିପୁଣ ଅବାଞ୍ଛିତ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଅଥଚ ସୁଶୃଙ୍ଖଳିତ, ନିପୁଣ, ଆଦର୍ଶ ଅନୁଷ୍ଠାନ କେତୋଟି ହିଁ ରଖନ୍ତା । ଏବେ ଆମ ଭିତରେ ସଂଖ୍ୟା ନେଇ ଗର୍ବ କରିବାର ଏକ ମାରାତ୍ମକ ବ୍ୟାଧି ବ୍ୟାପିଛି । ଅମୁକ ସ୍କୁଲରେ ବା କଲେଜରେ ଏ ବର୍ଷ ୧୫୦୦ ପିଲା ! ଭଲ କଥା, କିନ୍ତୁ ପରୀକ୍ଷା କଲେ ଦେଖିପାରିବ ଯେ ସେଥିରୁ ଅଧେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ବସୁଛନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ମାନସିକ ଯୋଗ୍ୟତା ନାହିଁ । ଏକଥା କେହି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ବେସରକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଛାତ୍ରଦତ୍ତ ବେତନ ଉପରେ ବଞ୍ଚନ୍ତି । ତେଣୁ ପିଲାମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଓ ଚରିତ୍ର ପ୍ରତି ଅନେକ ସମୟରେ ଆଖି ବୁଜିବାକୁ ପଡ଼େ, ଛାତ୍ର ବେତନ – ଆୟ ହରେଇବା ଭୟରେ । ଏଥିରେ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରେ ଡିସିପ୍ଲିନ ରହିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ଛତୁ ଫୁଟିଲା ପରି ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଖୋଲିବାରୁ ପିଲାଙ୍କ ମାନସିକ ଯୋଗ୍ୟତା ଦେଖିବାକୁ ବେଳ କାହିଁ ?

ପୂର୍ବେ ଆମ ଦେଶରେ 'ସାଧାରଣ' ଓ 'ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାର' ଏକ ଅଳ୍ପବ୍ୟୟ ତନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ଚାଟଶାଳୀ ଓ ଚାଟଶାଳୀର ଅବଧାନ ଗାଁର ଏକ ଅଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଥିଲେ । ଏବେ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ଓ ତାର ଶିକ୍ଷକ ଓ ତାର ପିଲାବର୍ଗ, ଗାଁର ମାଟି ଓ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ଏବେ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକ ଧୋବ ଲୁଗା ଧୋବ କାମିଜ ପିନ୍ଧି ଏକ ଭଦ୍ରଲୋକ । ଗାଁର ଚଷା, ମୂଲିଆ, ତନ୍ତୀ, ଧୋବା, ଭଣ୍ଡାରୀଠାରୁ ସେ ଭିନ୍ନ । ନୂଆ ପାଠ ପଢ଼ି ସାର୍ଟିଫିକେଟ ପାଇଲେଇ ଲୋକ ଭିନ୍ନ-ଜୀବ ହେଲା । ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସେହି ପ୍ରକାର ଆନୁପାତିକ ଭିନ୍ନତା ନ ରହିବ କାହିଁକି ? କିନ୍ତୁ ସେଦିନର ଗାଁ ଅବଧାନ ଓ ତାର ଚାଟଶାଳୀ ଗାଁର ସମସ୍ତଙ୍କର ଥିଲା ଓ ସେ ଥିଲେ ଗାଁର କେନ୍ଦ୍ର । ଅବଧାନେ ଦୈନିକ ପାଳିରେ ଚଳୁ-ଥିଲେ । ଦରମା ବୋଧହୁଏ ଥିଲା ଦୁଇତିନ ଟଙ୍କା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଆୟ ଥିଲା, ଗଣେଶ ଚଉଠି ଓ ଶ୍ରୀ ପଞ୍ଚମୀର ଗୁହ୍ନା ଭେଦା । ଚିତ୍ରିତ ନାରିକେଳ ହାତରେ ଧରି "ବରଷକରେ ବାରମାସରେ ପଡ଼ଇ ଶିରିପଞ୍ଚମୀ" ଗାଇ ଗାଇ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲିବାର ବାଲ୍ୟସ୍ମୃତି ଏହି ଲେଖକର ଆଜି ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସେହି ବାଳଶିଷ୍ୟ ଦଳ ଓ ସେମାନଙ୍କର କୋମଳ କଣ୍ଠର ଗୀତ ଶୁଣି ଗ୍ରାମର ଧନୀ ଗରିବ ସମସ୍ତେ କିଛି କିଛି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଅବଧାନଙ୍କୁ ଦେଉଥିଲେ । ପଲ୍ଲୀ ଓ ପଲ୍ଲୀର ଶିକ୍ଷକ ଭିତରେ ଏହିପରି ରହିଥିଲା ସ୍ୱାଭାବିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ଚାଟଶାଳୀର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଥିଲା କେବଳ ଲିଖନ, ପଠନ, ଗଣନ । ସେ କାଳର ସମାଜ, ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କୁ ଚାଟଶାଳରେ ଅକ୍ଷର ସବୁ ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଉଥିଲା ଜାତିର ସାହିତ୍ୟ—କାବ୍ୟ, ପୁରାଣ, ସଙ୍ଗୀତ । ତାହାରି ଆଲୋଚନାହିଁ ଥିଲା ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା । କାବ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାରୁ ସେମାନେ ପାଉଥିଲେ ଆନନ୍ଦ, ପୁରାଣ ପାଠରୁ ପାଉଥିଲେ ଧର୍ମଭାବ । ତେଣେ ଗାଁର ଆଖଡ଼ାରେ ଗଢ଼ା ହେଉଥିଲା ସେମାନଙ୍କର ଶକ୍ତିମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ସୁଗଠିତ ଶରୀର । ତେଣେ ପୁଣି ପୈତୃକ ବ୍ୟବସାୟରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଦେଇ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଗଢ଼ି ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ ଉପାର୍ଜନକ୍ଷମ ନାଗରିକ । ଏହିପରି ଭାବରେ ସେକାଳର ସମାଜ, ଅନ୍ତ ଶସ୍ତାରେ ପଲ୍ଲୀର ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ସ୍ୱାଭାବିକତା ଭିତରେ ଚାଟଶାଳୀ, ଆଖଡ଼ା ଓ ଜାତିର ସାହିତ୍ୟ ନେଇ ଗଢ଼ୁଥିଲା ସେକାଳର ବ୍ୟକ୍ତି, ଯେ କି ମିଛ କହିବାକୁ, ପାପ କରିବାକୁ ଡରୁଥିଲେ, ଯିଏ କୁଟୀରରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରସ ଭୋଗ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ପାଠପଢ଼ା ଓ ବ୍ୟବସାୟ ଶିକ୍ଷା ହୋଇଥିବାରୁ ଦୀର୍ଘ ଓ ସୁସ୍ଥ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ ।

ଏବେ କିନ୍ତୁ ସବୁ ବେଖାପ । ଆମେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ପ୍ରାଇମେରି ସ୍କୁଲ ସବୁ ବସାଉଛୁ । କିନ୍ତୁ କେହି ଖବର ରଖନ୍ତି କି ଏଇ କଟକ ସହରରେ ଯେତେ ପ୍ରାଇମେରି ସ୍କୁଲ ଅଛି, ତାଠୁ ବେଶୀ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅଛି ଚାଟଶାଳୀ ? ଗଡ଼ଜାତରେ ଓ ପ୍ରଦେଶରେ

ଦେଖିଛୁ, ଲୋକେ ପାଖରେ ଥିବା ପ୍ରାଇମେରି ସ୍କୁଲର ମାଗଣା ପାଠପଢ଼ାକୁ ଖାତିର ନ କରି ହାତରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଅବଧାନ ରଖି ପିଲାଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାନ୍ତି । ଏହା ଦେଖି ମୁଁ ଗଡ଼ଜାତରେ ଶିକ୍ଷା-ପରାମର୍ଶଦାତା ଥିବାବେଳେ ଓ ପରେ ବି, ସବ୍‌ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର-ମାନଙ୍କୁ ଚୃଟଶାଳୀର କି କି ଗୁଣ ଯୋଗୁ ତାହା ଆଦୃତ ହେଉଛି ତାହା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ସେଥିରୁ କିଛି କିଛି ପ୍ରାଇମେରିରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ଓ ଚୃଟଶାଳୀକି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ନ କରି, ଅବଧାନମାନଙ୍କୁ ସୁନଜରରେ ଦେଖି ସେଥିରେ ପ୍ରାଇମେରିର କେତେକ ଭଲକଥା ମିଶେଇବାକୁ ଏବଂ ପ୍ରାଇମେରି ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକୁ ଚୃଟଶାଳୀ ପରି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର କେନ୍ଦ୍ର କରିବାକୁ ସର୍କ୍ୟୁଲର ସବୁ ଦେଇଛୁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଇମେରି ସ୍କୁଲର ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱାମୀ । ତେଣୁ ମୋର ସର୍କ୍ୟୁଲର ବିଶେଷ ଫଳ ଦେଇଛି ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରୁନି ।

ଆମେ ଚୃଟଶାଳୀକି ଖାତିରକି ଆଣୁନେ । ତା' ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବସାଉଛେ ପ୍ରାଇମେରି, ଯା'ର ଅବସ୍ଥା କାହିଲ । ତା'ଉପରେ ପୁଣି ନାନା ପ୍ରକାରର ତଥା କଥିତ 'ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାପୀଠ' ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରି ବସାଉଛେ । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବେ ସାକ୍ଷରତା ପରେ ସମାଜ ଯେପରି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ ଯୋଗାଇ ରଖିଥିଲା ସେ ସୁନ୍ଦର ଓ କଲ୍ୟାଣକର ଅବସ୍ଥା କାହିଁ ? ଗୋଟିଏ ଜାତି ପ୍ରତି ସାହିତ୍ୟଠାରୁ ମହତ୍ତର ବିଦ୍ୟାପୀଠ ବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ନ ଥାଇପାରେ;—ନାହିଁ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଛତୁଫୁଟା ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରେ ଅକାରଣ ଜାତିର ଅର୍ଥ ଅପବ୍ୟୟ ନ କରି, ସରକାର ଯଦି ଗୋଟାଏ ବର୍ଷର ଟଙ୍କା ନୂତନ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ଜାତିର ପରମ କଲ୍ୟାଣ ହୁଅନ୍ତା । ଏହା ଲଜ୍ଜାର କଥା

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନୁହେଁ କି ଯେ, ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶରେ ହାଇକୋର୍ଟ ଓ ବିଶ୍ୱ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବସିଲା, ଚାରିଟା କଲେଜ ବସିଲା, ସେ ପ୍ରଦେଶର ଭାଷାରେ ଖଣ୍ଡେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମାସିକପତ୍ର ନାହିଁ, ସେ ଭାଷାରେ ଏକ ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆ ନାହିଁ, ବିଶ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟର କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଭାରତର ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାମାନଙ୍କର ବା ସଂସ୍କୃତର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅନୁବାଦ ସେଥିରେ ନାହିଁ । ଜାତିର ଆତ୍ମା କି ସାର୍ଟିଫିକେଟ ପାଇ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ ହେବ ? ଜାତିର ବୁଦ୍ଧି କି କନଭୋକେଶନର ଆଡମ୍ବର ଦେଖି ବିକଶିତ ହୋଇ ଉଠିବ ? ଇଟା ପଥରର ସ୍କୁଲ କଲେଜ କି ଜାତିକୁ ସତ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିପାରିବ ? କେବଳ କରିବ ସାହିତ୍ୟ । ଆଜି ସରକାର ଯଦି ଚାହାନ୍ତି ଯେ ଜାତି ପ୍ରକୃତ 'ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ' ହେଉ, ତେବେ 'ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାର ସାକ୍ଷରତା ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ସରକାର ଜାତି ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଉନ୍ତୁ ବଳିଷ୍ଠ ଓ ଶସ୍ତା ସାହିତ୍ୟ—ଆମର ପ୍ରାଚୀନ ସମାଜ ଯେପରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଥିଲା । ସାର୍ଟିଫିକେଟ ବଣ୍ଟନ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ— ଏଇ ଧାରଣାଟା ବଳବତୀ ହେଉ ଓ ସେହି ଅନୁସାରେ କାମ ହେଉ ।

—※—

୪—ବେସିକ୍ ଓ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସଂସ୍କାର

ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣି ଥାଏ । ପ୍ରଥମରେ, ଅଧ୍ୟାପନା ଓ ଜ୍ଞାନାହରଣର ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ପ୍ରଣାଳୀ ବୋଲି ତାହା ନିଜକୁ ପ୍ରଚାର କରେ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ, ତାହା ଆମ ଆଗରେ ଏଇ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କରେ ଯେ ଏହା ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଯାହାକି ଏକ ନୂତନ ସମାଜ ବା ଜଗତ ଗଢ଼ିବାପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ । ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି, ସେହି ଆଦର୍ଶ ଆଗାମୀ ସମାଜର ପ୍ରତୀକ ଓ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଇ ଦୁଇଟିଯାକ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଲୋଚନା କରିବା ।

ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ଧତିରେ ଅଙ୍କ, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଙ୍କ, ଭୂଗୋଳ, ଇତିହାସ ଭାବରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପେ ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏ ପଢ଼ାଯାଉଥିଲା । ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତିର ନୂତନତାର ଦାବୀ ଏହି ଯେ, ଏଇ ଏଇ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ଆମର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠଭାବରେ ସଂଯୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ, ଏଇ ଏଇ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁଣି ପରସ୍ପର ଠାରୁ ଓ ଜୀବନଠାରୁ ଅସଂଲଗ୍ନ ଭାବରେ ଅଧ୍ୟାପିତ ନହୋଇ, କୌଣସି ଗୋଟିଏ କ୍ରାଫ୍‌ଟ୍ ବା ହାତକାମରୁ ଯେପରି ସେମାନେ ବାହାରୁଛନ୍ତି, ସେଇପରି ଅଧ୍ୟାପିତ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅତି ଉତ୍ତମ

କିନ୍ତୁ ବହୁକାଳ ଧରି ୟୁରୋପ ଓ ଆମେରିକାର ସ୍କୁଲ୍‌-ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରୋଜେକ୍‌ଟ ମେଥଡ୍ ବା **"ଯୋଜନା ପ୍ରଣାଳୀ"** ବୋଲି ଏକ ପ୍ରକାର ଅଧ୍ୟାପନା ଚଳି ଆସୁଛି । ପ୍ରଣାଳୀଟି ଏଇପରି ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଧରନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପିଲେ ନାଟକାଭିନୟ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସେଥିରେ ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ କହିଲେ ଯେ, ନାଟକାଭିନୟ ଲାଗି ଯାହା କିଛି ଆବଶ୍ୟକ, ପିଲାମାନେହିଁ ତାହା ସବୁ କରିବେ । ଅର୍ଥାତ୍, ପିଲେ ଡ୍ରାମା ଲେଖିବେ, ନିଜେ ଥିଏଟର୍ ବନେଇବେ, ସିନ୍ ତିଆରି କରିବେ, ଅଭିନୟ ଉପଯୋଗୀ ପୋଷାକପତ୍ର ତିଆରି କରିବେ, ଟିକଟ୍ ଛାପିବେ, ହାଣ୍ଡବିଲ୍ ଛାପିବେ—ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ କାମ । ଏ ପ୍ରଣାଳୀ ଆମେରିକାରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଅଭ୍ୟାସ କରାଯାଏ । ଏହିପରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପ୍ରୋଜେକ୍ଟ ଯେ ପିଲାଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରାକ୍ଟିକାଲ୍ ଟ୍ରେନିଂ ଦେଇପାରିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତି ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରାକ୍ଟିକାଲ୍ ଟ୍ରେନିଂ ମାନେ ନାହିଁ । ତା'ର ଏକାନ୍ତ ମତ ଏହି ଯେ, ଇସ୍କୁଲର ସବୁପାଠଯାକ ସୂତାକଟା ପରି ଗୋଟାଏ ସାଫ୍ଟ୍ ବା ହାତକାମ ଭିତରୁ ବାହାରିବ । ସେହି ହେବ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରାକ୍ଟିକାଲ୍ ଅଧ୍ୟାପନା ।

କିନ୍ତୁ ଏ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଯେ ବହୁକାଳରୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକାରେ ଆଲୋଚିତ ଓ ପରୀକ୍ଷିତ ହୋଇଯାଇଛି, ତାହା ବେସିକ୍ ପ୍ରଚାରକମାନେ ହୁଏତ ଜାଣି ଜାଣି କେବେହେଲେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଧର୍ମପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କପରି ସେମାନଙ୍କର ନୂତନତା ଓ ଭିନ୍ନତାର ଦାବୀ ଧର୍ମାନ୍ଧତା ପରି ବିରକ୍ତ । ସେମାନେ ପ୍ରଚାର କରନ୍ତି ଯେ, କେବଳ ଭାରତବର୍ଷ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱକୁ ଏ ଏକ ନୂତନ ଶୈକ୍ଷିକ ଦାନ । ତେଣୁ ଏହାର ବିଚାର କରାଯିବା ଉଚିତ ।

ଆମ ଦେଶରେ ସରକାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଖାଲି ଟେକ୍ସଟ୍ ବୁକ୍ ତାଲିକାରେ ଦସ୍ତଖତ ମାରନ୍ତି ଓ ଗୁରୁକରିଆ-ଶିକ୍ଷକ ଗୁଡ଼ିକୁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏଠୁ ନେଇ ସେଠି, ସେଠୁ ନେଇ ଏଠି କରୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସକଳ ସଭ୍ୟଦେଶରେ ସରକାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ବଡ଼ ଓ ପ୍ରଧାନ କାମ ହେଲା, ଶିକ୍ଷା-ସମ୍ପର୍କିତ ସକଳ ବ୍ୟାପାର ଉପରେ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ, ହାଣ୍ଡବୁକ୍ ଓ ବୁଲେଟିନ୍ ସବୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା । ଇଂଲଣ୍ଡର କେନ୍ଦ୍ରଶିକ୍ଷା ଦପ୍ତରରୁ ଏଇପରି ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ଓ ବରାବର ହୁଏ । ଯେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଏଗୁଡ଼ିକ ମଗାଇ ପଢ଼ି ପାରନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଶିକ୍ଷାବିଜ୍ଞାନର ଆଲୋଚନା ଦିଗରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ।

ଏଇପରି ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକ ହେଉଛି "ପରାମର୍ଶଦାତା କମିଟିର ପ୍ରାଇମେରି ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ରିପୋର୍ଟ ।" ଏଇ ଲେଖକ ଏହି ଆଲୋଚନାରେ ଏ ରିପୋର୍ଟର ୧୯୩୧ ସାଲର ସଂସ୍କରଣ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଯାଉଛି, ଏଇ କାରଣରୁ ଯେ, ପାଠକମାନେ ଜାଣିବେ, ଏଇ କ୍ରାଫ୍ଟ୍‌କେନ୍ଦ୍ରିକ ଅଧ୍ୟାପନା ସେ ଦେଶମାନଙ୍କରେ କେତେ କାଳରୁ ଆଲୋଚିତ ଓ ପରୀକ୍ଷିତ ହୋଇସାରିଛି ଓ ଏହା ଆଦୌ ବେସିକ୍‌ବାଲାଙ୍କର ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର ନୁହେଁ ।

ଉଲ୍ଲିଖିତ ଏଇ ରିପୋର୍ଟରେ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁ ଆଲୋଚନା ହୋଇ କମିଟି ଶେଷରେ ନିମ୍ନଲିଖିତରେ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ, ଏଇ ରିପୋର୍ଟ୍ ଓ ଏହାର ଉପଦେଶ, ବିଲାତର ସ୍କୁଲ ଓ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ମୌଳିକ ବିଚାରଧାରା ସବୁଦେଶପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

ରିପୋର୍ଟ୍ ତିଆରି କରିଥିବା ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ମତ ଏହି ଯେ, ଅଧ୍ୟାପନାର ବହୁ ରୀତି ଭିତରୁ ଏହା (କ୍ରାଫ୍ଟ୍-କେନ୍ଦ୍ରିକ ରୀତି) ଏକତମ ହୋଇପାରେ । ଏହାର ମୂଲ୍ୟ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ, କ୍ରାଫ୍‌ଟ୍‌-ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଯେପରି ଦେବତାର ଆସନରେ ବସା ନ ଯାଏ । ଏ ଶକ୍ତିକୁ ବହୁ ଶକ୍ତି ଭିତରକୁ ଗୋଟାଏ ବୋଲି ମାନିବାରେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି ତାଙ୍କର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଗୋଟାଏ ଶକ୍ତିକୁ ସବୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶକ୍ତି କହି ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷକ ସମାଜ ଉପରେ ବାଧ୍ୟ କରିବାରେ ସେମାନଙ୍କର ଘୋର ଆପତ୍ତି । କେଉଁ ଶକ୍ତିରେ କେଉଁ ପାଠଟା ପଢ଼ାଯିବ, ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷକର ପୂରା ସ୍ୱାଧୀନତା ରହିବା ଉଚିତ । ପୁଣି ଏହି କ୍ରାଫ୍‌ଟ୍‌କେନ୍ଦ୍ରିକ ଶକ୍ତିର ସେମାନେ ଏଇପରି ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ଦୋଷ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

(୧) ସାହିତ୍ୟ, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ-ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ଠିଆ ହେବା ଉଚିତ । ଏମାନେ କୌଣସି କ୍ରାଫ୍‌ଟ୍‌ ବା ପ୍ରୋଜେକ୍‌ଟର ଅନୁଚର ମାତ୍ର ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ତା' ହେଲେ ମହାନ୍‌ ବିପଦ ଏଇ ଯେ, ଏହି ପ୍ରଧାନ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ଅବହେଳିତ ହୋଇପାରନ୍ତି ଓ ସେହି ସେହି ବିଷୟର ପାଠ୍ୟନିର୍ଘଣ୍ଟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ଭିତରେ ଆଦୌ ସରିପାରିବ ନାହିଁ; ଆଉ ପିଲାମାନେ ଏଇ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକରେ କେବେହେଲେ ତାଙ୍କ ବୟସ ଅନୁପାତରେ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ ଜ୍ଞାନ ପାଇପାରିବେ ନାହିଁ ।

(୨) ଦ୍ୱିତୀୟରେ "ଖୁବ୍‌ ନିପୁଣ, ଅଭିଜ୍ଞ ଓ ଚତୁର ଶିକ୍ଷକ ନହେଲେ, କେବଳ କୌଣସି ଧନ୍ଦା ବା ବ୍ୟବସାୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ବାହାର କରି, ପିଲାଙ୍କ ମନରେ ସେଇ ବିଦ୍ୟାର ନିଦା ମୂଳଦୁଆ ପକାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।"

(ରିପୋର୍ଟର ୧୦୫ ପୃଷ୍ଠା ଦେଖ)

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବେଶୀ କିଛି ଆଉ କହିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଇଂରେଜ ଶିକ୍ଷାବିଦ୍‌ମାନଙ୍କର ଏଇ ମତ ଆମର ଚାଲୁ ରହିଥିବା ବେସିକ୍ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ଦେଖାଯାଉ, ସେମାନେ ଭୁଲ କି ଠିକ୍ କହୁଛନ୍ତି । ଦେଖିବାର କଥା ଏଇ ଯେ, ତାହା ପୁଣି ଭାରତବର୍ଷରେ ବେସିକ୍ ପ୍ରଚାରର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଥିଲା । ବେସିକ୍ ପ୍ରଚାରକମାନେ ଏହା ଜାଣି ମଧ୍ୟ ହୁଏତ ତାହା ଚଦାରେ ପକାଇବାକୁ ସାହସ କରିନାହାନ୍ତି । ଅଥଚ ଏଇ ପଦ୍ଧତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏଇ ପ୍ରକାର ସମାଲୋଚନା ଭାରତବର୍ଷରେ ବରାବର ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓ ଏଇ ଦୋଷ ପ୍ରକୃତରେ ବେସିକ୍ ସ୍କୁଲ୍-ମାନଙ୍କରେ ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେ ସବୁ ପ୍ରତି କେହି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏଇ ଉଲ୍ଲିଖିତ ରିପୋର୍ଟର ବିଜ୍ଞ ଇଂରେଜ ଶିକ୍ଷାବିଦ୍‌ମାନେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷାର ସମଗ୍ର ସିଲେବସ୍‌ର ଆମୂଳ ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କରି, ଶେଷରେ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ଅଙ୍କ, ଡ୍ରଇଂ ଓ ମୌଳିକ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷାର **'ଫଣ୍ଡାମେଣ୍ଟାଲ୍'** ବା **'ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ'** ବୋଲି ଧରିଛନ୍ତି । ପୁଣି, ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ମାତୃଭାଷାର ଶିକ୍ଷାହିଁ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ମତ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟଦେଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ ସିଲେବସମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯାହା କିଛି ଜାଣୁ, ସେଥିରୁ ଦେଖୁଛୁଁ ଯେ, ସେ ଦେଶର ସାଧାରଣ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ କୌଣସିଠାରେ ଗୋଟିଏ ହାତ କାମକୁ ମାତ୍ର ବରେଣ୍ୟ ଆସନ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ, ଯେପରି କୁହାଯାଉଛି କରିବାକୁ ଏଇ ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତିରେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଭାରତବର୍ଷର ପାଞ୍ଚ ହଜାର ବର୍ଷର ଐତିହ୍ୟରେ ବରାବର ବୌଦ୍ଧିକ ଚର୍ଚ୍ଚାହିଁ ହୋଇ ଆସିଛି, ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଧାନ ଆଭିମୁଖ୍ୟ । ଇଂଲଣ୍ଡ, ଆମେରିକା, ରୁଷିଆ, ଜାପାନ ପ୍ରଭୃତି ଏବର ଅଗ୍ରଗାମୀ ଯନ୍ତ୍ର-ପୁଷ୍ଟ ଦେଶମାନଙ୍କର ସ୍କୁଲ-ସିଲବସ ଠିକ୍ ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରାଚୀନ ସିଲବସ୍ ପରି ବୌଦ୍ଧିକ ବ୍ୟାପାର । କୌଣସି ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ହାତର କାମକୁ ସମଗ୍ର ସିଲବସ୍ ଶାସନ କରିବାକୁ ଦିଆଯାଉ ନାହିଁ । ପୁଣି ଗତ ଦେଢ଼ଶ-ଦୁଇଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଇଂରେଜ ଏ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ସିଷ୍ଟେମ୍ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରି ଦେଇଗଲେ, ତାହା 'ବିଦେଶୀ' ବୋଲି ଘୃଣା କରିବାରେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ହେଲେ କାରଣ ନାହିଁ । ତାହା ପ୍ରକୃତରେ 'ସର୍ବଦେଶୀକ' । ଜାପାନ ଯାଅ, ଆମେରିକା ଯାଅ, ରୁଷିଆ ଯାଅ, ଜାଣିବ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସେହି ହେଉଛି ପରିଚିତ, ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ନକ୍ସା । ସର୍ବତ୍ର ଶିକ୍ଷା ତିନି ସ୍ତରରେ ବିଭକ୍ତ ଥିବାର ଆମେ ଦେଖିବା, ପ୍ରାଇମେରୀ, ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଓ ପୋଷ୍ଟ-ସେକେଣ୍ଡାରୀ । ସିଲବସ୍ ସବୁଠି ପ୍ରାୟ ଏକା । ପ୍ରାଇମେରୀକୁ 'ବେସିକ୍' ବୋଲି ପ୍ରଚାର କଲେ, ମୂଳତଃ ଏହି ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ନକ୍ସାକୁ ଉଡ଼େଇ ଦେବାର କୌଣସି ହେଲେ ଆଶା ନାହିଁ—ଯଦି ତାହାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହିଥାଏ । ପୋଲାଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକର ସଂଜ୍ଞା ଅବଶ୍ୟ 'ବେସିକ୍' । କିନ୍ତୁ ବସ୍ତୁତଃ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସେଇ ପରିଚିତ ପ୍ରାଇମେରୀ ସିଲବସ୍ । ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକୁ ବେସିକ୍ ନାମକୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରିବାରେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି ରହିବ ନାହିଁ, ଯଦି ସେହି ନାମ ତଳେ ଅଯଥାର୍ଥ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା, ମୌଳିକତାର ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଚାର ଓ ସେହି ଅଜୁହାତରେ ଅର୍ଥର ଘୋର ଅପବ୍ୟୟ ଲୁକ୍କାୟିତ ରହୁ ନଥାନ୍ତା । ପୁଣି ପରିଚିତ,

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସର୍ବଦେଶୀକ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ନକ୍‌ସା ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଅଗ୍ରଗାମୀ ଦେଶରେ ସୁଫଳ ପ୍ରସବ କରୁଥିବାବେଳେ ଭାରତବର୍ଷରେ ତାହା କାହିଁକି କରୁନାହିଁ, ତାହାପାଇଁ ଆତ୍ମ-ପରୀକ୍ଷା ନ କରି, ତା'ର ମୁର୍ଦ୍ଦାବାଦ ଚିତ୍କାର କରିବା ଓ କେବଳ ଅଧ୍ୟାପନାର ଗୋଟାଏ ରୀତିର ସାମାନ୍ୟ ଭିନ୍ନତାର ବାହାନାରେ ଗୋଟାଏ ନବାବିଷ୍କୃତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତି ଟିଆକରାଗଲା ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରିବାରେ କି ମୂଲ୍ୟ ଓ ଯଥାର୍ଥତା ଥାଇପାରେ, ତାହା କେବଳ ବେସିକ୍ ପ୍ରଚାରକମାନେହିଁ ଜାଣିଥିବେ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଅଧ୍ୟାପନାର ରୀତି ନେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ସ୍ୱାଧୀନ । ଆମେରିକାରେ ମଧ୍ୟ । ବସ୍ତୁତ ସବୁ ଶିକ୍ଷକ ହାତ କାମରେ ନିପୁଣ ହୋଇ ପାରିବେ କି ? କୌଣସି ଶିକ୍ଷକ ହାତକାମରେ ଯଦି ପ୍ରବୀଣ, ତେବେ ସେହି ହାତ କାମକୁ ସେ ତାଙ୍କ ଅଧ୍ୟାପନାର ସୌକର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଲଗାନ୍ତୁ । ଆପତ୍ତି ଏଥିରେ ହେବ କାହିଁକି ? କିନ୍ତୁ ଏ ଶିକ୍ଷକ ହାତକାମ ଦେଇ ଯାହା କରି ପାରନ୍ତି, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ତାହା ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଦେଇ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଗଳ୍ପ କହି, ଅନ୍ୟଜଣେ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ କରି କି ତାହା କରିପାରେ ? ବରଂ ଏପ୍ରକାର ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକକୁ ଦେଲେ, ଆମେ ଆମ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଅଧ୍ୟାପନାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଫୁଟିଉଠିବାର ଦେଖି ପାରନ୍ତୁ । ଏବେ ତାହା ନାହିଁ । ପୁଣି ସବୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉପରେ ଯଦି ବାଧ୍ୟ କରି ଗୋଟାଏ ହାତ କାମକୁହିଁ ଅଧ୍ୟାପନାର ମାଧ୍ୟମ ରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେଉ, ତେବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍କୁଲ ହେବ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱହୀନ ଯନ୍ତ୍ରଶାଳା । ଶିକ୍ଷକର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ସେଠାରେ ସମାଧି ଘଟିବାର କଥା । ଏବେ ବେସିକ୍ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଅବସ୍ଥା କ'ଣ, ତାହା ଯିଏ ଜାଣିଥିବେ, ତାହା ଆଲୋଚନା କରନ୍ତୁ ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷିତରେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବେସିକ୍, ଏକ ନବଜୀବନର ପ୍ରତୀକ ?

ଏ ଗଲା ଅଧ୍ୟାପନାର ମାଧ୍ୟମ ଭାବରେ ବେସିକ୍‌ର ନୂତନତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରିତାର ଆଲୋଚନା । ଦ୍ୱିତୀୟରେ, ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତିକୁ ଏକ ନବ ସମାଜ ଓ ନବ ଜୀବନର ପ୍ରତୀକ ଭାବରେ ଯାହା ପ୍ରଚାର କରାଯାଉଛି, ତାହାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ ।

ଆମେମାନେ ଗାନ୍ଧିୟାନ୍ ସୋସାଇଟି ବା ଗାନ୍ଧୀକ ସମାଜ ବୋଲି ଏକ କଥା ବରାବର ଶୁଣି ଆସୁଛୁଁ । ଆଉ, ଏଇ ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଆମର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେହି ଗାନ୍ଧିକ ସମାଜ ପାଇଁ ତିଆରି କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରେ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି ।

ଅତି ଭଲ କଥା । କିନ୍ତୁ ନିଜେ ବାପୁଜୀ ବା ତାଙ୍କର କୌଣସି ହେଲେ ଶିଷ୍ୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଗାନ୍ଧୀକ ସମାଜର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ଦେଇ ପାରିନାହାନ୍ତି । ଗାନ୍ଧୀବାଦକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଲେ, ଆମେ ଏଇଯାହିଁ ମନେ କରିବା ଯେ, କଳ୍ପିତ ଗାନ୍ଧୀକ ସମାଜରେ କଳକାରଖାନା ରହିବ ନାହିଁ, କେବଳ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ-ଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଦେଶବାସୀ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାର ଓ ପ୍ରତି ଗ୍ରାମ ସ୍ୱୟଂସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିବ, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ଅତି ଉତ୍ତମ କଥା । ଏହା ଏକାନ୍ତ କାମ୍ୟ ।

କିନ୍ତୁ ବାପୁଜୀଙ୍କ ପ୍ରିୟ ପ୍ରତିନିଧି ପଣ୍ଡିତ ଜହରଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ଅଧିନାୟକତ୍ୱରେ ଭାରତବର୍ଷ କିପରି ଗଢ଼ି ଉଠୁଛି, ଓ ସେପରି ଗଢ଼ି ଉଠିବା ଆମ ପକ୍ଷରେ ଜରୁରୀ ଦରକାର କି ନା, ଦେଖାଯାଉ । ଜହରଲାଲଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନର ଭାରତବର୍ଷ ହେଉଛି, ସୋସାଲିଷ୍ଟିକ୍ ଇଣ୍ଡିଆ, ଯାହାର ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି, ସାଧାରଣ ଭାରତୀୟ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନାଗରିକର ଜୀବନଯାପନର ମାନଦଣ୍ଡର ଦାଗକୁ ଉପରକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇବା, ଯେପରିକି ତାହା ଶୀଘ୍ର ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟ ସମାଜର ସମାନ୍ତରାଳ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ଯନ୍ତ୍ରର ସହାୟତା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ସେଇ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଦେଶମସ୍ତ ତିଆରି କରାହେଉଛି ଜଳବିଦ୍ୟୁତ୍ ଯୋଜନା, ଜାତୀୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଲାବରେଟୋରୀ, ଟେକ୍ନୋଲଜିକାଲ୍ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ, ପୁଣି ରେଳ ଓ ମଟର ଫାକ୍ଟରୀ ସବୁ । ଜବାହରଲାଲଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନ ଏହି ଯେ, ଅତି ଶୀଘ୍ର ଭାରତର ପ୍ରତି କୁଟୀରରେ ଏପରି ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି ଦେଖା ଦେବ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତି ଭାରତୀୟର ଦୁଇଟା ହାତ ଶହେଟା ହାତର କାମଦେବ ଓ ତାହାଦ୍ୱାରା ସବୁ ଦିଗରେ ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ି ଉଠିବ । ହୁଏତ ଆମେ ଅନତିବିଳମ୍ବରେ ପରମାଣବିକ ଶକ୍ତି ଓ ସୌରଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଆମର ପ୍ରତି କୁଟୀରରେ ପାଇ ପାରିବା ।

ଏହି ଭାରତହିଁ ଆମ ଆଖି ଆଗରେ ଗଢ଼ି ଉଠୁଛି । ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ସମାଜ ଏକ କଥାର କଥା ମାତ୍ର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ତେଣୁ ଆମ ପିଲାଙ୍କୁ ଆମେ କେଉଁ ଭାରତର ଆଦର୍ଶରେ ତିଆରି କରିବା ? କେଉଁ ଭାରତର ଆଦର୍ଶରେ ବା ବେସିକ୍-ପ୍ରଚାରକ କଂଗ୍ରେସ ନେତା-ମାନଙ୍କର ପିଲେ ତିଆରି ହେଉଛନ୍ତି ? ବେସିକ୍ ପ୍ରଚାରକମାନେ ଏହାର ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତୁ । ଉଚ୍ଚାଦର୍ଶର ବାହାନାର ପୁଷ୍ଟ, ଘନହୋଇ ବୋଲା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରତାରଣା କ'ଣ ବେଶୀକାଳ ଲାଗିବ, ନିଜ ରୂପରେ ଧରାପଡ଼ିବାକୁ ?

ଦୁଇ ପଦ୍ଧତିର ତୁଳନା

ଯେବେ ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତି ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିଠାରୁ ତାହାର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଉଚ୍ଚତର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ କରିବାପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ତିନୋଟି ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧାମୂଳକ ଯୁକ୍ତି ଦିଆ ଯାଉଥିଲା ।

(୧) ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ବେକାର ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତି କେବଳ 'ଉତ୍ପାଦକ' ସୃଷ୍ଟିକରି ଦେଶର ଉତ୍ପାଦନ କେବଳ ବଢ଼ାଇବ ନୁହେଁ, ଦେଶରୁ ବେକାର ସମସ୍ୟା ଏକାବେଳକେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ କରିଦେବ ।

(୨) ହସ୍ତଶିଳ୍ପର ସହାୟତାରେ ଭାରତର ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ ହେବ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ । ମାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ ଦରମା ସେହି ସ୍କୁଲରୁ ଉଠିବ । ଗରିବ ଭାରତବର୍ଷ ପକ୍ଷରେ ହେବ ଏହା ଏକ ପରମ ଆଶୀର୍ବାଦ ।

(୩) ଜ୍ଞାନ-ଆହରଣର ଉତ୍ତମତର ରୀତି ଭାବରେ ବେସିକ୍ ଏବପରି କେବଳ ବୋକା, ଘୋଷା-ବଳଦର ଦଳ ସୃଷ୍ଟି ନ କରି, ଠିଆ କରିବ, ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ନୂତନ ବିଜ୍ଞ ନାଗରିକର ଦଳ ।

କିନ୍ତୁ ଅତି ପରିତାପ ଓ ଲଜ୍ଜାର କଥା ଏହି ଯେ, ନିଜେ କଂଗ୍ରେସ-ସରକାର ଏବେ ଏହା ମାନୁଛନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରତି ବେସିକ୍ ସ୍କୁଲ, ସ୍ୱୟଂନିର୍ଭର ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ, ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ସ୍କୁଲଠାରୁ ବହୁଗୁଣ ଅଧିକ ବ୍ୟୟସାଧ ହେଉଛି । ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଦରମା ସ୍କୁଲରୁ ଉଠିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ସେମାନଙ୍କର ମୋଟା ଦରମା ଓ ବ୍ୟୟବହୁଳ ଉପକରଣ ଓ ଛାତ୍ରବୃତ୍ତି ଯୋଗାଉ ଯୋଗାଉ ସରକାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ପାଣି ପିଇ ସାରିଲାଣି । ବସ୍ତୁତଃ ଏଇ ଅପବ୍ୟୟଶୀଳ ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତି, ଦେଶରେ କନଷ୍ଟିଚ୍ୟୁସନ୍-ଗୃହୀତ, ପନ୍ଦର ବର୍ଷରେ ସାର୍ବଜନୀନ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ବିରାଟ ଅର୍ଗଳ ରୂପେ ଆଜି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମସ୍ତେ ନାଗ-ଭୁଚୁଡ଼ି । ନ୍ୟାୟରେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଭାର ହେଉଛନ୍ତି । ଗରିବ ଭାରତବର୍ଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଇ ବେସିକ୍ ଶ୍ୱେତହସ୍ତୀକୁ ନେଇ କରେ କ'ଣ ?

ଦେଶରେ ବେକାର ସମସ୍ୟାର ଯେ ସମାଧାନ ହୋଇ ନାହିଁ ତାହା ତ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ଧରାଯାଉ ଯେ, ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଏଥିପାଇଁ ଦାୟୀ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତତଃ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରୁ ଏକ ଉଜନ ମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ କେହି ଦେଇ ପାରିବେ କି, ଯେଉଁଠି କୌଣସି ବେସିକ୍ ତାଲିମ୍ ଗୁରୁଜୀ ବା ଛାତ୍ର 'ଚାକିରି' ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି କୌଣସି ସ୍ୱାଧୀନ ଉତ୍ପାଦନରେ ଲାଗି ଯାଇଛନ୍ତି ? ବରଂ ଏହା ଜଣାଅଛି ଯେ, ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରୁ ବେସିକ୍ ତାଲିମ୍ ପାଇ ଫେରିବା ମାତ୍ରେ, ଏହି ତଥାକଥିତ ଆତ୍ମନିର୍ଭରତାର ଜୀବନ୍ତ ଆଦର୍ଶ, ନବ ସମାଜ-ଗଠକବୃନ୍ଦ "ଆମକୁ ଚାକିରି ଦିଅ" "ଆମକୁ ଚାକିରି ଦିଅ" ଚିତ୍କାର କରି ସରକାରଙ୍କ କବାଟରେ ଧକ୍କା ମାରିଛନ୍ତି । ଏବେ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କଠାରୁ ସେମାନେ କିପରି ଭଲ ଦରମାରେ ରହିବେ, ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଏକ ସଂଘ ବି ଗଢ଼ି ସାରିଲେଣି । ତତ୍ତ୍ୱର ଓ କାର୍ଯ୍ୟରେ କି ତଫାତ୍ ! ସମଗ୍ର ଦେଶ ଆଗରେ କି ପ୍ରତାରଣା !

ଅଧ୍ୟାପନାର ମାଧ୍ୟମ ଭାବରେ ବେସିକ୍ ରୀତିର ଆଲୋଚନା ଆଗରୁ ହୋଇଯାଇଛି । ତା ସତ୍ତ୍ୱେ, ଧରି, ମାନି ନିଆଯାଉ ଯେ, ଏହା ପ୍ରଚଳିତ ରୀତିମାନଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ତମତର । କିନ୍ତୁ କେବେ, କେଉଁଠାରେ, କିପରି ଭାବରେ ପରୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଏ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛି ? ଲୋକେ କ'ଣ କେବଳ ବାଣୀଟାକୁ ବସ୍ତୁ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଯିବେ ? ଏଇ କ'ଣ ବେସିକ୍ ଆଦର୍ଶ ?

ଦୁଇ ରୀତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା ହୋଇଥାନ୍ତା ଯଦି ଗୋଟିଏ ବେସିକ୍ ଓ ସମଶ୍ରେଣୀକ ନନ୍-ବେସିକ୍ ସ୍କୁଲକୁ ପରୀକ୍ଷା ସ୍ୱରୂପ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ହାତକୁ ନେଇ, ଉଭୟ ସ୍କୁଲକୁ ଅର୍ଥ, ଉପକରଣ, ଗୃହ ଓ ଶିକ୍ଷକ ଦରମାଦିରେ ସମାନ ସୁଯୋଗ ଦିଆଯାଇଥାନ୍ତା ଓ କେତୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବର୍ଷ ପରେ, ଉଭୟ ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ସମାନ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ରେ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ବେସିକ୍ ପ୍ରଚାରକମାନେ ଏ ପ୍ରକାର ତୁଳନାତ୍ମକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ଆଦୌ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । ତା' ହୋଇଥିଲେ, ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦେଶ ନିଃସନ୍ଦେହ ଭାବରେ ଆଗରୁ ଯାଇ ପାରିଥାନ୍ତା ।

କିନ୍ତୁ 'କଙ୍କଡ଼ାକୁ ଗୋଲିପାଣି ସଜ' ପରି ବେସିକ୍ ପ୍ରଚାରକମାନେ ଏକେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପରାଙ୍ମୁଖ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ, ଏଇ ଅପରୀକ୍ଷିତ ଓ ଅମୀମାଂସିତ ପଦ୍ଧତିକୁ ସରକାର କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ସମଗ୍ର ଦେଶ ଉପରେ ଲଦିବାକୁ ଯିବା, ଏଇ ପଦ୍ଧତି ବିରୁଦ୍ଧରେହିଁ ଯାଉଛି । ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ବ୍ରିଟିଶ ରାଜା ନିଜର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଏ ଦେଶରେ ଲଦି ଦେଇଥିଲେ କହିବା, କେବଳ ସୁନ୍ଦର ରାଜନୈତିକ ପ୍ରପାଗଣ୍ଡା ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ସୂତଲେ କୌଣସି ହେଲେ ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଇତିହାସ ଏହି ଯେ, ଏ ଦେଶରେ ଗତ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଦେଶମୟ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ପ୍ରକୃତରେ, ଦେଶବାସୀଙ୍କର ପ୍ରାଇଭେଟ୍ ପ୍ରଯତ୍ନରେ । ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର, ମାଳବ୍ୟ, ରାଣାଡ଼େ, ଗୋଖଲେ, ହଂସରାଜଙ୍କ ପରି ଦେଶର ବିରାଟ ଜାତୀୟ ବୀରମାନେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାକୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚେଇବା ପାଇଁ କମ୍ ଚେଷ୍ଟା କରି ନ ଥିଲେ ଓ କମ୍ ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାର କରି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ଏଇ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିରେ କିଛି ଗୁଣ ଦେଖି ଥିବାରୁ ତ ଏପରି ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲୋକେ ହାତରୁ କୋଟି

Digitized by srujan ka@gmail.com

କୋଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି, ତାକୁ ଦେଶମୟ କରିଗଲେ ? ଇଂରେଜ ସରକାର କେବଳ ଆଦର୍ଶ ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରତି ଜିଲାରେ ଗୋଟିଏ ପୂରା ସରକାରୀ ସ୍କୁଲ (ଜିଲା ସ୍କୁଲ) ଠିଆ କରାଇ ଦେଉଥିଲେ । ବାକୀ ସବୁ ଗଢ଼ି ଉଠୁଥିଲା, ପ୍ରାଇଭେଟ୍ ଚେଷ୍ଟାରେ । ଯଦି ବେସିକ୍ ପ୍ରକୃତରେ ଉତ୍ତମତର ପଦ୍ଧତି, ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତ ସରକାର ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ବେସିକ୍ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଠିଆ କରାଇ ଦେଖାଇ ଦେଲେନି, କାହିଁକି ଓ କିପରି ସେଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱୟଂନିର୍ଭର ହୋଇପାରୁଛନ୍ତି ଓ ଉତ୍ତମତର ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ନାଗରିକ ଦଳ ବାହାର କରୁଛନ୍ତି ? ଯା ପରେ ସେ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରସାରର ଭାର ଲୋକେ ନିଜ ହାତକୁ ନେଇଥାନ୍ତେ, ଯେପରି ନେଇଥିଲେ ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷାର ।

କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେସିକ୍‌କୁ ଯେପରି ଠିଆ କରାଯାଇଛି ତାହା ଯେପରି ଅଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ, ଅବୈଜ୍ଞାନିକ, ଓ ଅଯୌକ୍ତିକ ସେହିପରି ବହିଷିକାମୟ ଭାବରେ ଅପବ୍ୟୟଶୀଳ । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଏହା ଅଜଣା ନ ଥିବ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁସ୍ଥାନରେ ଗତ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ଧରି ବେସିକ୍‌ର ପରୀକ୍ଷା ଚାଲିଛି, ସେଠି ଲୋକେ ଇଂରେଜି ହାଇସ୍କୁଲ ଦାବୀକରି ଠିଆ କରେଇଛନ୍ତି । ସରକାର ଏଇ ସ୍ୱଭାବ-ସଞ୍ଚାଳିତ, ପ୍ରକୃତିସିଦ୍ଧ ପରୀକ୍ଷାଟାକୁ ହେଲେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

ସ୍କୁଲମାନଙ୍କର ସଂସ୍କାର ଓ ପୁନର୍ଗଠନ—

ଆମ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ଯେ ସଂସ୍କାର ଦରକାର ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ଆମର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଯେ ହସ୍ତକର୍ମର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ସଂଶୋଧନ ଦରକାର କରେ,

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏଥିରେ ଦ୍ୱିମତ ଥାଇ ନ ପାରେ । ପିଲମାନଙ୍କର ଅଙ୍ଗୁଳି ଓ ଆଖିକୁ ନିପୁଣଭାବରେ କୁଶଳୀ କରିବା ପାଇଁ ସବୁ ସଭ୍ୟ ଦେଶରେ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଏଥିପାଇଁ କ୍ରାଫ୍ଟ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କେବଳ ନୁହେଁ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ନୂତନ ଚୀନ୍‌ରେ ପ୍ରତି ସ୍କୁଲକୁ କାରଖାନା ଓ ପ୍ରତି କାରଖାନାକୁ ସ୍କୁଲ ରୂପେ ଠିଆ କରାଗଲାଣି । ଆମ ଦେଶ ମଧ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ସେଇଆ ଦରକାର କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱା ଆଗରେ, କେବଳ ସୂତାକଟା ପରି ଗୋଟାଏ ହାତ କାମକୁ ସମଗ୍ର ସିଲବସ୍‌ର ପ୍ରାଣକରି ଠିଆ କରେଇ, ତାକୁ ଶିକ୍ଷାର ବିପ୍ଳବ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରିବା ହାସ୍ୟକର । ଆମ ପିଲମାନଙ୍କୁ ବେଗଜାଣ୍ଡ୍ର ବହି-ପୋକ ନ କରି, ଶକ୍ତିମାନ, କାମିକା କରି ଗଢ଼ିବା ଯଦି ଲକ୍ଷ୍ୟ, ତେବେ ଆମ ସ୍କୁଲ ସବୁ ବଦଳୁ ଅଧା-କାରଖାନାକୁ, ଯେମିତି ହେଉଛି ଚୀନ ଦେଶରେ । ଏ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବହି ଓ ବିଦ୍ୟା, ପାଠ ଓ ଶାଠ, ଜ୍ଞାନ ଓ କର୍ମ, ମଥା ଓ ହାତ ସମାନ ଭାବରେ ତାଲିମ ପାଇ ଓ ନିପୁଣ ହୋଇ ଗଢ଼ି ଉଠିବେ । ସେଇ ଭାବରେହିଁ ହେବ ନୂତନ ଜାତିର ପ୍ରକୃତ ଅଭ୍ୟୁଦୟ । ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲେହେଁ ଭାରତବର୍ଷର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାତି ଗଢ଼ିବାର ଆଭିମୁଖ୍ୟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଆମେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ମାଟ୍ରିକ୍ ଓ ବି.ଏ.ର ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧିକୁ ହିଁ ଏଡୁକେସନ ବୋଲି ଧରିଛୁ । ଏ ମନୋଭାବ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଶିକ୍ଷାରେ ବିପ୍ଳବ ଅସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ସେ ବିପ୍ଳବର ବାହନ ହୋଇ ପାରିନି, କି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଯାହା କେବଳ ପ୍ରତାରଣା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ତାହା ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ଜାତିକୁ କେତେଦୂର ଆଗକୁ ନେବ, କୁଆଡ଼େ ବା ନେବ ?

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପୁଣି, କୌଣସି ହେଲେ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଦେଶରେ ବିପ୍ଳବ ଆଣି ପାରିବ ନାହିଁ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଆମ ପିଲାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବାକୁ ଶିଖେଉଥିବା । ଏକ ଶତରୁ ୩୦ ମାର୍କ ରଖି ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଦେଶର ଛାତ୍ର 'ପାସ୍' ପାଏନା । ଏହା ଏକ ଅପୌରୁଷିକ, ବିଶୃଙ୍ଖଳ, ମାରାତ୍ମକ ଆତ୍ମପ୍ରବଞ୍ଚନା ଓ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ । ଆମର ଶିକ୍ଷାର ମାନଦଣ୍ଡ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏପରି ଜାଣି ଜାଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରଖାଯାଇଛି, କେବଳ ଅଯୋଗ୍ୟ ଓ ଅଳସୁଆମାନଙ୍କୁ ସମବେଦନା ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଓ କେବଳ ମୂଲ୍ୟହୀନ ପାସ୍‌ର ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ, ତେବେ ଆମେ ଆମ ଦେଶର ସମଗ୍ର ଟିକସବଳ କେବଳ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ, ଜାତିଭାବରେ ଆମେ ବରାବର ରହିବା ଏକ ଅଯୋଗ୍ୟ, ଅନିପୁଣ, ଅପରିଷ୍କାର, ଅକାମିକା ଜାତି ହୋଇ—କେବଳ ଷ୍ଟ୍ରାଇକ୍ କରୁଥିବା, ସ୍ଲୋଗାନ୍ ଗାଉଥିବା ଓ ସବୁବେଳେ ଆଶା କରୁଥିବା, ବିନା ଶ୍ରମରେ ଆମର କାଳ୍ପନିକ ପ୍ରଭୁ 'ସରକାର' ଆମକୁ କେମିତି ସୁଖରେ ବଞ୍ଚିବାର ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦିଅନ୍ତେ !

ଇଏ ଏକ କଥା । ଦ୍ୱିତୀୟରେ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଆମ ପିଲାଙ୍କୁ ବିଷୟ ଉପରେ ପରୀକ୍ଷା ନ କରି, ବହି ଉପରେ ପରୀକ୍ଷା କରୁଥିବୁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିପ୍ଳବ କଥା ଦୂରେଥାଉ, ଶିକ୍ଷାର ମାନଦଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଉଠିବା ଅସମ୍ଭବ । ଆମ ମାନଦଣ୍ଡ ଯେ କେତେ ତଳେ ତାହା ଆମର ପବ୍ଲିକ୍ ସର୍ଭିସ୍ କମିଶନ ରିପୋର୍ଟ-ମାନଙ୍କରେ ବରାବର ବିଦ୍ରୂପ ସହିତ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି । ଏବେ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳୁଛି, ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଇଣ୍ଡିୟାନ୍ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସେ ଦେଶର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଏକ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସମସ୍ୟା ହେଲାଣି । କାରଣ, ଏମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନର ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ ଏବେ ନୀଚକୁ ଆସିଲାଣି ।

ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି ଯେ, ଇଂରେଜ ଶାସକ ଏ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ହେଉଛି ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ, ସାର୍ବଜନୀନ ରୂପ । ସବୁ ସଭ୍ୟ ଦେଶରେ ଏଇ ନକ୍ସାରେ ନୂତନ ଜାତି ଗଢ଼ାହେଉଛି । ତେଣୁ ଯାହା ସଂସ୍କାର ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି, ଆମେ ତାହାର ଭିତରେହିଁ କରି ଯଥେଷ୍ଟ ବିପ୍ଳବ ଆଣିପାରିବା ଦେଶରେ । ଏଇ ନକ୍ସାରେ ଅନୁନ୍ନତ ଜାପାନ ଓ ଅନୁନ୍ନତ ରୁଷିଆ ଆମ ଆଗରେ ସଭ୍ୟ ଦେଶର ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏ ନକ୍ସା ଏତେ ନିନ୍ଦିତ କାହିଁକି ? ଇଂରାଜୀରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଚନ ଅଛି ଯେ, ଅନାଡ଼ି କାରିଗର ତାର ହତିଆରକୁ ହିଁ ଦୋଷ ଦିଏ । ଆମର ଅବସ୍ଥା ସେପରି କି ନାହିଁ ତାହା ଆତ୍ମ-ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖାଯାଉ । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଜାଣି ଜାଣି ପରୀକ୍ଷାର ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼କୁ ନୀଚ ରଖିବା, ବିଷୟର ପରୀକ୍ଷା ନ କରି ବହିର ପରୀକ୍ଷାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବା, ଆଉ 'ବି.ଏ' 'ମାଟ୍ରିକ୍' ଲେବେଲକୁ ମାନ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରସାର ବୋଲି ଧରିନେଇ ନିଜକୁ ଜାଣି ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତାରିତ କରୁଥିବା, ପୁଣି କେବଳ 'ପାସ୍'ର ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିରେହିଁ ଉନ୍ମତ୍ତ ଆନନ୍ଦ ପାଉଥିବା, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ, ଗୋଟାକ ଉପରେ ଗୋଟେ ସମାନ୍ତରାଳ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଠିଆ କଲେ ମଧ୍ୟ, ବିଦ୍ୟାସୂଚନ ଦେଇ ଯେଉଁ ଜାତୀୟ ବିପ୍ଳବ ଆସିବ ବୋଲି ଆମେ ଆଶା କରୁଛୁ, ତାହା ଏକାବେଳେକେ ଅସମ୍ଭବ ।

ଏଇ ଲେଖକ ବେସିକ୍‌ର ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଏ ଦେଶରେ ପରିଚିତ । କିନ୍ତୁ ଏହା ହୁଏତ ଅନେକଙ୍କୁ ଜଣାନଥିବ ଯେ, ଏଇ ଲେଖକ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାର ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର୍ ଥିଲି ବେଳେ ତା'ର ଅଧୀନସ୍ଥ ସମସ୍ତ ସ୍କୁଲ୍‌ମାନଙ୍କରେ ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତିର ଉତ୍ତମାଂଶ, ଆଦୌ କୌଣସି ଅଧିକ ବ୍ୟୟ ବିନା, ଯେପରି ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇପାରିବ, ସେଥିପାଇଁ ଏକ ସର୍କୁଲର ସେ ଗୃହଆଡ଼କୁ ପଠାଇଥିଲି (Circular No. 6308, July 11. 1949)। ଏଥିପାଇଁ ସେ କାହାରିଠାରୁ କୌଣସି ଆଦେଶ ବା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ପାଇ ନ ଥିଲି। ସେ ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ ଭାବରେ ଯାହା ଉତ୍ତମ ବିଚାରିଥିଲି ତାହା ବିନା ଭୟରେ କରିଥିଲି, ଯାହାକି ହୁଏତ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଡି. ପି. ଆଇ. କି କୌଣସି ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରର କଳ୍ପନାତୀତ। ଏଇ ସର୍କୁଲରଟି ଲେଖକର 'ଶିକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାପୂଜନ' ପୁସ୍ତକରେ କୌତୂହଳୀ ଲୋକେ ପଢ଼ି ପାରନ୍ତି। ଲେଖକ କିନ୍ତୁ ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତିର ମୋଟ୍ ଉପରେ ଏଇଥିପାଇଁ ବିରୋଧ କରି ଆସିଛି ଯେ, ଏହା ଅବାନ୍ତର ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଓ ପ୍ରତାରଣାମୟ, ଏହାର ମୌଳିକତାର ଦାବୀ ଆଦୌ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ, ଏହା ପ୍ରଚଳିତ ବିଦ୍ୟାବ୍ୟବସ୍ଥା ଭିତରେ ସୁନ୍ଦର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ଓ ଏହାକୁ ଏକ ଭିନ୍ନ, ଉତ୍ତମତର, ସମାନ୍ତରାଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରୂପେ ଠିଆ କରାଇ ଓ ଏଥିପାଇଁ ଉଚ୍ଚତର ପାହ୍ୟାର ଏକ ନୂତନ ଶିକ୍ଷକଜାତି ସୃଷ୍ଟିକରି, ସରକାର, ଶିକ୍ଷାବିଜ୍ଞାନ, ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଆଦର୍ଶ ଓ ଦେଶର ତହବିଲ୍‌ର ଘୋର ଅସମ୍ମାନ କରିଛନ୍ତି ଓ କରୁଛନ୍ତି। ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ଏକ ପଦ୍ଧତିର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ସମ-ବେତନ ଶିକ୍ଷକ ଗୋଷ୍ଠୀର ସୃଷ୍ଟି ଏହି ଶିଶୁ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଭବିଷ୍ୟତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ଆବଶ୍ୟକତା। ଦେଶକୁ ଯେଉଁମାନେ ଶାସନ କରୁଛନ୍ତି ଓ ପଦେ ପଦେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଜାଣି ଜାଣି ପବ୍‌ଲିକ ପାଣ୍ଠିକୁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଅଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ସ୍ତରରେ କପରି ବ୍ୟୟକର ସ୍କୁଲଛନ୍ତି, ତାହା ସହଜରେ ବୁଝି ହେଉନ।

ଲେଖକର ଦୃଢ଼ ମତ ତେଣୁ ଏହି ଯେ, ଦେଶରେ ଏକାଧିକ ସମାନ୍ତରାଳ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିକୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବା ଅନୁଚିତ ଯେପରି, ସେହିପରି ଅନାବଶ୍ୟକ। ଯାହା ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଓ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ, ଆମେ ସେହି ନକ୍ସା ଗ୍ରହଣ ନକରି ବାରଆଡ଼ର ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯିବା ବେଳେ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଂଶର ଚିହ୍ନ, ପ୍ରଗତିର ଚିହ୍ନ ନୁହେଁ। ଏକ ପଦ୍ଧତି ଭିତରେ ଆମେ ସକଳ ପଦ୍ଧତିର ଉତ୍ତମାଂଶ ମିଶାଇ, ଆମ ଦେଶର ଗୃହିଦା ଅନୁଯାୟୀ ଆମେ କାହିଁକି ଏକ ବଳିଷ୍ଠ, ସମ୍ମାନଜନକ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏ ଦେଶରେ ଠିଆ ନ କରେଇପାରିବା ତାହାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ। ଯଦି ଶିକ୍ଷାଯୁଗନରେ ପ୍ରକୃତ ବିପ୍ଳବ ଓ ତା' ଦେଇ ନବଜାଗରଣ ଆବିର୍ଭାବ ଆମେ ଅନ୍ତରରୁ ସହିତ ଗୃହୁ, ତେବେ ଦେଶବାସୀ, ସରକାର ଓ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାବିତ୍, ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତୋଟି ଏକାନ୍ତଭାବରେ ଭାବିବାର କଥା ଉପରେ ଆଖିରଖନ୍ତୁ। ଏଇ କେତୋଟି ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥକୁ ଅବହେଳା କରି, ବାରି ନବରଙ୍ଗରେ ମାତିଲେ, ଦେଶରେ ପାସ୍-ବାଲା, ଫେଲ୍-ବାଲା ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ବେକାର ହୋଇ ବୁଲିବାର ଆମେ ଦେଖିବା, କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଗ୍ତିର ହେଲା ବୋଲି ଆତ୍ମ-ପ୍ରତାରଣା ଯେପରି ନ ହୁଏ। ଘଣା ବଳଦ ବହୁତ ବୁଲେ, କିନ୍ତୁ କେତେଦୂର ତା'ର ଗତି ? ଆମର ଅବସ୍ଥା ସେହିପରି ବର୍ତ୍ତମାନ।

ଯେଉଁ କେତୋଟି ଆଦର୍ଶ ଉପରେ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଆଖି ଦେଲେ, ଗୋଟିଏ ହେଲେ ପଇସା ଅଧିକା ବ୍ୟୟ ନ ହୋଇ, ଏ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିପ୍ଳବ ଆପେ ଆପେ ଆସିଯା'ନ୍ତା, ସେଗୁଡ଼ିକ ଏଇ—

Digitized by srujan ka@gmail.com

୧ । ଦେଶରେ, ଧନୀ, ଦରିଦ୍ର, ହାକମ, ପିଅନ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବାଉରୀ—ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳିତ ହେବା ପ୍ରଥମ ଆବଶ୍ୟକତା ।

୨ । ପରୀକ୍ଷା ରହିବ, କିନ୍ତୁ ତାହା ବହି ଉପରେ ଠିଆ ନ ରହି, ବିଷୟ ଉପରେ ଠିଆ ହେବ । (ଏଇ ମତଟି ଗୃହୀତ ହୋଇଗଲେ, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଜଘନ୍ୟ କଳାବଜାର, ଏ ଦେଶରୁ ଏକା ଘଡିକେ ବିଦାୟ ନିଅନ୍ତା ।)

୩ । ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର, ତଳୁ ଉପର ଯାଏଁ ପ୍ରତି ବିଷୟରେ, ଏକ ଶତ ମାର୍କରୁ ୫୧ ହେବ ନିମ୍ନତମ ପାସ ମାର୍କ ।

୪ । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଆମର ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ ହେବା ଉଚିତ୍ ଅଧା କାରଖାନା ପୁଣି କାରଖାନା ଓ ଧାନବିଲ ସହିତ ସ୍କୁଲର ସମ୍ପର୍କ ଏପରି ଆତ୍ମୀୟ ହେବା ଉଚିତ,ଯେପରିକି ଏଠାରୁ ଲୋକେ ସେଠାକୁ ଓ ସେଠାରୁ ଏଠାକୁ ଅବାଧରେ ଯିବା ଆସିବା କରିପାରିବେ । ସେହି ଅନୁସାରେ କୋଡ୍ ନୂଆ ଲେଖା ହେବ ।

୫ । ପ୍ରତିଟି ସ୍କୁଲ ହେବ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମ ବା ସହରାଞ୍ଚଳର ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ, ଯେପରିକି ଲୋକେ ସ୍କୁଲକୁ ନିଜର ଅନୁଷ୍ଠାନ ବୋଲି ମନେ କରିବେ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତ-ବର୍ଷର କୌଣସିଠାରେ ଏପ୍ରକାର ମନୋଭାବ ଠିଆ ହେବା ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ ।

୬ । ହୁଏତ ସରକାର ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ନିଜ ହାତକୁ ନିଅନ୍ତୁ ବା ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଲୋକଙ୍କ ହାତକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତୁ । 'ଲୋକ' ଓ 'ସରକାର' ବୋଲି ଦି'ଟା କାଳ୍ପନିକ ଭୂତ ଏ ଦେଶରେ ଯେପରି ସବୁବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପାରସ୍ପରିକ ଶତ୍ରୁତାରେ ନିକଟାନ୍ତିକ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି, ଏ ଦୁ'ଟାର ନିପାତ ନହେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦେଶରେ କୌଣସି ଯୋଜନା ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଫଳଦାୟକ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏକ ଜାତିରୁ ଏ ଦୁଇଟା ଭିତର ଅବଶ୍ୟ'କ । ଏ ଦୁଇଟା କେବଳ କାଳ୍ପନିକ ଦୁଇହିଁ ଭିତ୍ତିରେ ଜାତି ଓ ଦେଶ, ଏଇ ଭାବଟା ଦେଶରେ ତୁରନ୍ତ ବ୍ୟାପକଭାବରେ ସଂଗଠିତ କରିବାକୁ ହେବ । ସବୁ ଦିଗରେ ଯେପରି, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସ୍କୁଲ୍ ହିଁ, ଦେଶ ଓ ଜାତିର ନେତା ହେବା ଉଚିତ ।

୭ । ପ୍ରତି ସ୍କୁଲ ଅଧା-କାରଖାନା କରାଯିବା ଉପରେ କୁହା-ଯାଇଛି । ତାହା ଦ୍ୱାରା ପିଲେ ଦୈହିକ-ଶ୍ରମ-ବିମୁଖ ହେବେ ନାହିଁ, ପୁଣି ଅର୍ଜନକ୍ଷମ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରିବେ । କିନ୍ତୁ ବହି ପଢ଼ାଅ ବା ଶିଳ୍ପ ଶିଖାଅ, କୌଣସି ଭାବରେ ପିଲାକୁ ନିଜ ଗାଁ ଓ ଘରର ମୌଳିକ ପରିସ୍ଥିତି ଓ ପରିବେଶରୁ ଉତ୍ପାଟିତ କରିନେବା ଏକାନ୍ତ ଅନୁଚିତ । ଦଶଟାରୁ-ଚାରିଟା-ସ୍କୁଲ, କିନ୍ତୁ, ଗତ ଦୁଇଶ ବର୍ଷ ଧରି ଏ ଦେଶରେ ଏଇ ଘୋର ଅପକାରକ ଅପସୃଷ୍ଟି କରିଆସିଛି । ସ୍କୁଲଟାଇମ୍ ଓ ସ୍କୁଲ୍ ଛୁଟି ଏପରି ଆମୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ଉଚିତ, ଯେପରିକି ସ୍କୁଲର ବର୍ଷ ଓ ଜଣେ ଚଷାର ବର୍ଷ, ସ୍କୁଲର ଦିନ ଓ ଜଣେ ଚାଷୀ ଗୃହସ୍ଥ ବା ଗୃହିଣୀର ଦିନ ପରସ୍ପର ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଖାପଖାଇ ଚାଲିବ । ସ୍କୁଲକୁ କୌଣସିମତେ ଆମେ, ବାପ ଓ ମା'ର ଦୈନନ୍ଦିନ ବା ବାର୍ଷିକ ଜୀବନ ଓ ତାଙ୍କ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କ ଭିତରେ ପାଚେରି କରି ଠିଆ କରେଇ ଦେବା ନାହିଁ । ଏପରି କରିବା ପଛରେ କୌଣସି ହେଲେ ଶିକ୍ଷା-ତତ୍ତ୍ୱ ଥାଇ ନପାରେ । ପୁଣି ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ପ୍ରତି ଏହା ଘୋର ମାରାତ୍ମକ । କିନ୍ତୁ ଆମର ପ୍ରାଇମେରୀଠାରୁ ୟୁନିଭର୍-ସିଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସମଗ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଠିକ୍ ଏଇ କାମଟି କରୁଛି, ଯାହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଦୁଇଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଲଗା ଜାତି ରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟ-

Digitized by srujan ka@gmail.com

ମାନ; ପୁଣି ତଥାକଥିତ 'ଶିକ୍ଷିତ' ପିତାମାତା, ଗାଁଗଣ୍ଡା ଓ ଜାଗାସ୍ଥ ଐତିହ୍ୟରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ । ଆମ ଦେଶରେ ଗୋ-ଜାତିର ଓ କୃଷିର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସବୁ ବସାଯାଇଛନ୍ତି, ସେଠି ଧାନବିଲ ଓ କୋଶଳୀଶାଗ ଓ ଗୁହାଳପୋଷ୍ଟର ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଏ ଇଂରେଜୀରେ, ପୁଣି ଯେଉଁମାନେ ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ଶୁଣନ୍ତି ସେମାନେ ପ୍ୟାଣ୍ଟ-କୋଟ ଜୋତା-ବିଭୂଷିତ ସାହେବ !

ଏପରି ହାସ୍ୟକର ଓ ଆତ୍ମପ୍ରତାରକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କୌଣସି ହେଲେ ଦେଶରେ ଅଛି କି ? ତେଣୁ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶରୁ ଅନ୍ନାଭାବ ଯିବ, ନା ଏ ଦେଶରେ ଦୁଧ-ଦହିର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଆସିବ ? ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଥମ ବିପ୍ଳବ ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ କି ?

ଏତିକି ମୋର କହିବାର କଥା । ଯଦୁମଣି କହିଥିଲେ:—

'ଶୂଦ୍ର ମୂର୍ଖ ଏ ହୋଇଛି ଯାହାର
ରୌଦ୍ରତା ହେବ ବୁଧେ ନ ବିସ୍ତର'—

ସେହିପରି ଏ ଲେଖକ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶର ଶାସକ ଓ ଶିକ୍ଷାବିଦ୍‌ମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ଯେ, ବିଜ୍ଞାନ ଭୁଲିଯାଇ, ସେହି ବରେଣ୍ୟ ଜନଗଣ, ବିଚାରର ଭଲମନ୍ଦ ଓ ଗ୍ରାହ୍ୟାଗ୍ରାହ୍ୟତା ନିରପେକ୍ଷ ଭାବରେ ବିଚାର କରନ୍ତୁ । ଦେଶ ଓ ଜାତିର ଯାହା ଶୁଭଙ୍କର ତା'ହିଁ ସେମାନେ ବିସ୍ତର ଉଭୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ* ।

---

* ଆମର ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା' ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଯାହା 'ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର'ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ଶେଷତମ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତି ଉପରେ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ମିଳି ପାରିନି । ତା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବେସିକ୍ ଉପରେ ଏଇ ନୂତନ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଯୋଗାଇ ଦିଆଗଲା ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା ଓ ସିଲବସ୍

(୧)

ଆଜ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ମୁଖରେ ବେସିକ୍-ବିରୋଧୀ ବାକ୍ୟ ସବୁ ଶୁଣାଗଲଣି । ରାଜ୍ୟର ବିଧାନ ସଭାରେ ଯେଉଁ ଆଲୋଚନା ହୋଇ ଯାଇଛି, (୧୯୫୯) ମନେ ହେଲ, ସେସବୁକ୍ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାର ମୂଳୋତ୍ପାଟନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବାକୁ ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଦଶବର୍ଷ ତଳେ ଏ ଦେଶର ଜଣେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗୀୟ କର୍ମଚାରୀ ଯେତେବେଳେ ନବ ପ୍ରଚଳିତ ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଠିକ୍ ଏଇକଥା କହିଥିଲେ ବୋଲି, କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ତା'ର ବି ମୂଳୋତ୍ପାଟନର ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସେଇ ଲୋକ ଆଜ ପୁଣି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ବିନୀତ ଭାବରେ ଜଣାଉଛି ଯେ, ଯଦି ବେସିକ୍ ଏ ଜାତିକି ଆଶାନୁରୂପ ବରଦାନ କରିପାରିଲା ନାହିଁ, ହୁଏତ ଦଶବର୍ଷ ତଳର ବାହ୍ମାସ୍ଫୋଟନ ସହିତ ଏବେ ପୁଣି 'ହାଏର୍ ସେକେଣ୍ଡାରୀ' 'ମଲ୍‌ଟିପର୍ପସ୍ ହାଇସ୍କୁଲ' ପ୍ରଭୃତି ନୂତନ ବିଦ୍ୟାର ଯେଉଁ ପ୍ରଚାର ହେବାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି, ଏ ମଧ୍ୟ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଭାବରେ ଏଇ ଲେଖକ ବେସିକ୍ ପଦ୍ଧତିର ନିଃଶେଷ ନିନ୍ଦା କରି ନପାରେ । ଏ ପଦ୍ଧତିରେ କେତେକ ଉତ୍ତମ ବିଭାବ ଦେଖା ଦେଇଛି, ଯାହା ପାଇଁ ଏ ଦେଶର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ମାନେ ବହୁବର୍ଷ ଧରି ପାଟି କରି ଆସୁଥିଲେ । ସେଇ ବିଭାବଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିରେ ନଥିବାରୁ ସେ ଶିକ୍ଷା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପୁସ୍ତକ ଜ୍ଞାନକୁ ତୁଚ୍ଛ କରି, ପରୀକ୍ଷାକୁ ଉପହାସ କରି, କେବଳ ଏକ ହସ୍ତ-ଶିଳ୍ପର ଉପାସନା

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦେଇ ଜାତିର ମୁକ୍ତି ହେବାର ପ୍ରଚାର କରିବା ଦ୍ୱାରା, ଏ ପଦ୍ଧତି ନିଜକୁ କେବଳ ଅନୁପଯୋଗୀ ଓ ଅପାରଗ ପ୍ରମାଣିତ କରିଛି ନୁହେଁ, ତାର ଉତ୍ତମ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଲୋକ-ଚିତ୍ତରେ ଆସ୍ଥାର ଅଭାବ ଘଟେଇଛି । ଆତ୍ମ-ନିର୍ଭରତାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ରକ୍ଷା କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଏ ପଦ୍ଧତିର ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ ପ୍ରଚଳିତ ସ୍କୁଲ-ମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ଗୁଣରେ ବ୍ୟୟବହୁଳ ହୋଇ, ଆପଣାକୁ ଏକ ପରିହାସର ପାତ୍ରରେ ପରିଣତ କରି ନାହାନ୍ତି କି ? ଏକ ବିରାଟ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ଶାସନ କ୍ଷମତା ବ୍ୟତିରେକେ, ଦେଶ, ଏ ମିଥ୍ୟାଚାରକୁ ବେଶୀକାଳ ଠିଆ ରହିବାକୁ, ଆଦୌ ଦେଇନ୍ତା ନାହିଁ ବୋଧହୁଏ ।

ସେଦିନ ଦଶବର୍ଷ ତଳେ ଏଇ ଲେଖକ ତେଣୁ କହିଥିଲି ଯେ, ଯଦି ବେସିକ୍‌ରେ କିଛି ନୂତନ ଗୁଣ ଅଛି ତେବେ ତାହା ପ୍ରଚଳିତ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଭର୍ତ୍ତିକର । ସମାନ୍ତରାଳ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପଦ୍ଧତିକୁ ଘୃଣା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ଅନ୍ୟ ଏକ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଦେଶରେ ଠିଆ କରେଇବା ଆଦୌ କଲ୍ୟାଣକର ନୁହେଁ । ପୁଣି ସେ ପଦ୍ଧତିକୁ କୃତ୍ରିମ ଗୌରବ ଓ ମହିମାରେ ମଣ୍ଡିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସରକାର ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚତର ହାରରେ ଦରମା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ଏହା ଏକ ମାରାତ୍ମକ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଏହା କେବଳ କ୍ଷମତାର ପରିଚୟ ଦିଏ, ସୁସ୍ଥ ବିଚାରର ନୁହେଁ । ସେତେବେଳେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଭାବରେ ଏଇ ଲେଖକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପରିଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଏଇ ନୂତନ ଜାତି ବିଭାଗ ଯୋଗୁ ଘୋର ଅସନ୍ତୋଷ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଥିଲି । ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଜି ବି ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କାର ପ୍ରୟାସୀ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଏହାର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ ଆଗ କରିବା ଉଚିତ;—ଏଇ କୃତ୍ରିମ ଜାତି ଭେଦର ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବେସିକ୍-ବାଦୀମାନେ ଯଦି ମନେକରି ଆସୁଛନ୍ତି ଯେ ବେସିକ୍ ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର, ତେବେ ସେମାନେ ଏକାବେଳକେ ଭ୍ରାନ୍ତ । ପୋଲଣ୍ଡର ପ୍ରାଇମେରୀ ଓ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ସ୍କୁଲ ସବୁ ବେସିକ୍ ନାମରେହିଁ ଅଭିହିତ । ଅଥଚ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଠିକ୍ ଆମର ପ୍ରାକ୍-ବେସିକ୍ ପ୍ରଥା ପରି । କିନ୍ତୁ ଶିଳ୍ପ କର୍ମର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁଆଡ଼େ ଥିଲା ଓ ଏବେ ବି ଅଛି । ଏଇ ସାମାନ୍ୟ ନୂତନତ୍ୱ ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ସମାନ୍ତରାଳ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ବୋଲି ଆପଣାକୁ ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଯିବା ଉପହାସର କାରଣ ।

କିନ୍ତୁ ବେସିକ୍ ଏ ଦେଶରେ ଏକମାତ୍ର ସମାନ୍ତରାଳ ପଦ୍ଧତି ନୁହେଁ । ଟୋଲ୍, ଗୁରୁଶାଳା, ମାଦ୍ରାସା, ଆଶ୍ରମ, ସେବାଶ୍ରମ, ବେସିକ୍, ନନ୍‌ବେସିକ୍, ପବ୍‌ଲିକ—ଏପରି ପ୍ରାୟ ଏକ ଡଜନ୍ ସାମାନ୍ତରାଳ ଓ ପରସ୍ପର-ବିରୋଧୀ ପଦ୍ଧତି ଏ ଦେଶରେ ଆଜି ପ୍ରଚଳିତ । ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଦେଶରେ ଏପରି ଏକାଧାରରେ ମାରାତ୍ମକ ଓ ଉପହାସ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଶ୍ରେଣୀହୀନ ସମାଜର ଆଦର୍ଶ ବଖାଣି କରି, ଏଇ ହତଭାଗ୍ୟ ଦେଶହିଁ ଜାତିର ନୂତନ ପୁରୁଷକୁ ଆଠ ଆଠଟା ପରସ୍ପର-ବିରୋଧୀ ବା ପରସ୍ପର-ସମ୍ପର୍କହୀନ ସମାନ୍ତରାଳ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଦେଇ ଗଢ଼ିବାକୁ ଯାଉଛି । ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଦେଶରେ ଏପରି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଇଂଲଣ୍ଡ୍, ଆମେରିକା, ଜାପାନ୍, ସୋଭିଏଟ୍ ଋଷିଆ, ଯେଉଁଠିକି ଯାଅ, ଦେଖିବ ସମଗ୍ରଜାତି ଗୋଟାଏ ସିଷ୍ଟେମରେ ଗଢ଼ା ହେଉଛି । ଆଠ ଆଠଟା କରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସିଷ୍ଟେମ୍‌କୁ ଯଦି ପୋଷଣ କରାଯାଏ, ତେବେ କୌଣସି ଧନୀ ଦେଶର ସରକାରଙ୍କ ତହବିଲ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାଳିପାରିବନି; ଆମ ପରି ଦରିଦ୍ର ଦେଶର କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ । ଏତେ ଶିକ୍ଷକ ବା ଆସିବେ କୁଆଡ଼ୁ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ ଯେ ଋଷିଆର ଏକଛତ୍ର ଶାସକ ଷ୍ଟାଲିନ୍‌ର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପିଲେ ମଷ୍କୋର୍ ଏକ ସାଧାରଣ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଏବେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରାଣୀଙ୍କ ପୁଅଝିଅ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ସ୍କୁଲରେ ଅନ୍ୟ ପିଲଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ଏକାପାଠ ପଢୁଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଦାଙ୍ଗା ହେଲା । କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ବୁଝନ୍ତୁ ତ ଏ ଦେଶର ଡ଼.ପି.ଆଇ.ମାନେ ତାଙ୍କ ପିଲାଙ୍କୁ କେଉଁ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ାନ୍ତି ! ସମଗ୍ରଜାତିର ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାର ସ୍କୁଲ, ଆଉ ଡ଼.ପି.ଆଇ. ଓ ହାକିମମାନଙ୍କ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍କୁଲ୍ । ବେଶ୍ ଚମତ୍କାର ଆଦର୍ଶ । ଏଥିରେ ଶ୍ରେଣୀହୀନ ନ୍ୟାୟପ୍ରତିଷ୍ଠ ସମାଜ ଆପେ ଆପେ ଗଢ଼ି ଉଠିବ ।

ଶିକ୍ଷା ସଂସ୍କାର ନାମରେ ବହୁ ବର୍ଷ ଧରି ଏ ଦେଶରେ ସଂସ୍କାରର ଏକ ଲଘୁ ଅଭିନୟ ମାତ୍ର ଚାଲିଛି । ଯାହା ପ୍ରକୃତରେ ସଂସ୍କାର୍ଯ୍ୟ ତାକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଗଲେ ବହୁ ନ୍ୟସ୍ତ-ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଆଘାତ ଆସିବ । ତେଣୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୁଲେଇବା ପାଇଁ ଚାଲିଛି ସଂସ୍କାରର ଏକ ପ୍ରହସନ ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଦେଶ, ଶିକ୍ଷାର ସଂସ୍କାର ଚାହେନା, ଚାହେ ବିପ୍ଳବ । ତା ନହେଲେ ନୂତନ ଜାତିର ଉଦ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ । ବିପ୍ଳବର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ହେଉଛି, ସମଗ୍ର ଜାତି ପାଇଁ ଏକ୍ ଓ ଏକମାତ୍ର ଗୋଟାଏ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଚଳନ । ହାକିମଙ୍କ ପିଲା ଗୋଟାଏ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ପଢ଼ିବେ ଆଉ ତାଙ୍କ କିରାଣି ଓ ପିୟୁନର ପିଲା ଆଉ ଏକ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବେ,—ଏ ଦୃଶ୍ୟକୁ ଦେଶରୁ ତୁରନ୍ତ ବିଦାୟ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ଯଦି ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲ ତିଆରି କରାଯିବ (ଏ ଲେଖକ ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ସପକ୍ଷରେ) ତେବେ ସରକାର ଖର୍ଚ୍ଚରେ ତାହା ପରିଚାଳିତ ହେଲେ, କାହାର କିଛି ଆପତ୍ତି ରହିବ ନାହିଁ । ଏପରି ସାମ୍ୟ-ମୂଳକ ଅନ୍ତତ ଗୋଟାଏ ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଓଡ଼ିଶା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର କରେ । କିନ୍ତୁ ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲ, ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ବିରୋଧୀ ବା ସମାନ୍ତରାଳ ନୁହେଁ । ତାହା ଏହି ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବିକାଶ ମାତ୍ର । ଆମେ ଦାବୀ କରୁଥିବା ଏକୀକରଣ ଆନ୍ଦୋଳନର ଏହା ବିରୋଧୀ ନୁହେଁ ଆଦୌ । କିନ୍ତୁ ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, ସମଗ୍ର ଜାତି ପାଇଁ ଏକ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଚଳନ ତୁରନ୍ତ ହେବା ଉଚିତ । ଅବଶ୍ୟ ଏଇ ଗୋଟିଏ ପଦ୍ଧତିରେ ଅନ୍ୟ ଯେତେ ପଦ୍ଧତି ଅଛି ସେ ସବୁର ଭଲ ଅଂଶ ସବୁ ମିଶେଇ ଦେବାରେ କାହାର ଆପତ୍ତି ରହିବ ନାହିଁ । ତାହାତ ଜାତି ପକ୍ଷରେ କଲ୍ୟାଣକର । ପୁଣି ସବୁ ପଦ୍ଧତିକି ମିଶାଇ ଏକୀଭୂତ କରିଦେଲେ, ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷକ ଅଭାବ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତେ ଅନୁଭୂତ ହେଉଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ରହିବନି ନାହିଁ ।

ଦେଶରେ ଶୈକ୍ଷିକ ବିପ୍ଳବର ଏ ହେଲା ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ସୋପାନ ହେଲା, ଦେଶର ସମଗ୍ର ପ୍ରାଇମେରି ଓ ସେକେଣ୍ଡାରି ଶିକ୍ଷାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସରକାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗକୁ ଛାଡ଼ି ଦେବା, ଆଉ କଲେଜ ଶିକ୍ଷାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ହାତରେ ଛାଡ଼ି ଦେବା । ପ୍ରାଇମେରି ଓ ସେକେଣ୍ଡାରି ଶିକ୍ଷାରେ ଜନ-ପ୍ରଭାବ ଏ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାର ଏକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅପମାନ ଏହା ଘୋର ଅପକାର କରିଛି ଓ କରୁଛି । ଏହାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ହାତକୁ ଦେଇଦେବା ଉଚିତ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କଲେଜ ସ୍ତରରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସରକାରୀ ବା ଶାସକ-ଦଳର ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଆଦୌ ଉଚିତ ବି ନୁହେଁ ଶୋଭନୀୟ ବି ଦିଶୁନି । କଲେଜ ସ୍ତରରେ ଯଦି ଆମେ ନିକେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନିଜକୁ ଚଳାଇ ପାରିଲେନି, ତେବେ ଜାତି ସ୍ୱଶାସିତ ହେବାର ଆଦର୍ଶ ପାଇବ କେଉଁଠୁ ?

ଭାରତୀୟ ସୋପାନ ହେଲା, ପାଠର ମାନଦଣ୍ଡକୁ ଉଚ୍ଚ କରିବା । ଜ୍ଞାନର ମାନଦଣ୍ଡ ଆଜି କେତେ ତଳକୁ ଖସିଲାଣି ତାହା ସାଧାରଣ ଲୋକେ କଳ୍ପନା କରି ପାରିବେନି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଛାତ୍ରଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼, ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନର ଅଳ୍ପତା ଚର୍ଚ୍ଚାର ବିଷୟ ହେଲାଣି । ଯଦି ଆମର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଆମେ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼କୁ ତଳକୁ ଟାଣିବା, ତେବେ ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଯେ, ଜାତି ଭାବରେ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ସେଇ ସାଥିରେ ତଳକୁ ତଳକୁ ଯିବା । ଗଲେଣି ଓ ଯାଉଛେ ମଧ୍ୟ । ଏଇ ଅଧଃପତନର ତୁରନ୍ତ ପ୍ରତିରୋଧ ଦରକାର । ଡକ୍ଟର ଶଶଧର ସିନ୍ହା ଜଣେ ବିଜ୍ଞ ଭାରତୀୟ । ସେ ବହୁକାଳ ଧରି ଲଣ୍ଡନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ସେ ଏବେ ଷ୍ଟେଟ୍ସମାନ ପତ୍ରିକାରେ ବିଲାତରେ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ଏବେ ଯେଉଁ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ରସବୁ ବିଲାତ ଯାଉଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ଏପରି ଅସନ୍ତୋଷଜନକ ଯେ, ବିଲାତର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳସବୁ ଏମାନଙ୍କ ଆଡ୍‌ମିଶନ୍‌ରେ ବାଧା ଆଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଚାର କରୁଛନ୍ତି । ସେହିଦିନର ସେହି ପତ୍ରିକାରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ଯେ, ପୃଥିବୀ ବଜାରରେ ସକଳ ପ୍ରକାର ଭାରତୀୟ ପଣ୍ୟର ଗ୍ରହିଦା କମି ଆସୁଛି । କାହିଁକି ? ଆମ ଜାତୀୟଜୀବନର ସବୁ ବିଭାଗରେ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ର ନିମ୍ନତା ଏଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ନୁହେଁ କି ?

Digitized by srujan ka@gmail.com

କିନ୍ତୁ ଆମର ନବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ ଆମକୁ ଏଇ ବିପ୍ଳବ ଆଣି ଦେବକି ? ଅନ୍ତତଃ ବୋର୍ଡ଼ର ନବପ୍ରକାଶିତ ସିଲାବସ୍ ଉପରେ ଆଖି ବୁଲେଇ ଏଇ ଲେଖକ ଗଭୀର ନୈରାଶ୍ୟ ବୋଧ କରିଛି । ତା'ର ଆଲୋଚନା ପର ପ୍ରବନ୍ଧରେ କରାଯିବ ।

ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଶିକ୍ଷା ଓ ସିଲାବସ୍

(୨)

ସିଲାବସ୍

ମୁଦାଲିୟାର କମିସନ୍ ରିପୋର୍ଟର ଆବିର୍ଭାବରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ସେକାଣ୍ଡାରୀ ସ୍କୁଲ୍ ଶିକ୍ଷାର ସଂସ୍କାର କାହିଁକି ଦରକାର, ସେ ଉପରେ ପୃଷ୍ଠା ପୃଷ୍ଠା ଧରି ପ୍ରବନ୍ଧ ଦିଆଯାଇଛି । ସ୍ୱାଧୀନଭାରତର ନୂତନ ପରିବେଶରେ ଏକ ନୂତନ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ, କର୍ମଠ, ସଂସ୍କୃତିବନ୍ତ, ଦେଶପ୍ରାଣ ଜାତିର ଜନ୍ମ ଏଇ ସଂସ୍କାର ପ୍ରୟାସର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟରୂପେ ଧରାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶା ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ର ନବପ୍ରକାଶିତ ସିଲାବସ୍‌ର ମଲାଟରୁ ମଲାଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଏ ଲେଖକ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ, ଏଇ ସିଲାବସ୍‌ର କେଉଁ ରାଜପଥ ଦେଇ ଆମର ଏଇ ନୂତନ ଜାତି ମାଡ଼ି ଆସିବେ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଲେଖକ ଏଥିରେ କେବଳ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛି ବାସ୍ତବହୀନତା ଓ ଦୃଷ୍ଟିହୀନତାର କୁହେଳି ଓ ଧୂଳିପଟଳ ମାତ୍ର । ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ କଥାଟା ବୁଝାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଛି ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଆମେ ଯାହା ପଢ଼ିଆସିଛୁ ଓ ଏବେ ବି ପଢ଼ୁଛୁ, ସେଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ କେବଳ 'ଖବର' । ସେ ଗୁଡ଼ିକ 'ଜ୍ଞାନ' ନୁହେଁ । ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ଇତ୍ୟାଦି କେବଳ 'ଖବର' । 'ଜ୍ଞାନ' ଆସେ କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ଭିତର ଦେଇ । ପ୍ରକୃତ ସାହିତ୍ୟ ବା ତଲ୍ଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ କେବଳ 'ଖବର' ପରି ମସ୍ତିଷ୍କର ବାହାର ଘରେ ରହେନା, ତାହା ପଶିଯାଏ ଆତ୍ମାର ଅନ୍ତଃପୁରକୁ । ଏବଂ ସେ ଆମର ସମଗ୍ର ଚିନ୍ତା ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ନିଜ ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ପ୍ରଭାବିତ କରେ । ଅଙ୍କ, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ବା ପୂର୍ତ୍ତାକଣ୍ଠାର ଏ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ସବୁ ଦେଶରେ, ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ସାହିତ୍ୟ, ବିଶେଷତଃ ମାତୃଭାଷାର ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରଧାନତମ ସ୍ଥାନ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ । ଇଂଲଣ୍ଡର ସେକେଣ୍ଡାରୀ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ, ଇଂରେଜି ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି କେନ୍ଦ୍ର ବିଷୟ । ଏବେ ସୋଭିଏଟ୍ ଋଷିଆରେ ମଧ୍ୟ ସେଇଆ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଘୋର ପରିତାପର କଥା ଏହି ଯେ, ଆମ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ସିଲାବସର ବିଧାତାଗଣ, ଦେଶର ତରୁଣଙ୍କୁ ଗଢ଼ିବାର ଏଇ ପରମ ଉପାଦାନଟିକୁ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜାକର ଭାବରେ ପରିବେଷଣ କରିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ।

ଏଇ ସିଲାବସ୍‌ରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି ଯେ ଆମ ପିଲେ ତିନି ବର୍ଷରେ ମାତ୍ର ଶହେ ପୃଷ୍ଠାର ଗଦ୍ୟ ଓ ଶହେ ପୃଷ୍ଠାର ପଦ୍ୟ ପଢ଼ିବେ । ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଷକୁ ପଡ଼ିଲା ତେତିଶି, ମାସକୁ ପଡ଼ିଲା ତିନି ପୃଷ୍ଠାର ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ଅଧ୍ୟୟନ । ଯା' ସାଙ୍ଗକୁ ଅଛି ଗୋଟାଏ ଗପ ବହି ବା ଗୋଟାଏ ଉପନ୍ୟାସ ବା ଗୋଟାଏ ଏକାଙ୍କିକା ସଂଗ୍ରହ । ଏ ଗୋଟିଏ ବହି ଯାହାକୁ କି ଶ୍ରେଣୀର ପିଲେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଆପେ ଆପେ ଏକ ଏକ ଦିନରେ ପଢ଼ି ଶେଷ କରି ଦେବେ । ଅଥଚ ଶିକ୍ଷକ ତାକୁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପଢ଼େଇବେ, ତିନ ତିନ ବର୍ଷ ଧରି । ସ୍କୁଲର ନାମ ପୁଣି ଦିଆ ଯାଇଛି ହାଏର୍ ବା 'ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ' ଓଡ଼ିଆ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଏଠି ଅଧିକ ଅସମ୍ମାନ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଏଇ ସିଲବସ୍ ସହିତ, ସମାନ୍ତରାଳ ସିନିୟର୍ କେମ୍ବ୍ରିଜ ପରୀକ୍ଷାର ଏଇ ଅଂଶ ପାଇଁ ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି, ତାହା ମିଳାଇ ଦେଖିଲୁଁ । ପାଠକମାନଙ୍କର ଜାଣିବା ପାଇଁ ଯାହା ଏ ଲେଖକ ସ୍ଥାନୀୟ ଷ୍ଟୁଆର୍ଟ୍ କଲେଜ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲଙ୍କ ଠାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଛି ତାହା ନିମ୍ନରେ ଚୁମ୍ବକରେ ଦିଆଯାଉଛି ।

୧୯୫୯ରେ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ସିନିୟର କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ କାଣ୍ଡିଡେଟ୍ ମାନେ ଏଇ ବହି ପଢ଼ିବେ—

ଇଂରେଜୀ 'ଭାଷା' ପାଇଁ, 'ଆଜିର ଇଂରାଜୀ' ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପଞ୍ଚମ ପୁସ୍ତକ । (ଏପର୍ଯ୍ୟାୟଟି ଏପରି ଲେଖାଯେ ଏଥିରେ ସାହିତ୍ୟ ଜରିଆରେ ହିଁ ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ରଚନା ଓ ବ୍ୟାକରଣ ମଧ୍ୟ ଶିଖାଯାଏ) । ସ୍ଥା ସହିତ ଇଂରାଜୀ 'ସାହିତ୍ୟ' ପାଇଁ, ସେକ୍ସପିୟରଂକର 'ପଂଚମ ହେନେରୀ' ନାମକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଐତିହାସିକ ନାଟକ, ରାଇମ୍ ଏଣ୍ଡ୍ ରିଜନ୍ (ଏକ କବିତା ସଂଗ୍ରହ), ଟେଲ୍ ଅବ୍ ଟୁ ସିଟିଜ୍ (ଡ଼ିକେନ୍ସଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସ), ଏକ ଗଧ ସହିତ ପର୍ଯ୍ୟଟନ (ଷ୍ଟିଭେନ୍ସନ୍ଙ୍କ ପରମ ଉପଭୋଗ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କାହାଣୀ) ।

ଏ ସମସ୍ତ ବହି ପିଲେ ଦଶମ ଓ ଏକାଦଶ, ଏକାପରି ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିବେ । ଯାହା ପାଠ୍ୟ ରହିଛି ତାହା ଜଗତର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତମ ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ଗଣ୍ୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପୁସ୍ତକକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଶିକ୍ଷକ, ପିଲାଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଯାହା ଯାହା ଜାଣିବାର କଥା ସବୁ ବତେଇ ଦେଇ ପାରିବେ ।

ଏ ତ ଗଲା ଆମର ଏଇଠାର ସାଥୀ ସିନୟର୍ କେମ୍ବ୍ରିଜ ପଦ୍ଧତି । ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ ଅଫିସ୍ ଠାରୁ ଡାକେ ବାଟରେ ଏ ପାଠ ପଢ଼ା ହୁଏ । କର୍ତ୍ତୃମାନେ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ସହଜରେ ସେଠାର ସବୁ ଖବର ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷା ଓ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଯେଉଁ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ, ସେଠାରେ ଠିକ୍ ଆମ ହାଇସ୍କୁଲମାନଙ୍କର ସମାନ୍ତରାଳ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସାହିତ୍ୟର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ କପରି ଦେଖାଯାଉ । କୌଣସି ଏକ ପ୍ରାମାଣିକ ପୁସ୍ତକରୁ ଲେଖକ ସଂପୃକ୍ତାଂଶ ଅନୁବାଦ କରି ଦେଉଛି—

"ସୋଭିଏଟ୍ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ସ୍କୁଲର ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ ଗୁଡ଼ିକରେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଐତିହାସିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ପଢ଼ାଯାଏ । ପିଲାମାନେ ରୁଷୀୟ ସମାଜର ବିବର୍ତ୍ତନରେ ସାହିତ୍ୟ କି ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଛି, ତାହା ଅନୁଶୀଳନ କରନ୍ତି । ରୁଷୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଜାତୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ଜାତିପ୍ରେମ ଓ ସର୍ବ ଜାତିର ବିପ୍ଳବ ଓ ମୁକ୍ତିରେ ଏ ଭାଷାର ଦାନ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ପାଠ୍ୟ ବହିର ଆଦର୍ଶିକ ତତ୍ତ୍ୱ, ତାର ରଚନା-ଶୈଳୀ, ପ୍ଲଟ୍, ଚରିତ୍ର-ବିଶ୍ଳେଷଣ ଇତ୍ୟାଦି ପିଲାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଏ । ସାହିତ୍ୟର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଐତିହାସିକ ବିଭାଗ ଓ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଭାବଧାରା ସମୂହ ମଧ୍ୟ ତାଂକର ଅନୁଶୀଳନୀୟ । ସାହିତ୍ୟ-ସିଲବସ୍ ପିଲାଂକୁ ବିଶ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ ସୃଷ୍ଟିମାନଙ୍କ ସହିତ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ

Digitized by srujan ka@gmail.com

କରିବ । ଅଷ୍ଟମ ଠାରୁ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ପିଲେ ଦଶମରୁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁଷିୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ପଶ୍ଚିମ ୟୁରୋପର ପ୍ରଧାନ ସାହିତ୍ୟ-ସୃଷ୍ଟି ସବୁ ପଢ଼ି ନଅନ୍ତି ।"

(ଉଆଇ, ଏନ୍, ମେଡ଼ିନସ୍କିଙ୍କର ପବ୍ଲିକ୍ ଏଜୁକେଶନ୍ ଇନ୍ ଦ' U.S.S.R. ପୃଷ୍ଠା—୬୪-୬୫)

ସ୍ୱାର ନାଁ ହେଲା ପିନା ପାଠ । ଆମର ଏ ଯେଉଁ ପିଲାବସ୍ ହୋଇଛି ତଥା କଥିତ "ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ"ର, ଏହାକୁ ପିନସ୍କର କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ବା ସୋଭିଏଟ୍ ସିଲାବସ୍ ସହିତ ତୁଳନା କଲେ, ଘୋର ଲଜ୍ଜା ଓ ଉପହାସର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ଉଠୁ ନାହିଁ କି ? ଏବର୍ଷ କୌଣସି ଲେଖକଙ୍କର ଖଣ୍ଡିଏ ଉପନ୍ୟାସ ବସ୍ତୁ ହୋଇଛି—ଏଇ "ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ"ର ଆଧାର ରୂପେ । ଆମ ପିଲେ ସେହି ଉପନ୍ୟାସ-ଟିକୁ ପର୍ଯ୍ୟ ତିନିବର୍ଷ ଧରି ପଢ଼ୁଥିବେ, ପୁଣି ଶିକ୍ଷକ ପର୍ଯ୍ୟ ତିନିବର୍ଷ ଧରି ପଢ଼ାଉଥିବେ ! ଏ ପ୍ରକାର ଅଧ୍ୟାପନା ଓ ଜ୍ଞାନାହରଣର ଉଦାହରଣ ନାହିଁ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ । ଏହା କେବଳ ଓଡ଼ିଶାରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । ଯେଉଁମାନେ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷାର ଚାର୍ଜ ନେଲେ, ସେମାନେ ବରାବର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଗୋଟାଏ ଜାତିକୁ ଗଢ଼ିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦିଆ ଯାଇଛି । ଜାତି କ'ଣ ଗଢ଼ା ହେବ କେଶବ କୋଇଲି, କଂସର ଚଉତିଶା ଆଉ ଗୋଟାଏ ଉପନ୍ୟାସ ବା କେତୋଟା ଗଳ୍ପକୁ ତିନିତିନି ବର୍ଷ ପଢ଼େଇ ? ଆମର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ଗଣ କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭୁଲିଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ଯେ ଆମେ ଆଜି ଏକ ସ୍ୱାଧୀନ ଜାତି ଓ ଆମେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲୁଣି ସ୍ପୁଟ୍‌ନିକ୍ ଯୁଗରେ । ଆମକୁ ଏକ ସ୍ପୁଟ୍‌ନିକ୍ ପରିବେଶ ସହିତ ଖାପ ଖୁଆଇ ଏକ ନୂତନ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଜାତି ତିଆରି କରେଇବାକୁ ହେବ । ଏ ପିଲାଖେଳ ନୁହେଁ । କେଶବ

Digitized by srujan ka@gmail.com

କୋଇଲା ଓ କଂସର ଶଟାଉକୁ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ଭୁଲେଇ ଭୁଲେଇ ତିନି ବର୍ଷ ଧରି ପଢ଼ାଇଲେ, ଆମେ ସେଇମିତି ଏକ ଭୁଲେଇବା ଜାତି ହୋଇ ରହିବା ବା ହୁଏତ ଏକାବେଳକେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇଯିବା । ଯଦି ସଗୌରବରେ ବଞ୍ଚିବାର ଆଶା, ତେବେ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଅଚିରେ ଡାଇନାମିକ୍ ବା ପ୍ରଖର ଗତିଶୀଳ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ନୂତନ ଜାତି ଗଢ଼ିବାର ଯଦି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥାଏ ତେବେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ଯେ ସ୍କୁଲର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେମାନେ ସେଥିପ୍ରତି ଜାଗ୍ରତ ରହିବେ, ପ୍ରତି ଲେସନ୍‌ରେ ସେଇ ଭାବ ପିଲାଙ୍କ ମନରେ ଲେପି ଦିଆ ଯାଉଥିବ, ଆଉ ପ୍ରତି ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରେ ସେଇ ଭାବ ଫୁଟି ଉଠୁଥିବ । ସୋଭିଏଟ୍ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଠିକ୍ ଏଇ ଭିତ୍ତିରେ ଗଢ଼ାହେବାରୁ, ଆଜି ମାତ୍ର ତିରିଶଟି ବର୍ଷରେ ସେ ଜାତି ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଓ ସମୃଦ୍ଧ । ସୋଭିଏଟ୍ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ କହନ୍ତି—"ନୂତନ ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତ ପ୍ରଧାନ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ସ୍କୁଲଶିକ୍ଷକ ଦିନର ପ୍ରତି ଲେଶନ୍‌ରେ ପିଲାଙ୍କୁ ଅବହିତ ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି ।" ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ସୋଭିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରାକୃତିକ ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ା ହେଲାବେଳେ ପିଲେ ଖାଲି ଗଛ, ଲତାର ନାମ ମୁଖସ୍ଥ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ କିପରି ପ୍ରକୃତିକୁ ମଧ୍ୟ ନୂତନ ଭାବରେ ଗଢ଼ି ପାରୁଛି, କିପରି ପଞ୍ଚଭୂତକୁ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି ପାରୁଛି, ଏଇ ମନୁଷ୍ୟର, ଏଇ ସୃଜନୀ ବିଜୟର ଭାବଟିକୁ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ବରାବର ଭର୍ତ୍ତି କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଏ ।

ପାଠକେ ସହଜରେ ବୁଝି ପାରିବେ ଯେ ଏଇ ପ୍ରକାର ଅଧ୍ୟାପନାର ଫଳ ହେଉଛି ତିରିଶବର୍ଷ ଭିତରେ ପଛୁଆ ରୁଷିଆ ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇ ସ୍ପୁଟ୍‌ନିକ୍ ଉଡ଼ାଉଛି ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଆମ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ର ନୂଆ ସିଲାବସ୍‌ର ଏକମାତ୍ର ନୂତନତ୍ୱ ହେଉଛି ତଥାକଥିତ ସୋସାଲ୍ ଷ୍ଟଡ଼ିଜ୍ ବା ସାମାଜିକ ପାଠ। ମୁଦାଲିୟାର୍ ରିପୋର୍ଟ୍‌ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଏହା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି ପୂର୍ବର ଇତିହାସ ଓ ଭୂଗୋଳକୁ ଉଠେଇ। କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁକୁ ମିଶେଇ, ଏ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଖେଚଡ଼ି ହୋଇଛି। ମୁଦାଲିୟାର୍ ରିପୋର୍ଟ୍‌ରେ ଏ ବିଦ୍ୟା କ'ଣ, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଏଇପରି କୁହା ହୋଇଛି -- "ସେହି ସାମାଜିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଶକ୍ତିର ଧାରା ଯାହାକି ତାଙ୍କର (ପିଲାଙ୍କର) ଜୀବନକୁ ଏବର ରୂପ ଦାନ କରୁଛି।" (୯୫ ପୃଷ୍ଠା)। କିନ୍ତୁ ରିପୋର୍ଟର ଏ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଆମ ସିଲାବସ୍‌ର ତୁଳନା ଦେଖନ୍ତୁ। ସିଲାବସ୍‌ର ହଠାତ୍ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ଏଇପରି—

ପୃଥିବୀର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ—(୧) ତୁନ୍ଦ୍ରା (୨) ଘାସଭୂମି (୩) ଶୀତଳ ବନଭୂମିର ଦେଶ (୪) ମୌସୁମୀ ଦେଶ (୫) ଭୂମଧ୍ୟସାଗରୀୟ ଉପକୂଳ (୬) ବୈଷୁବ ମଣ୍ଡଳ (୭) ମରୁଭୂମି।

ଏଇ ବର୍ଷ (ନବମ ଶ୍ରେଣୀ)ର ଏଇଠାରେ ଶେଷ ହେଉଛି ଏଇପରି—

(୧) ଏକ ମାଲୟ ଗୋଷ୍ଠୀ (୨) ଏକ ଉତ୍ତରର ଗୃଇନଜ୍ ଗୋଷ୍ଠୀ (୩) ଜଏଡ଼ରଜୀ ନିକଟରେ ଥିବା ଏକ ଡଚ୍ ଗୋଷ୍ଠୀ (୪) ରାଇନ୍ ଅବବାହିକାରେ ଏକ ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟବସାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ (୫) ଉତ୍ତର ସାଇବେରିଆରେ ଏକ ମିଳିତ ବୈଲ୍‌ଗା ହରିଣ ଗୋଠ।

ଏଇ ଯେ ହେଲା ସିଲାବସ୍, ଏ କ'ଣ ଦର୍ଶାଇ ଦେଉଛି ସେହି "ସାମାଜିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଶକ୍ତିର ଧାରା ଯାହାକି ଆମ ସମାଜକୁ ତାର ଏବର ରୂପ ଦାନ" କରୁଛି ? ପିଲେ ଆମର କି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଲାଭ ପାଇବେ ଜୀବନରେ ଏଥିରୁ ? ସାଇବେରିଆର ବଲ୍‌ଗାହରିଣ ଗୋଟ କଥା ପଢ଼ି ଓଡ଼ିଆ ପିଲେ କ'ଣ ଭଲ ଭାବରେ ଗାଈ ବା ଘୁଷୁରି ପାଳିବାର ଆଶା କରିପାରେ ନା ଉତ୍ତର କଟିବନ୍ଧର ଘାସଭୂମି କଥା ପଢ଼ିଲେ ଓଡ଼ିଆ ପିଲେ ସେଇପରି ଘାସ ଜନ୍ମାଇ ମେଣ୍ଢା ପାଳନ କରିବେ ? କି ପ୍ରକାରରେ ଏଇ ସବୁ ଜ୍ଞାନ ନେଇ ଆମର ସାମାଜିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ବିପ୍ଳବ ଆସିଯିବ ? କିଛି ଯୁକ୍ତି, କିଛି ବିଚାର, କିଛି ଆଦର୍ଶ ଏ ସିଲାବସ୍‌ର ପଛରେ ଅଛି କି ? ନା ବ୍ରହ୍ମା ବିଳିବିଲେଇଲେ ବେଦପରି ବୋପରୁଆ ସ୍ୱତରେ ସ୍ୱାକୁ ଜାତି ଉପରେ ଫୋପାଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି ।

ଏ'ତ ଗଳ୍ପ ପାଠର ବିଚିନ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ତେଣେ ପରୀକ୍ଷାର ଅତ୍ୟାଚାର ପୂର୍ବଠୁ କମିବ କ'ଣ ଦ୍ୱିଗୁଣ ବଢ଼ିଛି । ମୁଦାଲିୟାର ରିପୋର୍ଟ୍ ଦୃଢ଼ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ ହାଇସ୍କୁଲ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଛଅଟି ବିଷୟରୁ ଅଧିକ ଆଦୌ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ (ପୃ ୧୬୧) । 'ସେ ଛଅଟିରୁ ଦୁଇଟି ପୁଣି ଆଗରୁ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପରୀକ୍ଷାରେ ସରି ଯାଇଥିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ହେବ ମୋଟ ଚାରିଟି ବିଷୟରେ । ଅଥଚ ଆମ ବୋର୍ଡ଼ ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତରେ ଆମ ପିଲାଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରାୟ ୧୩କି ୧୪ଟି ବିଷୟ ଗୋଟାଏ ମାତ୍ର ଶେଷ ପରୀକ୍ଷାରେ ଲଦି ଦେଇ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ । ଚମତ୍କାର ସଂସ୍କାର । ମୁଦାଲିୟାର ରିପୋର୍ଟର ଆତ୍ମାକୁ ସ୍ୱା ଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ପଦଦଳିତ କରିଛନ୍ତି । ମୁଦାଲିୟାର ରିପୋର୍ଟ୍ ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏଁ ଆମର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ପରୀକ୍ଷାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟରୁ ପିଲାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଉପରେ ନିବଦ୍ଧ ରଖେଇବାର ଅକ୍ଲାନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ବିସ୍ମୟର କଥା ଯେ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ ପରି ଏକ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ଗୋଷ୍ଠୀ ରିପୋର୍ଟ୍‌ର ଏଇ ଆଦର୍ଶିକ ମର୍ମକୁ ଧରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ରିପୋର୍ଟର ୧୬୦ ପୃଷ୍ଠାରେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଘୋଷିତ ହୋଇଛି ଯେ—"ସବୁ ପିଲେ ଶେଷ ସାଧାରଣ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ବାଧ୍ୟ ନ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । କେହି ପିଲା ଯଦି ଗୃହେ ସେ ଏ ପରୀକ୍ଷା ନଦେଇ ମଧ୍ୟ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ସ୍କୁଲ୍ ପଢ଼ା ଶେଷ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଗୋଟିଏ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ପାଇବେ, ଯେଉଁଥିରେ ପିଲା କେଉଁ କେଉଁ ବିଷୟରେ ସ୍କୁଲକାଳ ଭିତରେ କେତେଦୂର ପ୍ରଗ୍ରେସ୍ କରିଛି ତାହାର ରେକର୍ଡ଼ ଲିପିବଦ୍ଧ ଥିବ ।" ଗତ ଶହେ ବର୍ଷ ଧରି ପୃଥିବୀର ସଭ୍ୟଦେଶମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷାର ମୂଳ ବିପ୍ଳବ ଓ ସଂସ୍କାର ହେଉଛି ଶିକ୍ଷାକୁ ପୁସ୍ତକ ଓ ପରୀକ୍ଷା-ପ୍ରଧାନ ନ ରଖି ପିଲା-ପ୍ରଧାନ କରିବା । ଅର୍ଥାତ୍ ପିଲାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ-କୋରକର ପୁଷ୍କଳ ବିକାଶହିଁ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷା ଓ ଶିକ୍ଷାପ୍ରୁଉନର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଓଡ଼ିଶା ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ର ସିଲାବସ୍ ଆମକୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଏପଟକୁ ଆଣିବାର କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରିଥିବାର ବୋଧ ହେଉନାହିଁ ।

ଏଇ ସିଲାବସ୍‌ରେ ଗ୍ରୁପ୍ (ବିଷୟମାନଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠୀ ବିଭାଗ)ର ଏକ ଭେଲ୍କି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ପଚିଶଟା ଖଣ୍ଡେ ବିଦ୍ୟାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅବଶ୍ୟ ଅଛି । ତାହା କିନ୍ତୁ ଏକ ମିଥ୍ୟାଚାର । ଆମେ ଜାଣୁ ଯେ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ସ୍କୁଲରେ ୮।୯ଟାରୁ ବେଶୀ ବିଦ୍ୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ପାରିନ । ତେଣୁ ଏପରି ସାଡ଼ମ୍ବର ପ୍ରଦର୍ଶନୀର କି ଲାଭ ? ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ ମାଣ୍ଟିକ୍ୟୁଲେଶନ୍ ହେଲା ଜେନେରାଲ୍ ଏଡୁକେଶନ୍ । ତେଣୁ ସେଠି ହାଇସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତି ପିଲାକୁ ଏକ ଅଲ୍-ରାଉଣ୍ଡ ବା ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କେତୋଟି ବିଷୟ ପଢ଼ାହେବ, କିନ୍ତୁ ତାହା ଅତି ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗର । ଆମର ବି ସେଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ସୋଭିଏଟ୍ ସିଷ୍ଟମ୍

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଅନୁସାରେ ଏକ ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେଟ୍ ଏଇ ଏଇ ପାଠ ପଢ଼ିଥିବାର କଥା—ଋଷ୍ ଭାଷା, ଋଷ ସାହିତ୍ୟ, ଅଙ୍କ, ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ର (ଆଲ୍‌ଜେବ୍ରା, ଜ୍ୟାମିତି, ତ୍ରିକୋଣମିତି) ପ୍ରାକୃତିକ ବିଜ୍ଞାନ, ଇତିହାସ, ସୋଭିଏଟ୍ ଋଷିଆର ସମ୍ବିଧାନ, ଭୂଗୋଳ, ଫିଜିକସ୍, ଆଷ୍ଟ୍ରୋନୋମି (ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର), ରସାୟନ ବିଦ୍ୟା, ବିଦେଶୀ ଭାଷା (ଇଂରେଜି, ଜର୍ମାନ୍ ବା ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍) ଶରୀର-ସଂଗଠନ, ଡ୍ରଇଂ, ମେକାନିକାଲ୍ ଡ୍ରଇଁ, ସଂଗୀତ—ଏଇପରି ୧୯।୨୦ ବିଦ୍ୟା; କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ସୋପାନକ୍ରମରେ ଅଧାପିତ ହୁଏ ବୋଲି ପିଲାଂକୁ ବାଧେନା, ପୁଣି ପୁନରାବୃତ୍ତି ନଥିବାରୁ ବହୁତ ନୂତନ ଜ୍ଞାନ ଦିଆଯାଇ ପାରନ୍ତି । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ, ଅଙ୍କ, ଋଷୀୟ ଭାଷା, (ସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ) ଡ୍ରଇଂ ଓ ଗାନ, ମିଡଲ୍ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ାହୁଏ କେବଳ । ପୁଣି ଆଷ୍ଟ୍ରୋନୋମି ଓ ଋଷିୟାର ସମ୍ବିଧାନ ସବା ଉପର ଶ୍ରେଣୀରେ ମାତ୍ର ପଢ଼ାଯାଏ । ତେଣୁ ମୋଟ ଉପରେ ପିଲାଂକୁ ପାଠ ବାଧେନା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସବ୍‌ଜେକ୍ଟରେ ପରୀକ୍ଷା ହୁଏ ମୌଖିକ ଓ ଲିଖିତ । ତେଣୁ କ୍ରାମିଂ ବା ନବୁଝି ଘୋଷି ପାଶ୍ କରିବାର ଦୁରଭ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ସେଠି କାମ ଦେଇ ନପାରେ ।

'ମଲ୍‌ଟିପର୍ପସ୍' ବା "ହାଏର୍ ସେକେଣ୍ଡାରୀ" ପ୍ରଭୃତି ନୂଆ ଲେବେଲ୍ ମାରିଦେଲେ ଶିକ୍ଷାର ବିପ୍ଳବ ଆସିଯିବନି । କି, ବାରବର୍ଷକୁ ୧୧+୧, ୪ ବର୍ଷକୁ ବା ୩+୧ କରିଦେଲେ ନୂଆ ଜାତି ଫୁଟିଉଠିବେନି । ଯଦି ପ୍ରକୃତ ଆନ୍ତରିକତା ଥାଏ, ଯଦି ଜାତିଗଠନ ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥାଏ ତେବେ ଧୂଆଁବାଣର ବ୍ୟବହାର ନକରି, କୁହେଳିକା ଗୁଡ଼ାଏ ସୃଷ୍ଟି ନକରି, ଋଷାନ୍‌ମାନେ ଯେପରି କରିଛନ୍ତି, ସେଇପରି କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ହେଉ । ଏକ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଭାବରେ ଏହାହିଁ ଲେଖକର ବିନୀତ ନିବେଦନ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା ଓ ଚିନ୍ତାବିଷ

(୩)

—ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା—

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ହାତରୁ ଯେତେବେଳେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାର ଭାର ହାତକୁ ନେଲେ, ସେତେବେଳେ ପାଶ୍ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା, ପ୍ରତି ବିଷୟ ଓ ଟୋଟାଲରେ ମଧ୍ୟ ଶତକଡ଼ା ୩୫ ମାର୍କ । ତା'ପରେ କୁଳପତି ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କରୁଣାପରବଶତା ବା ମୂଲ୍ୟ-ଜ୍ଞାନର ତୀବ୍ରତା ଯୋଗୁ ଏହା ତଳକୁ ୩୩⅓କୁ ଅଣାଇ ଦିଆଗଲା । କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଇ, ଆମର ଓଡ଼ିଶା ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ ନିମ୍ନତମ ପାଶକୁ ଶତକଡ଼ା ୩୦କୁ କମାଇ ଆଣି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ସତ୍‌କର୍ମର ବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି କହିବାକୁ ହେବ ।

ପୃଥିବୀର କୌଣସି ସଭ୍ୟ ଜାତିର ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମଣ୍ଡଳୀ ଏକାଠି ହୋଇ ଜାତିର ଜ୍ଞାନ-ମାପକୁ ଉପରକୁ ଉଠେଇବା ପାଇଁ ପ୍ରଯତ୍ନ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ତଳକୁ ଖସେଇବାର ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ଓ ଅକଲ୍ୟାଣକର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଛି ବୋଲି ଜଣାଯାଇ ନାହିଁ । ଷ୍ଟେଟ୍‌ଫଣ୍ଡରେ ପରିପୋଷିତ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦେଶରେ ଅଯୋଗ୍ୟତା ଓ ଅକର୍ମଣ୍ୟତାରହିଁ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ରୂପେ ଠିଆ ହେବା, କୌଣସି ସଭ୍ୟ ଦେଶରେ କେହି ହେଲେ କଳ୍ପନାକୁ ଆଣିବେନି । ଯଦି ଏପରି ଘଟେ, ତେବେ ତାହା ଜାତିର ଅଧଃ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପଠନର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ-ପ୍ରମାଣ ବୋଲି ଧରିନିଆସିବ । ଏଥିରେ ଯୁକ୍ତିତର୍କର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ ଦେଶ, ଓ ଜାତି ଆଗରେ ଇଏ କି ଆଦର୍ଶ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥୋଇଲେ ଓ ଏହାର ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଉପରେ କି ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହେବ, ତାହା ଥରେ ଭାବିଛନ୍ତି କି ? ଶହେରୁ ତିରିଶ ମାର୍କ ରଖି ପାଶ୍ ହୋଇ ପାରିଲେ, ସ୍କୁଲ ଆଉ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବାବଦରେ ଏତେ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ହେଉଛି କାହିଁକି ? ଏବଂ ଏହାର ନାମ କି ଶିକ୍ଷାର ବିପ୍ଳବ, ବା ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ? ଗୋଟିଏ ପିଲା ବାର ବର୍ଷକାଳ ଆମ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ଓ ଆମ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ପଢ଼ିଲା ପରେ, ଯଦି ଶେଷରେ ଶହେରୁ ମାତ୍ର ତିରିଶଟି ମାତ୍ର ମାର୍କ ରଖି ପାଶ୍ କରିବ, ତେବେ ଇଏ ତ ଚମତ୍କାର ଆଦର୍ଶ ଦେଶ ଓ ଜାତି ଆଗରେ; ଓ ଆମ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଗୌରବ ତିଳକ ବୋଲି ଏହାକୁ ଧରିବାକୁ ହେବ । ଆମେରିକାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଜୀବନର ମନ୍ତ୍ର ହେଉଛି—"ଯାହା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ତାହା ଆମେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କରିବାକୁ ଯାଉଁ, କେବଳ ଯାହା ଅସମ୍ଭବ, ତାହାହିଁ ଟିକିଏ ସମୟ ନିଏ ।" ଏ ଆଦର୍ଶ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଆଦର୍ଶର ତୁଳନା କଲେ ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଓ ଆମ ଅବସ୍ଥାର ପ୍ରଭେଦର ତତ୍ତ୍ୱ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିବ । ଯେପରି ଜୀବନାଦର୍ଶ ସେହିପରି ଜାତି । ଯଦି ବା କେବଳ ପିଲାଙ୍କୁ ପାଶ୍ କରେଇବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୁଏ, ଓ ଆମେ ମନେକରୁ ଯେ ତାହାହିଁ 'ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା'ର ପ୍ରସାର ବା ଶୈକ୍ଷିକ ବିପ୍ଳବ, ତେବେ ପରୀକ୍ଷା ପରି ଗୋଟିଏ ଆୟାସସାଧ୍ୟ ଆୟୋଜନ ବା ଆଉ କାହିଁକି ? ଭଲ, ପିଲାଙ୍କ ଛାତିର ଓସାର ଓ ଶରୀରର ଉଚ୍ଚତା ମାପି ମାଟ୍ରିକ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ବାଣ୍ଟିବା । ସେ ଉପାୟରେ ବି ଗୁଡ଼ାଏ ଫେଲ୍ ହେବେ, ଓ ଏବେ ପରି ତଥାକଥିତ ଫାଷ୍ଟ ଡିଭିଜନ୍, ସେକେଣ୍ଡ ଡିଭିଜନ୍,

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଥାର୍ଡ ଡିଭିଜନ ବି ରହିବେ । କିନ୍ତୁ, ଶହେରୁ ୩୦ ମାର୍କ ରଖି ପାଶ୍ ଦେବା ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷାର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ତାହା ଏକ ଅନୁକମ୍ପାମୟ ଫାର୍ସ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ହୋଇ ନ ପାରେ । ଓଡ଼ିଶା ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଆଗରେ ଏଇ ବାର୍ଷିକ ଫାର୍ସର ଅଭିନୟ ପାଇଁ ହିଁ ନିଜକୁ ଠିଆ କରେଇଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯିବ । ଏହିପରି ଯା'ର ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ, ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଶିକ୍ଷାର ବିପ୍ଳବ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଜାତିର ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଆଶା କିଏ କରିବ ? ଏ ଅବସ୍ଥାରେ 'ହାଏର ସେକେଣ୍ଡାରୀ' ଓ 'ମଲ୍ଟିପର୍ପସ' ପ୍ରଭୃତି ଗୁଡ଼ାଏ ନୂଆ ଫମ୍ପା ସ୍ଲୋଗାନ୍ ପଛରେ ଯାହା କିଛି ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ, ତାହା ଘୋର ଅପବ୍ୟୟ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଉ ନାହିଁ ।

ନୂତନ ଜାତିର ଆବିର୍ଭାବ ତ ଗୋଟାଏ ବଡ଼କଥା । ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରିବା ଭଳି ସାମାନ୍ୟ କଥାର ହିଁ ବିଚାର କରାଯାଉ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଭିଜ୍ଞ ଶିକ୍ଷକ କହିବେ ଯେ, ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ ପାଇଁ ବିଶେଷ ବୁଦ୍ଧି ବିଚକ୍ଷଣତା ଦରକାର ନାହିଁ । ଦରକାର କେବଳ, ଯାହାକୁ ଇଂରାଜିରେ କହନ୍ତି ଡ୍ରିଲିଂ ବା ଅଭ୍ୟାସିକରଣ । ପଠନ, ଲିଖନ ଓ କଥନରେ ଏଇ ଡ୍ରିଲିଂ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଦେଇପାରିଲେ, ଅଧିକାଂଶ ଫେଲ୍-ପିଲା ପାଶ କରିଯାନ୍ତେ ଓ ଅଧିକାଂଶ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀକି ଉଠିଯାନ୍ତେ ।

ପୁଣି, ଲେଖକର ଦୃଢ଼ମତ ଏଇ ଯେ ପଢ଼ା ଓ ପରୀକ୍ଷାରେ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ ଯେତିକି କଡ଼ା ରଖାଯିବ, ସେଇ ପରିମାଣରେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ଆପେ ଆସିଯିବ, ସେଇ ପରିମାଣରେ ପୁଣି ଜାତି ହେବ ଉପକୃତ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏହି ଲେଖକର ମତରେ ଏ ଦୁଇଟିର ସମ୍ପର୍କ ଏକାବେଳକେ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗି । ଯେଉଁଠି ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼କୁ ସମ୍ମାନ କରାଯାଏ, ସେଠି ବିଶୃଙ୍ଖଳା କୌଣସିମତେ ଆସି ନପାରେ । ଯେଉଁଠି ବିଶୃଙ୍ଖଳା, ସେଠି ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ ଅସମ୍ଭବ । ଆମେ ଗୋଟାଏ କଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ଯେ, ଛାତ୍ରୀୟ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଯେତେ ବେଶୀ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ତାହା ନୁହେଁ । କାହିଁକି ? କାରଣ, ଦକ୍ଷିଣରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରକୃତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅଛି । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଲୋକେ କୌଣସିମତେ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ କମେଇବାକୁ ରାଜି ନୁହନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବରାବର ବଡ଼ ବଡ଼ ବିଦ୍ୱାନ ଲୋକ ବାହାରନ୍ତି । ଲୋକ ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ ଶତ ଶତ ସଂଖ୍ୟାରେ ବସେଇ ଦିଆଯାଇ ପାରେ, ଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକ ଚାକିରି ପାଇ ଯାଇପାରନ୍ତି । ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ହୋଇ ଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ର ଅପମାନ ଯେଉଁଠି କରାଯାଏ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଶେଷରେ ଜାତିର ଘୋର ଅକଲ୍ୟାଣ ଆଣିବହିଁ ଆଣିବ । ନିକଟରେ ଘଟି ଯାଇଥିବା ବନାରସ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଭତ୍ସ ଗୋଳମାଳ ଓ ଛାତ୍ର ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଲେଖକର ମତକୁ କିପରି ପରିପୋଷଣ କରୁଛି ତାହା (୧୬।୧୦।୫୮ ର ଷ୍ଟେଟସ୍-ମ୍ୟାନ କାଗଜରେ ପ୍ରକାଶିତ) ସେଇ ଗୋଳମାଳର ବିବରଣୀରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି । ଜଣାଯାଉଛି ଯେ, ବନାରସ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଗଣ୍ଡଗୋଳରେ ପୂରା ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ କେବଳ ଆୟୁର୍ବେଦ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନେ । ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଟେକ୍‌ନିକାଲ୍ କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜକୁ ଗଣ୍ଡଗୋଳରୁ ଦୂରରେ ରଖିଥିଲେ । ଏହା, ଏହାହିଁ ପରିଷ୍କାର ପ୍ରମାଣ କରୁଛି ଯେଉଁ ପାଠ କଠିନ, ଯେଉଁଥିରେ ଛାତ୍ରକୁ ପଢ଼ିବାର, ବିଚାର କରିବାର, ନିବିଡ଼ ଅଭ୍ୟାସ କରିବାର ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି, ତାହାର ବୌଦ୍ଧିକ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଆପେଇ ଉଚ୍ଚ, ସେଠି ଗଣ୍ଡଗୋଳର ଅବକାଶ କାହିଁ ? ଲେଖକର ତେଣୁ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଆମର ସିଲାବସ୍ ଓ ପରୀକ୍ଷାର ମାନଦଣ୍ଡ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠେଇଲେ, ଓ ପ୍ରତି ସ୍କୁଲରେ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ମାସିକ ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କଲେ, ଛାତ୍ର ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଗଣ୍ଡଗୋଳ ମନୋଭାବ ଆପେଇ ଉଭେଇଯାନ୍ତା ! ଯଦି ଗଣ୍ଡଗୋଳ, ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଆଜି ଅଛି ତେବେ ତା'ପାଇଁ ଦାୟୀ ଆମେ ଶିକ୍ଷକ ଓ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ, ଯେଉଁମାନେ ଆମର ସୁବିଧା ପାଇଁ ପିଲାଙ୍କ ନାଁରେ ମାନଦଣ୍ଡକୁ ତଳକୁ ଖସାଇ-ବାରେ ଲାଗିଛୁ । କିନ୍ତୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଓ ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ର ହୁଏତ ସାମୟିକ ଫାଇଦା ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପିଲାଙ୍କ ନାଁରେ ଏସବୁ ସହଜିଆ ଉପଚାରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି, ସେଇପିଲାଙ୍କର ହିଁ କି ଅପୂରଣୀୟ ଅକଲ୍ୟାଣ ହେଉଛି, ସେମାନେ ଥରେ ନିଜକୁ ଜିଜ୍ଞାସା କରନ୍ତୁ । ପୂର୍ବରୁ ସହଜିଆଧର୍ମ ଦିନେ ଏ ଜାତି କି ଅନ୍ତଃସାର ଶୂନ୍ୟ କରିଥିଲା । ଆଜି ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ର ସହଜିଆ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେଇପରି ଅକଲ୍ୟାଣ କରିବ । ଦେଶବାସୀ ଟିକିଏ ସାବଧାନ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ବିଶୃଙ୍ଖଳାର ଆଉ ଦୁଇଟି କାରଣ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ତାହା ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ କୁହେ ।

ଏ ଦେଶରେ ଏପରି ଏକ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା ଠିଆ କରାହୋଇଛି ଯେ, ଶିକ୍ଷକର ଜୀବନୋପାୟ ହିଁ ଛାତ୍ର ହାତରେ । ପିଲାର ଦରମାହିଁ ଶିକ୍ଷକର ଅନ୍ନ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ଆସିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ବରଂ ଯେତେ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ହେଉ ଓ ପାଠ ବଣକୁ ଯାଉ ପଛେ, ବରଣ କରି ଆଣ ପିଲାକୁ । ଯେତେ ଅଧିକ ପିଲା, ସ୍କୁଲର ଟଙ୍କା ସେତେ ବେଶୀ । ଖୋଲ, ତେଣୁ ସେକ୍ସନ୍ ଉପରେ ସେକ୍ସନ । ଖୋଲ ସ୍କୁଲ ପରେ ସ୍କୁଲ । ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ କଥା, ପଢ଼ାପଢ଼ି କଥା କିଏ ପଚାରେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଯାଏ ନପଢ଼ି ବୋକା ଛଡ଼ା ? ପୁଣି ୩୦ ନମ୍ବରରେ ବି ପାଶ୍ । ମାଷ୍ଟ୍ରେ କ୍ଲାସରେ ବରାବର ଶୋଇଲେ ବି ତ ଗୁଡ଼ାଏ ପାଶ୍ କରିବେ ଆପେ ଆପେ । ଚିନ୍ତା କଣ ?

ବିଲାତରେ ଛାତ୍ରର ଦରମା ବଢ଼େଇବା ବା କମେଇବାର ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା ମ୍ୟାନେଜ୍‌ମେଣ୍ଟ ବା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ହାତରେ । ସେ କ୍ଷମତା ଥିଲେ, ପିଲାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଉପରୁ ନଜର ଆସି, ପିଲାର ଗୁଣଉପରେ ରହନ୍ତା । ଏ ଦେଶର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ସେତିକି ସ୍ୱାଧୀନତା ବି ଦେବେନି । ଅଥଚ ତା' ମୁଣ୍ଡରେ ପିଲା ଉପରେ ପିଲା ଲଦିବାରେ କୌଣସି ସଂକୋଚ ନାହିଁ ।

ଆଜି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନାଭାବ ପ୍ରକୃତ ସମସ୍ୟା ନୁହେଁ । ଯଦି ଦେଶର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନମତ ଗୋପନ ଭାବରେ ନିଆଯାନ୍ତା, ଲେଖକର ବିଶ୍ୱାସ, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତେ ସ୍କୁଲର ଆଜି ପ୍ରଧାନତମ ସମସ୍ୟା ହେଉଛି—ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ଛାତ୍ର ଓ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ । ବନାରସ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଆଜି ଏହାହିଁ ନିଃଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣ କରୁଛି । ଏଇ ଯୋଗୁଁ ଅଧ୍ୟାପନାର ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ ତଳକୁ ଯାଉଛି ଓ ଏଇ ରହିଛି ସ୍କୁଲ, କଲେଜର ସମସ୍ତ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଓ ବିଶୃଙ୍ଖଳାର ମୂଳରେ । ଏବେ ତିନିବର୍ଷିଆ ଡିଗ୍ରି-କୋର୍ସ, ପ୍ରି-ୟୁନିଭର୍ସିଟି କୋର୍ସ, ମଲ୍‌ଟିପର୍ପସ୍ ସ୍କୁଲ ପ୍ରଭୃତି ଯେତେ ଯେତେ ଶିକ୍ଷାସଂସ୍କାରର ପ୍ରୟାସ ହେଉଛି, ସେ ସମସ୍ତର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ଏଇ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ଛାତ୍ର ଯେଉଁଠି ତାର ରହିବାର କଥା ନୁହେଁ, ସେଠୁଁ ତାକୁ କାଢ଼ି, ଅନ୍ୟତ୍ର ରଖିବା । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏଇ ବାଛୁବଛାର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କୌଣସିଠାରେ ନାହିଁ । ମୁଦାଲିୟାର କମିଟି ରିପୋର୍ଟ୍‌ର ଶେଷରେ ଏଇ ବାଛୁବଛାର ଏକ ସୁନ୍ଦର ନକ୍ସା

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦିଆଯାଇଛି । ସେଇ ଅନୁସାରେ ଥରେ ମିଡଲ୍ ସ୍କୁଲ ଶେଷରେ ଓ ଥରେ ନବମ ଶ୍ରେଣୀ ଶେଷରେ ସମୂହ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ପରୀକ୍ଷା ଜରିଆରେ ବସ୍ତୁବସ୍ଥ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କୃଷି ବା ଟେକ୍‌ନିକଲ୍ ଲାଇନ୍‌ରେ ଯିବା ଉଚିତ ସେମାନଙ୍କୁ ସେଇଆଡ଼କୁ ନେଇଗଲେ, ଆମର ହାଇସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥାନାଭାବ ହୁଅନ୍ତାନି, କି ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ର ମଧ୍ୟ ଅବମାନନା ହୁଅନ୍ତାନି । ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଆପେ ଆପେଇ କମିଯାନ୍ତା । ଜଗତରେ କେହି ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ନରହି ପାରିଲେ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ବିବେଚିତ ହେବା । ଯଦି ଆମ ପିଲେ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ, ତେବେ ଆମେଇ ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ । କାରଣ ଆମେ ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷା ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯୋଗାଇ ପାରୁନାହୁଁ । ଅଥଚ କେବଳ ସେମାନଙ୍କ ଦରମା ଲେଭେଲରେ, ସେମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତି ଯେଉଁଠି ଦରକାର ନାହିଁ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ସେଠିକି ଡାକିଆଣୁଛୁ । ଫଳତ ବିଶୃଙ୍ଖଳା, ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହେବଇ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା କ'ଣ ଅଛି ?

ହିଙ୍ଗୁପୁରେ, ଯଦିବା ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଘଟିଲା, ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ପ୍ରକୃତରେ କିଏ ? ଆମେ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏ ଦିଗରେ ଶେଷ ଦାୟିତ୍ୱ ଓ ଶେଷ ଅଧିକାର, କା'ହାତରେ ଅଛି ? ସେ ଦୁଇଟିଯାକ ଆଜି ମନ୍ତ୍ରୀ ବା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ହାତରେ ନାହିଁ କି ? ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍‌ର ହେଡମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଯେ କ୍ଷମତା ଅଛି, ଏ ଦେଶରେ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ ପ୍ରିନ୍‌ସିପଲ୍‌ର ସେ କ୍ଷମତା ନାହିଁ । କୌଣସି ଏକ ଫାଷ୍ଟ ଗ୍ରେଡ୍ କଲେଜର ପ୍ରିନ୍‌ସିପଲ୍‌ଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ପୋଲିସ କଲେଜ ହତାରେ ପଶି କଲେଜ ପିଲଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇଲେ । ସେ କଲେଜର ପ୍ରିନ୍‌ସିପଲ୍

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପୋଲିସଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ବୋଲି, ଏ ଦେଶର ସରକାର ବିନା ବିଚାରରେ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍‌ଙ୍କୁ ହିଁ ପଦଚ୍ୟୁତ ଓ ଦଣ୍ଡିତ କଲେ । ଏ ଦେଶରେ ଏଇ ହେଉଛି ଶିକ୍ଷକର ସ୍ଥାନ ଓ ସମ୍ମାନ । ଏମିତି ଅବସ୍ଥାରେ ଶିକ୍ଷକକୁ ଆମେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ପାଇଁ କିପରି ଦାୟୀ କରିବା ?

ଏ ଦୃଶ୍ୟ ପୁଣି ତ ବରାବର ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ, କୌଣସି ହେଡମାଷ୍ଟର ବା ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାକୁ ଯାଇ ପିଅନ ସାଥିରେ ଘଣ୍ଟାଘଣ୍ଟା ବସିଛନ୍ତି; ଅଥଚ ଆସିଗଲେ ହଠାତ୍ ଛାତ୍ରନେତା, ସିଧା ଗଲେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟକୁ ଓ ଦାବୀ ହାସଲ କରି ବାହାରି ଆସିଲେ ବିଜୟୋଲ୍ଲାସରେ । ଏହାହିଁ ଯହିଁ ପରିବେଶ ଓ ଆଦର୍ଶ, ସେଠି ଆଜିର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଛାତ୍ରବିଶୃଙ୍ଖଳା ପାଇଁ ପ୍ରକୃତରେ କିଏ ଦାୟୀ, ତାହାର ବିଚାର ହେଉ । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍ ଓ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ହାତରେ ଆମେ ଛାତ୍ର ନିୟନ୍ତ୍ରଣର ସର୍ବଶେଷ କ୍ଷମତା ଛାଡ଼ି ଦେଇନାହୁଁ, ଏ ଦେଶରେ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ଅସମ୍ଭବ ଓ ଜାତୀୟଜୀବନର ଭବିଷ୍ୟତ ଅନ୍ଧକାରମୟ ।

ଏହି ସବୁ ଆଲୋଚନା ପଢ଼ି କେହି କେହି ହୁଏତ ଭାବି ପାରିଥାନ୍ତେ ଯେ ଏଇ ଲେଖକ ଦେଶରେ ହାଇସ୍କୁଲ ସଂଖ୍ୟା ଓ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବାର ସପକ୍ଷରେ ନାହିଁ । ଏ ଧାରଣା ଏକାନ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତ । ଲେଖକର ଏଇ ସ୍ୱପ୍ନ ଯେ ତା ଦେଶରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ମାଟ୍ରିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ହେବେ । କିନ୍ତୁ ତା' ହେବେ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ଦେଇ । ଠକାଠକରେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡେ ହାସଲ କରିବା ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ବା ମନୁଷ୍ୟତାର୍ଜନ ନୁହେଁ । ସେ ପ୍ରକାର ପ୍ରୟାସହିଁ ଜାତି ଓ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଘୋର ଅକଲ୍ୟାଣକର ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଲେଖକ ଏ ଦେଶରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନୂତନ ସ୍କୁଲ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବାର ଗୃହେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଗୃହେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ହେବ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନପୀଠ ଓ ମନୁଷ୍ୟତା ଅର୍ଜନର ପୀଠ । ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼କୁ କମେଇ, କ୍ଲାସରେ ୫୦ଟା ଲେଖାଁ ପିଲା ରୁଣ୍ଡ କରି, ସେକ୍ସନ ଉପରେ ସେକ୍ସନ ଖୋଲି, କେବଳ ସଂଖ୍ୟାର ଗର୍ବ କରାଯାଇପାରେ, ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ପାଠପଢ଼ା ହେବ ନାହିଁ, ଏହା ନିଶ୍ଚୟ । ହିସାବ କଲେ ପରିଷ୍କାର ଦେଖାଯିବ ଯେ, ପ୍ରତି କ୍ଲାସରେ ୩୦ଟି ପିଲା ଥାଇ, ୪-କ୍ଲାସିଆ ହାଇସ୍କୁଲଟିଏ ସୁନ୍ଦର ନିଜକୁ ଚଳେଇ ପାରିବ । ଏଇ ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ଯଦି ବଚ୍ଛା ପିଲା ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ପାଠ ପଢ଼େଇବାରେ ଆନନ୍ଦ ଯେପରି, ପିଲାଙ୍କର ଉପକାର ମଧ୍ୟ ହେବ ସେଇପରି । ଏକ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଛଅଶହ ପିଲା ନ ହେଲେ ଆଉ ହାଇସ୍କୁଲ ପାଖରେ ଖୋଲା ହେବନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରିବା, ମୁଦାଲିୟାର ରିପୋର୍ଟର ଜଘନ୍ୟ କଦର୍ଥ । ଲେଖକ ଗୃହେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍କୁଲର ବହୁଳୀଭବନ—ଯାହାରି କି ଭଲ ପାଠପଢ଼ା ହେବ ଓ ଯେଉଁଠି ଶୃଙ୍ଖଳା ରହିବ । ଯେତେ ପିଲା ହେଲେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଜାଣିପାରିବେ, କୌଣସି ସ୍କୁଲରେ ତା'ଠୁ ବେଶୀ ପିଲା ରହିବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । ଏଇ ନିୟମରେ ହିଁ ଦେଶମୟ ସ୍କୁଲ ଠିଆ କରାଯାଉ । ଛାତ୍ର ଗ୍ରହଣ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରଣର ସର୍ବଶେଷ କ୍ଷମତା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ହାତରେ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଉ । ଦେଖ, ତା'ହେଲେ କିମିତି ନୂଆ ଜେନେରେସନ୍ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଉଠୁଛି କି ନାହିଁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସେକେଣ୍ଡାରୀ ବୋର୍ଡ଼ ଓ ଆମର ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ୟା

(୪)

କିଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟମ୍

ଲେଖକ ଓଡ଼ିଶାର ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ ତିନୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିରେ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ, ପାଠ୍ୟକ୍ରମିକ, ମାନିକ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳାଗତ ଅନେକ ଦୋଷ ଓ ଅଭାବ ଦେଖାଇଆସିଛନ୍ତି । କେହି କେହି କହିବା ତ ସ୍ୱାଭାବିକ ଯେ, ଦୋଷ ତ ଦେଖାଇଲ, ଉନ୍ନତିର ଉପାୟ ବତାଇପାରିବ କି ? ଏଇ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଲେଖକ ତାର ସାମାନ୍ୟ ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ତାହା ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ଯାଉଛି । ଅବଶ୍ୟ ପୂର୍ବ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ଅନେକତ୍ର ଦୋଷ ଦେଖାଇବା ଭିତରେ ହିଁ ଦୋଷାପନୋଦନର ପଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ କରି ଦିଆଯାଇଛି । ତେବେ ଏଇ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସେସବୁ ଏକତ୍ର ପାଠକମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଥୋଇ-ଦେଲେ, ପ୍ରସ୍ତାବଗୁଡ଼ିକ ବୁଝିବାରେ ସୁବିଧା ହେବ ।

ଦେଶ ପାଇଁ ଏକ ଏବଂ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ସିଷ୍ଟେମ୍

ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ଶୈକ୍ଷିକ ବିପ୍ଳବ ବା ସଂସ୍କାର ହେବା ଉଚିତ ଯେ, ସମଗ୍ର ଜାତି ପାଇଁ କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଚଳନ । ହାକିମଙ୍କ ପୁଅ ଗୋଟାଏ ରୀତିରେ ପଢ଼ିବ, ତାଙ୍କ ପିଅନର ପୁଅ ଆଉ ଗୋଟାଏ ରୀତିରେ, ପୁଣି ଆଦିବାସୀ ପିଲେ ଆଉ ଏକ ରୀତିରେ, ଏହା କୌଣସି ସଭ୍ୟ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ସୁନ୍ଦର ତ ନୁହେଁ, ପୁଣି ଏହା ଏକପକ୍ଷରେ ଭୀଷଣ ଅପବ୍ୟୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଆନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଏକ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ମହାଜାତିର ଗଠନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଚିରକାଳ ଜାତିକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ରଖିବ । ଆମର ଏକ-ଜାତୀୟତାର ପରମତମ ଶତ୍ରୁ ହେଉଛି ଆମର ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ । ଯଦି ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି କହି ସବୁକୁ ବେସିକ୍ ଓ ସମଗ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଗୋଟାଏ ଛାଁଚରେ ଗଢ଼ିନିଅ । କିନ୍ତୁ ପାଠ ଓ ଦରମା, ଓ ଜାତି-ଧର୍ମର ଭିନ୍ନତା ଉପରେ ପୁଣି ବିଦ୍ୟାର ଯେ ଜାତିପ୍ରଥା ଆମେ ଜାଣି ଜାଣି ଠିଆ କରାଉଛେ, ଏହାର ମାରାତ୍ମକତା ଦେଶର ଶାସକବର୍ଗ ତୁରନ୍ତ ବୁଝିବା ଉଚିତ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଏହା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି ।

ଲୋକ ଓ ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧି

ହ୍ଵିଷ୍ଟପୂ ସଂସ୍କାର ହେବା ଉଚିତ, ବିଦେଶୀ ଅମଳର ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ବୋଲି ଦୁଇଟି ବିପରୀତାତ୍ମକ ଯେଉଁ ଭାବ ଦେଶରେ ଥିଲା, ଅନ୍ତତଃ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରୁ ତାହାର ତୁରନ୍ତ ମୂଳୋତ୍ପାଟନ । ଲୋକେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ଯେ ଲୋକ ଓ ସରକାର ଏକ । ଏ ହୃଦ୍‌ବୋଧ କେବେ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶରେ ସରକାରୀ ଓ ବେସରକାରୀ ସ୍କୁଲ ଓ ସେଇ ଆଦର୍ଶରେ ସରକାରୀ ହାଇସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆସୋସିଏସନ୍, ପୁଣି ବେସରକାରୀ ହାଇସ୍କୁଲ୍ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆସୋସିଏସନ୍ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ସେକେଣ୍ଡାରୀ ସ୍କୁଲ୍ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆସୋସିଏସନ୍‌ରେ ପୁଣି ବେସିକଶିକ୍ଷକ ମାନେ ଯୋଗ ଦେବେ ନାହିଁ । ଇଏ କି ବ୍ୟାପାର ? ଖାଲି ଦରମା ଓ ପାହ୍ୟାର ସଂଗ୍ରାମ ଛଡ଼ା ଏ ସବୁରେ ବିଦ୍ୟାର, କି ଜାତିକୁ ଗଢ଼ିବାର ସାମାନ୍ୟ ହେଲେ ଆଦର୍ଶ ଅଛି କି ? ଏବଂ ଏଇ ସମଗ୍ର କୁତ୍ସିତ ବ୍ୟାପାରରେ ପା[illegible]ରକାର ହିଁ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ଦାୟୀ । ସରକାର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏପରି ଭାବରେ ନିଜର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ବଦଳେଇବା ଉଚିତ ଯେ, ଦେଶରେ ସରକାରୀ ବା ବେସରକାରୀ ସ୍କୁଲ ବୋଲି କୌଣସି ସମସ୍ୟା ବିଚାରକୁ ଆସିବ ନାହିଁ । ଦେଶର ଏକମାତ୍ର ସମସ୍ୟା ହେଉଛି ପ୍ରାଇମେରୀ, ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଓ ୟୁନିଭର୍ସିଟି ଶିକ୍ଷା । ଏଇ ତିନିସ୍ତର ସହିତ ଯିଏ ଯେଉଁଠି ସମ୍ପୃକ୍ତ ରହିବେ, ସମସ୍ତେ ସମାନ ଯୋଗ୍ୟତାର ହେବେ, ସମାନ କାମ କରିବେ; ସମାନ ଦରମା ଓ ସୁବିଧା ପାଇବେ । ଏଇହିଁ ପ୍ରକୃତ ସମସ୍ୟା । ଲୋକ ଓ ଲୋକ-ପ୍ରତିନିଧି ସରକାର, ଦୁହେଁ ଦୁଇଟି ବିପରୀତ ଘଟଣା, ଏଇ ମାରାତ୍ମକ ଭାବ ଦେଶର କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦେଇ ଯେପରି ନପଶୁ । ଦେଶମଧ୍ୟ ଯେତେ ସ୍କୁଲ ସେ ସବୁ ଗୁଡ଼ିକହିଁ ଜାତିର, ମୁଷ୍ଟିମେୟ କେତୋଟି ସ୍କୁଲକୁ ସରକାର ନିଜର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କରି ହେପାଜାତ୍ କରିବାର କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ନାହିଁ । ଏକ ବିଦେଶୀ ଶାସନରେ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା ପରେ ଏଇ ଯୁକ୍ତି-ବିରୁଦ୍ଧ ସଂସ୍ଥାର ରହିବାର କୌଣସି କାରଣ ହିଁ ନାହିଁ । ଆମକୁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକା ପରି ସବୁ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନକୁ ଲୋକଙ୍କ ହାତକୁ ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ହେବ, ଯାହାକି ଡେମୋକ୍ରାସି ବା ଗଣତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଅଭିବର୍ଦ୍ଧନ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ଦରକାର । ନଚେତ୍ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଶାସିତ ଦେଶପରି ସବୁ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଗୁଡ଼ିକୁ ଏକାନ୍ତରେ ସରକାରୀ କରିବାକୁହେବ । ଏହା କିନ୍ତୁ ପଥ ତିଆରି କରିଦେବ, ଭବିଷ୍ୟତର ଏକଛତ୍ରବାଦ ପାଇଁ । ତେଣୁ ଲୋକ ଓ ପ୍ରତିନିଧି ସରକାର ଦୁଇଟିଯାକ ଗୋଟାକୁ ବାଛିନେବା ଉଚିତ । ଲୋକ ଓ ଲୋକପ୍ରତିନିଧି ସରକାର ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ଘଟଣା, ଏଇ ମାରାତ୍ମକ ଭାବକୁ ଦେଶରୁ ତୁରନ୍ତ ଲୋପ କରିବା ଉଚିତ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସିଲ୍‌ବସ୍, ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ସନ୍ ଓ ପରୀକ୍ଷା

ଏ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକାଧାରରେ ବିପୁଳ ଓ ଜଟିଳ । ଅଜସ୍ର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ମଧ୍ୟ ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ କାମ କ'ଣ ହେଉଛି ? ଏ ଦେଶରେ ଡି.ପି.ଆଇ.ର କାମ ହୁଏତ କେବଳ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଟ୍ରାନ୍‌ସଫର୍ କରିବା, ଆଉ କାରିକ୍ୟୁର-ରେଲ୍ ଲେଖିବା, ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟରମାନଙ୍କ କାମ କେବଳ ଡିପିଆଇଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ଓ ଷ୍ଟାଟିଷ୍ଟିକସ୍ ଯୋଗେଇବା । ଏଇଟା ହେଲା ସାମ୍ରାଜ୍ୟ-କୁଶଳ ସଂସ୍ଥା, ଯାହା ବ୍ରିଟିଶ୍ ତାଙ୍କ ସୁବିଧା ପାଇଁ ତିଆରି କରେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେ କୌଣସି ସଭ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯାଅ ଦେଖିବ, ଡି.ପି.ଆଇ ଓ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରମାନେ ଆଦ୍ୟ, ମଧ୍ୟ, ଓ ଅନ୍ତରେ କେବଳ ହିଁ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଓ ସେମାନେ ଜଣେ ଜଣେ ମହତ୍ତ୍ୱଭୂତ କିରାଣୀର କାମ ନକରି, ଏଡୁକେସନିଷ୍ଟ ଭାବରେ ହିଁ ବ୍ୟସ୍ତ । ଏ ଦେଶରେ ଶାସକଗଣ ଯଦି ଡିମୋକ୍ରାସିର ଅଭିବର୍ଦ୍ଧନ ଚାହାନ୍ତି, ତେବେ ଇଂଲଣ୍ଡ ପରି ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ହାତରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ କେବଳ ଗୁଟେଟି ଅଧିକାର ହାତରେ ରଖନ୍ତୁ—ପାଠ୍ୟକ୍ରମ (ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ନୁହେଁ), ପରୀକ୍ଷା, ପରିଦର୍ଶନ ଓ ପାଣ୍ଠି-ପରିବେଷଣ ।

ଆମ ଦେଶରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଏକ ଜାତୀୟ ସ୍କାଣ୍ଡାଲ୍‌ରେ ପରିଣତ ହେଲାଣି । 'କୀ' ଓ ନୋଟ୍‌ବୁକର ପ୍ରସାର ମଧ୍ୟ ଆଉ ଏକ ପରିପୂରକ ସ୍କାଣ୍ଡାଲ୍ । ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ପରୀକ୍ଷା ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ବିଷୟ ଉପରେ ହୁଏ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବହି ଉପରେ ହୁଏନା । ତେଣୁ ସେଠି ଟେକ୍‌ଷ୍ଟ-ବୁକ୍‌ଟା ଉପରେ ଏତେ ଦୃଷ୍ଟି କାହାର ନଥାଏ । ନୋଟ୍‌ବୁକ୍ ମଧ୍ୟ କୌଣସି କାମକୁ ଆସିବନି । କାରଣ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ଉପରେ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ସିଲାବସ୍ ତିଆରି କରି ଦିଅନ୍ତି ଓ ସେଇ ଅନୁସାରେ ପରୀକ୍ଷା ଚଳାନ୍ତି । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକ କାହାରି କିଛି ବାଛିଲା ସେ ଦାୟିତ୍ୱ ପୂରାପୂରି ତା'ର । ଶିକ୍ଷକଙ୍କର କଷଟି ହେଉଛି ଠିକ୍ ସିଲାବସ୍ ମାନଦଣ୍ଡରେ ସରକାରୀ ପରୀକ୍ଷା । ଏଇ ଯୋଗୁ ସେ ଦେଶରେ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲଟିର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକର ମଧ୍ୟ, ତା'ର ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଓ ଟେକ୍ସ୍ଟବୁକ୍ ବାଛିବାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ରହେ । ଫଳରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ବିଦ୍ୟା ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ତଳୁ ବଢ଼ି ଉଠେ । ଏ ଦେଶରେ ଠିକ୍ ଓଲଟା ରୀତିରେ, ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଉପରେ ତା. ନଜର ଦରମା, ଛୁଟିର ଦରମା, ଟେକ୍ସ୍ଟବୁକ୍, ଟ୍ରାନ୍ସଫର ଇତ୍ୟାଦି ସବୁଯାକ ଉପରୁ ନିଦ ଦିଆଯାଉଛି । କୌଣସିଥିରେ ତା'ର କିଛି କହିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ବିଚରା, ତେଣୁ ଏ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ । ବିଚରା ଶିକ୍ଷକ ତେଣୁ କେବଳ ଯେତେବେଳେ ତା' ପେଟ ବ୍ୟଥା ସହି ପାରୁନି, ସେତିକିବେଳେ ଟିକିଏ ପାଟିକରେ ଏ ଦେଶରେ । ଆଉ କେଉଁଥିରେ ପାଟିକଲେ, ଯେଉଁ ମୂଠାକ ପାଉଛି ସେତକ ବି ହରେଇବାର ଭୟ । ଯଦି ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରକୃତ ବିକାଶ ଆମେ ଚାହୁଁ, ତେବେ ଆମକୁ ଶିକ୍ଷକକୁ ତା' ସ୍କୁଲରୂପକ ଛୋଟ ରାଜ୍ୟରେ ପୂରା ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବାକୁ ହେବ । ଡି.ପି.ଆଇ. ଓ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର କେବଳ ରହିବେ ତାକୁ ଅର୍ଥ ଓ ଉପଦେଶରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ, ଡରେଇବାକୁ ନୁହେଁ ।

ଭାରତର ଐତିହ୍ୟ ରକ୍ଷଣ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏକାନ୍ତରେ ହେବ ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଏହାର ଦୁଇଟି ଦିଗ । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି, ଏକ ଜାତିର ସଂସ୍କୃତିର ଯାହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟାଂଶ ତାହାକୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବାର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦାୟିତ୍ୱ ଏକାନ୍ତରେ ସେ ଦେଶର ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକର । ଭାରତର ବିଶିଷ୍ଟ ସଂସ୍କୃତି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର ନମସ୍ୟ । କିନ୍ତୁ କାହିଁ ତାହା ଆମର ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ? କାହିଁ ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟର ସେଇ ଗୌରବାବହ ସମ୍ପର୍କ, ଯାହା ସାରା ବିଶ୍ୱରେ ଆଲୋଚନାର ବସ୍ତୁ ହୋଇଛି ? କାହିଁ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ସେଇ ପରମ ଅନୁରାଗ ? ଆମର ପାଞ୍ଚ ହଜାର ବର୍ଷର ସଭ୍ୟତାରେ କେଉଁଠି ଥିଲା, ବିଦ୍ୟା କହିଲେ ଠକଠାକ ଖଣ୍ଡେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ କାଗଜ ପାଇବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ? ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ କାହିଁ ଅଛି ସେଇ ସରଳ ଜୀବନ ଓ ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା ?

ଏସବୁକୁ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ କିଛି ହେଲେ ଅଧିକା ଅର୍ଥ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ତ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଡିପିଆଇ ଓ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରମାନେ ଚାହିଁଲେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଏ ସବୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଦରକାର ତ ସ୍ୱୟଂ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ ।

ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିର ଆଜି ଏକ ଭାଗ ହେଲା ଆମ ଜାତିର ସଂସ୍କୃତିରେ ଯାହା ଦୋଷ ବା ଅଭାବ ରହି ଯାଇଛି, ଆମର ସ୍କୁଲ କରିଆରେ ଆଗାମୀ ପୁରୁଷମାନଙ୍କଠାରେ ଯେପରି ସେସବୁ ଦେଖା ନଯାଏ, ତା'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଆମର ବହୁ ଜାତୀୟ ଦୋଷ ନିଶ୍ଚୟ ରହିଛି, ନ ହେଲେ ଆମେ ହଜାରେ ବର୍ଷ ପରାଧୀନ ରହିଲେ କାହିଁକି ଓ ଆମେ ଏତେ ହୀନ, ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ରହିଛେ ବା କାହିଁକି ? କାହିଁକି ଏ ଦେଶରେ ନାଗରିକ-ଭାବ ଓ ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ଫୁଟି ଉଠୁନି ? 'କାଷ୍ଟିଜିମ୍'ର ପ୍ରସାର, କମିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ବଢ଼ୁଛି କାହିଁକି ? ଏ ସମସ୍ତ ଜାତୀୟ ଦୋଷର ନିରାକରଣ କିଏ କରିବ, କେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ହେବ ? ଚାହଁ ଜାପନକୁ, ଚାହଁ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆକୁ ଓ ଉତ୍ତର ପାଅ ଶିକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାୟତନ ହେଇ

Digitized by srujan ka@gmail.com

କିପରି ପାଦୁନିପ୍ସ୍ଥା ପରି ନୂତନ ଜାତି ଗଢ଼ା ହୋଇପାରେ । ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ପ୍ରତି ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କେତେକ ନିୟମ ଯେପରି ଝୁଲେଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ ଓ ତାହା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରାଯାଏ ଆମକୁ ସେହିପରି କରିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଆଗରେ ଆମକୁ ପରୀକ୍ଷାର ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍‌କୁ ଆଦର୍ଶ ନକରି, ଏକ ନୂଆ ଜାତିକୁ ଆଦର୍ଶ ରୂପେ ଧରିରଖିବାକୁ ହେବ । ଅଶୋକଙ୍କ ଧର୍ମମହାମାତ୍ର-ମାନଙ୍କ ପରି ଆମର ଡ଼ି.ପି.ଆଇ. ଓ ଇନସ୍ପେକ୍ଟରମାନଙ୍କର କାମ ହେବ ଆମର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସ୍କୁଲ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଏଇ ନୂତନ ଜାତି କିପରି ଗଢ଼ିଉଠୁଛି, ତାହା ଦେଖିବା । ଏହାଠାରୁ ଏମାନଙ୍କର ବଡ଼ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବା ବଡ଼ ଗୌରବ କଣ ଥାଇପାରେ ?

ସଂସ୍କାର ନୁହେଁ, ବିପ୍ଳବ

ସାମାନ୍ୟ ଏପଟ ସେପଟ କରିଦେଇ ଶିକ୍ଷାର ବିପ୍ଳବ ହେଲା ବୋଲି ଯେଉଁ ଚିତ୍କାର ଉଠୁଛି, ତା' ପ୍ରତି ଆମକୁ ସାବଧାନ ହେବାକୁ ହେବ । ଦୁଇବର୍ଷକୁ କଲେଜ ପାଠ ଯାହାଥିଲା ୨+୨, ତାକୁ ୧+୩ କରିଦେଲେ ହୋଇଗଲା ବିପ୍ଳବ । ଇଣ୍ଟରମିଡ଼ିଏଟ୍ ପରୀକ୍ଷା ଅନେକ କାମରେ ଆସୁଥିଲା । ତାକୁ ଦି ଫାଳ କରିଦେଲେ ହେଲା ବିପ୍ଳବ । ପୁଣି ଫାଳେକ ଗଲା ବି'ଏକୁ, ବାକି ଫାଳକ କଲେଜ ଓ ହାଇସ୍କୁଲ ଉଭୟେ ପଢ଼ାଇବ, ଏଇ ହେଲା ଏକ ବିରାଟ ସଂସ୍କାର । ବର୍ତ୍ତମାନ, ସବୁ ହାଇସ୍କୁଲର ପିଲେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ଯେମିତି ଇଣ୍ଟର୍ ଫାଷ୍ଟ୍ ଇୟର୍‌ରେ ଯାଇ ନାମ ଲେଖାଉଥିଲେ, ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତ ରହିଲା । ତେଣୁ ହାଇସ୍କୁଲରେ ରଖିବା ପଂଚମ ବର୍ଷ ପରି ଏ ଅବ୍ୟାପାରର ହେତୁ କଣ, କାହିଁକି ବା ସେଥିଲାଗି ଅଯଥା ଗୁଡ଼ାଏ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବ୍ୟସ୍ତ, କହୁଛନ୍ତି ତ ବୁଝିହେଉନ । କଲେଜରେ ଯଦି ଫାଷ୍ଟ ଇୟରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଲା, ପିଲେ ବର୍ଷଟାଏ ହେଉଥନ୍ତେ, କଲେଜରେ ନପଢ଼ି ସେଇ ପୁରୁଣା ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବେ କାହିଁକି ? ଅଥଚ ଏଇ ଅଯଥା ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ହାଏର୍ ସେକେଣ୍ଡାରି ନାମରେ ବିରାଟ ଚିତ୍କାର ଓ ପ୍ରଚାର ।

ଆଡ଼ଭାଇଜର ବୋର୍ଡ଼

ମୋଟ ଉପରେ, ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଶୈକ୍ଷିକ ବ୍ୟାପାରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅରାଜକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଖାଯାଉଛି । ସମଗ୍ର ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଏକମୁଖୀ କରି ଗୋଟିଏ ମହାନ୍ ଆଦର୍ଶରେ ଗଢିବା ପାଇଁ, ଦେଶରେ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ସର୍ବ ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ ଓ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲୋକଙ୍କର ଏକ ମିଳନ-ସଂସ୍ଥା, ଯେଉଁଠାରେ ଶିକ୍ଷାର ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ଭୀକ ଓ ନିରପେକ୍ଷଭାବରେ ବିଚାର ହୋଇପାରିବ ଓ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଯାହାର ବିଚାରକୁ ସମ୍ମାନ ଦେବେ । ବମ୍ବେ ପ୍ରଭୃତି ଉନ୍ନତ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କରେ ଏପରି ଆଡ଼ଭାଇଜରି ବୋର୍ଡ଼ ଅଛି ଓ ତାହା ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଭିତରେ ସଂଯୋଜକର କାମ କରେ । ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଶିକ୍ଷାବିଦ୍ ପ୍ରାୟ ଏପରି ବୋର୍ଡର ସେକ୍ରେଟାରି ହୋଇଥାନ୍ତି, ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟର କୌଣସି ଅଫିସିଆଲ୍ ନୁହେଁ । ଅଫିସିଆଲ ହେଲେ ସ୍ୱାଧୀନ ମତର ପ୍ରକାଶ ଓ ବିକାଶ ଅସମ୍ଭବ । ସରକାର ଏହିପରି ଏକ ବୋର୍ଡ଼ ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଗଢ଼ି ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖି ପାରନ୍ତି * ।

---

* ଏଇ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ତତ୍କାଳୀନ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ୩୦।୪୦ ଜଣ ମେମ୍ବରଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ଆଡ଼ଭାଇଜରି ବୋର୍ଡ଼ ଗଢ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରସ୍ତାବକ ଏଇ ଲେଖକର ତହିଁରେ ସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ବି ନାହିଁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଦର୍ଶ

ଶିକ୍ଷା ଓ ସ୍କୁଲର କଥା ପଡ଼ିଲେଇ ଆମର ନେତାଏ, ଶିକ୍ଷା-ବିଭାଗର ହାକିମ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟ, ବେଶ୍ ଆକାଶିଆ କଥା ସବୁ କହିଥାନ୍ତି, ଯା'ର କୌଣସି ହେଲେ ଚିହ୍ନ, କାର୍ଯ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖା ଯାଏନା, ବରଂ ଦେଖାଯାଏ ଠିକ୍ ବିପରୀତ କର୍ମ । ତେଣୁ ଏ ଜାତିର କ୍ରମ ଅଧୋଗତି ଆଖି ଆଗରେ ଘଟି-ଯାଉଛି, କେହି ରୋଧ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ଏହି ଲେଖକ ଯେତେବେଳେ ସମ୍ବଲପୁର କଲେଜର ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ୍ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଥରେ ଭାବିଥିଲେ ଯେ, ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ଯାହାହେଉ ପଛେ, ଦେଶର ନେତାମାନେ ଯାହା ହୁଅନ୍ତୁ ପଛେ, ଏପରିକି ନିଜେ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ୍ ଯାହା ହୁଅନ୍ତୁ ପଛେ, ଶତ ଶତ କିଶୋର କିଶୋରୀ, ଯିଏ ତା' ଦେଶର ପରମ ଭବିଷ୍ୟତ, ଓ ତା' ନିକଟରେ ନ୍ୟାସରୂପେ ରଖେଇ ଦିଆହୋଇଛନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କର କର୍ମର ଗୁଣ ଓ ଶକ୍ତି ଉପରେ, ଆଗାମୀ ଜାତିର ମାନ ନିର୍ଭର କରେ, ତାଙ୍କୁ ଜୀବନର କେତୋଟି ମୋଟାମୋଟି ଆଦର୍ଶ ଅନ୍ତତଃ ଶୁଣାଇଦେବା ତାଙ୍କର ଉଚିତ ନୁହେଁ କି ? ପାଞ୍ଚଶତ ପିଲା ଭିତରୁ ବର୍ଷକେ ଜଣେ ପିଲାର ଚରିତ୍ରରେ ଯଦି ତାହା ସ୍ଥିର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରେ, ତେବେ ବି ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶଙ୍କାଶୂନ୍ୟ ବୋଲିବାକୁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ହେବ । ଏହା ଭାବି ଭାବି ମୁଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାକ୍‌ସିମ୍ ବା ଆଦର୍ଶ-ବାଣୀ ସ୍ଥିରକରି ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜର କାନ୍ଥରେ ଝୁଲାଇ ରଖିଥିଲି, ସବୁପିଲେ ଯେପରି ତାହା ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇବେ । ସେଗୁଡ଼ିକ କଲେଜର କାଲେଣ୍ଡରରେ ମଧ୍ୟ ଛପାଇ ଦେଇଥିଲି । ଏବେ ସେ ସବୁ ଅଛି କି ନାହିଁ ମୁଁ ଜାଣେନା ।

ଲେଖକ ଏପରି କରି ପାରି ଥିବାର ପ୍ରାୟ ବର୍ଷେକପରେ, ସେ 'ସାଏନ୍‌ସ ଓ କଲ୍‌ଚର' ନାମକ ଜଣାଶୁଣା ମାସିକ ପତ୍ରରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି ଯେ, ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ପ୍ରତି ବିଦ୍ୟା-ନୁଷ୍ଠାନରେ ଠିକ୍ ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜର ମାକ୍‌ସିମ୍ ପରି ମାକ୍‌ସିମ୍ ସବୁ ଠିକ୍ ସେଇପରି କାନ୍ଥରେ ମାରି ଦିଆହୋଇଥାଏ — ପ୍ରତି ଶ୍ରେଣୀରେ । ସେ ଲେଖାଟି ରୁଷିଆରୁ ଫେରିଆସିଥିବା ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ଭାରତୀୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉଦ୍ଧାହରି ସହିତ ଲେଖିଥିଲେ । ଚିନ୍ତାର ଏଇ ସମତା ଦେଖି ଲେଖକର ଆନନ୍ଦ ହେବାର କଥା । କିନ୍ତୁ 'ସାଏନ୍‌ସ ଓ କଲ୍‌ଚର'ର ସେ ସଂଖ୍ୟା ମୋଠି ନାହିଁ, କାରଣ ସେ କଲେଜର ବନ୍ଧୁ । ବୈଜ୍ଞାନିକ-ଲେଖକଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ଭୁଲି ଯାଇଛି ।

ଏବେ କୌଣସି ଏକ ପୁରୁଣା ବଙ୍ଗଳା ମାଗାଜିନ୍‌ର ପୃଷ୍ଠା ଲେଉଟାଉ ଲେଉଟାଉ ହଠାତ୍ ଦେଖିଲି, କଲିକତା ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟର ପୂର୍ବତନ ଭାଇସ୍-ଚାନ୍‌ସେଲର ଓ କଲିକତା ହାଇ-କୋର୍ଟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଜ୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶମ୍ଭୁନାଥ ମୁଖର୍ଜି, ସୋଭିଏଟ୍ ବିଦ୍ୟା-ପୀଠମାନଙ୍କର ଏଇ ମାକ୍‌ସିମ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଏକ ଲେଖା ଲେଖିଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଏ ଦେଶରେ ସୁପ୍ରଚାରିତ ହେଉ ଏଇ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

ମୋର ଆଶା ଓଡ଼ିଶାର ବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଉନ୍ନତ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ନିପୁଣ, ଦେଶବୋଧାତ୍ମକ, ଜ୍ଞାନପୁଷ୍ଟ ନାଗରିକତା ଦ୍ରୁତ ଭାବରେ ବିକଶିତ ହେଉ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାପୀଠର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ, ଆଦର୍ଶନିଷ୍ଠ ଏକ ଉନ୍ନତ, ଅକଳୁଷ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଭିତରେ ରହିବା ଉଚିତ । ସେଇ ଦିଗରେ, କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାକ୍ସିମ ବା ଆଦର୍ଶ-ବାଣୀ ବରାବର ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ରହିଥିଲେ, ବେଶ୍ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ହେବ । ଏଇ ଆଶାରେ, ଦେଶର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ କୌତୂହଳ (ଓ କାହିଁ କାହିଁ ଅନୁକରଣ) ପାଇଁ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆର ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ଓ ମେଡ଼ିକେଲ କଲେଜର ଆଦର୍ଶ-ବାଣୀ ଗୁଡ଼ିକ ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶିତ କରାଗଲା ।

ସୋଭିଏଟ୍ ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ଛାତ୍ର-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—

[ଏବେ ଅନେକ ଉଗ୍ର ଆଧୁନିକପନ୍ଥୀମାନଙ୍କର, କଥାରେ କଥାରେ, ରୁଷିଆର ଉଦାହରଣ ଦେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଛାତ୍ରମାନେ ସାଧାରଣତଃ ରୁଷିଆର ପ୍ରଶଂସା ଉଠେଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅନେକଙ୍କର ଧାରଣା ହୁଏତ, ରୁଷିଆରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଓ ଶିକ୍ଷାଗ୍ରହଣ ବିଷୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରର ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏକଥା ଆଦୌ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ରୁଷିଆରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠୋର ବିଧି-ନିଷେଧ ଭିତରେ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ମୁଁ ରୁଷ ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କର ବିଖ୍ୟାତ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ରୁଷିଆର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ପାଳନୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଏକ ତାଲିକା ଦେଉଛି ।—ଡକ୍ଟର ଶମ୍ଭୁନାଥ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ, ମାସିକ ବସୁମତୀ, ପୌଷ, ୧୩୬୪]

୧ । ଶିକ୍ଷିତ ଓ ସଂସ୍କୃତିସମ୍ପନ୍ନ ନାଗରିକ ହେବା ଓ ନିଜର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବଦାନ ସୋଭିଏଟ୍ ପିତୃଭୂମିକୁ ଦେଇପିବାପାଇଁ, ଦୃଢ଼ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହିତ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ହେବ ।

୨ । ଖୁବ୍ ପରିଶ୍ରମ କରି ପଢ଼ାପଢ଼ି କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ନିୟମିତଭାବେ ଓ ଠିକ୍ ସମୟରେ ପାଠାଭ୍ୟାସ କରିବାକୁ ହେବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

୩ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆପତ୍ତି, ଅଭିଯୋଗ ନକରି, ବିନା ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟରେ ପ୍ରଧାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବାକୁ ହେବ ।

୪ । ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ, ଲେଖିବାର ସରଞ୍ଜାମ ଆଦି ନେଇ ସ୍କୁଲ୍ ଆସିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ କ୍ଲାସକୁ ଆସିବା ଆଗରୁ ପାଠ ଗ୍ରହଣ ପାଇଁ ସବୁପ୍ରକାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବାକୁ ହେବ ।

୫ । ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ, କେଶ ସଜ୍ଜିତ କରି, ଫିଟ୍‌ଫାଟ୍ ପୋଷାକ ପରିଧାନ କରି ସ୍କୁଲକୁ ଆସିବାକୁ ହେବ ।

୬ । ଡେସ୍କଟିକୁ ପରିଷ୍କୃତ, ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖିବାକୁ ହେବ ।

୭ । ଘଣ୍ଟା ବାଜିବାର ଆଗେ କ୍ଲାସରେ ନିଜ ଜାଗାରେ ବସିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ପଢ଼ାବେଳେ କ୍ଲାସରୁ ବାହାରିବା ଓ କ୍ଲାସକୁ ପଶିବାକୁ ହେଲେ, ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଅନୁମତି ନେବାକୁ ହେବ ।

୮ । ଶିକ୍ଷକ ଯେଉଁ ସମୟରେ ପଢ଼ାଉଥିବେ, ସେତେବେଳେ ଠିକ୍ ସିଧା ଭାବରେ ବସିବାକୁ ହେବ, ଡେସ୍କ ଉପରେ କହୁଣି ଦେଇ ଯଥେଚ୍ଛ ଭାବରେ ବସିବା ଚଳିବନି ଏବଂ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର କଥାକୁ ଏକମନରେ ଶୁଣିବାକୁ ହେବ । କୌଣସି ସମୟରେ ଯାହା ପଢ଼ା ଯାଉଛି, ତା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କଥା ଚଳିବ ନାହିଁ ।

୯ । ଶିକ୍ଷକ ବା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କ୍ଲାସରେ ପଶିଲାବେଳେ ଓ କ୍ଲାସରୁ ଗଲା ବେଳେ, ଠିଆ ହୋଇ ନମସ୍କାର ଜଣାଇବାକୁ ହେବ ।

୧୦ । ଠିକ୍ ସିଧା ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ ଯାଇ, ବସିବାକୁ ହେବ । କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ ବା କାହାର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ହେଲେ, ହାତ ଟେକିବାକୁ ହେବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

୧୧ । ହୋମ୍-ଓ୍ୱାର୍କ୍ ବା ସ୍କୁଲ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଯାହା ଘରେ କରି ଆଣିବାକୁ ଦେଇଥିବେ, ତାହା ନର୍ଭୁଲ ଭାବରେ ଖାତାରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବ ଓ ଘରେ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ତାହା ଦେଖାଇ ଆଣିବାକୁ ହେବ ।

୧୨ । ପ୍ରଧାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ । ବାଟରେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା ହେଲେ, ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ନମସ୍କାର ଜଣାଇବାକୁ ହେବ ।

୧୩ । ଯେଉଁମାନେ ବୟସରେ ବଡ଼, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ନମ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ । ସ୍କୁଲ୍‌ରେ, ବାଟରେ, ବା ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଭଦ୍ର ଓ ନମ୍ର ଆଚରଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

୧୪ । କାହାକୁ ହେଲେ କଠୋର ଭାଷଣ କରିବ ନାହିଁ, କି ଗାଳି ଦେବ ନାହିଁ । ଧୂମ୍ରପାନ କରିବ ନାହିଁ ବା ଜୁଆ ଖେଳିବ ନାହିଁ ।

୧୫ । ସ୍କୁଲ୍-ସମ୍ପତ୍ତିର, ପୁଣି ନିଜର ଓ ସହପାଠୀମାନଙ୍କର ଜିନିଷ ପ୍ରତି ଆଦରର ସହିତ ଯତ୍ନ ନେବ ।

୧୬ । ବୃଦ୍ଧ ଓ ଶିଶୁ, ଦୁର୍ବଳ ଓ ରୁଗ୍‌ଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ ଦେବାକୁ ହେବ । ସେମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବ, ସେମାନଙ୍କୁ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଦେବ ଏବଂ ଯେତେ ପ୍ରକାର ସମ୍ଭବ, ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।

୧୭ । ବାପ ମା'ଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ହେବ, ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇଭଉଣୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।

୧୮ । ନିଜର ଘର, ଶେଯ, ପୋଷାକପତ୍ର, ଜୋତା ଇତ୍ୟାଦି ସଜେଇ, ଫିଟ୍‌ଫାଟ୍ ଭାବରେ ରଖିବ ।

୧୯ । ସ୍କୁଲ-କାର୍ଡ଼ଟି ଯତ୍ନର ସହିତ ରଖିବ । ପ୍ରଧାନ ବା ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଶିକ୍ଷକ ମାଗିଲା ମାତ୍ରେ ତାହା ଦେଖାଇବ ।

୨୦ । ସ୍କୁଲ ଓ କ୍ଲାସର ସମ୍ମାନକୁ ନିଜର ସମ୍ମାନପରି ରକ୍ଷା କରିବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏଇ ସବୁ ନିୟମ ଅମାନ୍ୟ କଲେ ଶାସ୍ତି ମିଳିବ । ଚରମ ଶାସ୍ତି ହେଉଛି ସ୍କୁଲ୍‌ରୁ ବହିଷ୍କରଣ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମେହର କଲେଜର ଆଦର୍ଶ-ବାଣୀ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା— *

ବାଳକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ—

୧ । ଜନନୀ ଭାରତ ଆଶା କରେ ଯେ, ତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସନ୍ତାନ ନିଜ ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରିବେ ।

୨ । ଯେତେବେଳେ ତୁମକୁ ଅବସର ମିଳୁଛି, ଅଯଥାରେ ଗୋଳମାଳ ନକରି, ଗ୍ରନ୍ଥାଗାର, ଲାଇବ୍ରେରୀ ବା ଲାବରେଟରିକୁ, ଯେଉଁଠାରେ ଜ୍ଞାନ-ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିବ । କାରଣ, ତାହାହିଁ ତୁମକୁ ଜୀବନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।

୩ । ଶରୀରଟା ସକଳ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ । ଶରୀରରେ ସ୍ୱୟଂ କାମ କରିଯାଅ ଓ ବୁଲାଚଲା କର ।

୪ । ସଭ୍ୟ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ମୂଳପତ୍ତନ ହେଉଛି, ଅନ୍ୟପ୍ରତି ବିଚାରପ୍ରବଣ ହେବା । ସବୁବେଳେ ନିଜକୁ ଏଇସବୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାର—ମୁଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ମନରେ ଆଘାତ ଦେଉନାହିଁ ତ ? ମୁଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ କାମରେ ବାଧା ଆସିଲା ଭଳି କିଛି କରୁଛି କି ? ମୁଁ କାହା ପ୍ରତି କିଛି ଅନ୍ୟାୟ କରୁଛି କି ?

୫ । ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଭାରତର ଗୌରବବର୍ଦ୍ଧନ ପାଇଁ ତମେ ନିଜକୁ ନିଜଭାବରେ ଆଜିଠାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର— ଏପରିକି ଉତ୍ତମ ମେଦ୍ଦେନ୍ଦ୍ରର ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ।

---

* ପାଠକେ ମନେ ରଖିବେ ଯେ ସୋଭିଏତ୍ ମାତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କ ପାଇଁ । ଏଇ ଲେଖକର ମାତ୍ରଗୁଡ଼ିକ କଲେଜ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

୬ । ପରସ୍ପରପ୍ରତି ଓ ଅତିଥିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭଦ୍ର ହୁଅ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ନମ୍ର ହୁଅ ।

୭ । କଲେଜରେ ଖରାପ ଛାତ୍ର ହୋଇ, ତମେ ଭାରତର ଭଲ ନାଗରିକ ହୋଇ ପାରିବ ବୋଲି ଆଶା କର ନାହିଁ ।

୮ । ଯାହା କିଛି ସମସ୍ୟା ତମକୁ ବାଧା ଦେଉଛି, ତାହାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ତମେ ସିଧା ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଅ । ମନେରଖ ଯେ, ସେ ତମକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ହିଁ ଏଠାରେ ଅଛନ୍ତି ।

୯ । ଆମର ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ତମଠାରୁ ଚତୁରତା ବା ଉଚ୍ଚ ଡିଗ୍ରୀ ଅପେକ୍ଷା, ଆଶା କରେ ତମର ସକଳ କର୍ମରେ ସାଧୁତା ଓ ନିପୁଣତା । ଯେ କୌଣସି ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମଟି, ଯଦି ଖରାପ ଭାବରେ କରାଯାଏ, ତେବେ ତାହା ଯେ କୌଣସି ବଡ଼ କାମକୁ ବ୍ୟର୍ଥ କରିଦେବ ।

୧୦ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଭଦ୍ର ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭାବରେ ଶୃଙ୍ଖଳାଯୁକ୍ତ ହୁଅ ।

ବାଳିକାମାନଙ୍କ ପାଇଁ

୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତ-କନ୍ୟା ନିଜକୁ ପଚାରିବା ଉଚିତ "ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଭାରତକୁ ମୋର ଦାନ କ'ଣ ହେବ ?"

୨ । ମାତୃତ୍ୱ ହିଁ ନାରୀର ମହତ୍ତ୍ୱମୟ ବ୍ୟବସାୟ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଚରିତ୍ର ଓ ଜ୍ଞାନର ଆହରଣ ଦେଇ ମାତୃତ୍ୱପାଇଁ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

୩ । ଆମର ଜାତି ତମକୁ ତା'ର କୋଟି କୋଟି ଶିଶୁର ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ, ଦେଶର ବୀର ସୈନିକମାନଙ୍କର ଶୁଶ୍ରୂଷାକାରିଣୀ ଭାବରେ ଏବଂ କୋଟି କୋଟି ଗୃହର ରାଣୀ ଭାବରେ ଚାହେଁ । ଏହି ତିନି ଆଦର୍ଶରୁ ଯେଉଁଟିକି ହେଲେ ବାଛିନେଇ, ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

୪ । ବାଳକମାନଙ୍କ ସହିତ ଭାଇ-ଭଉଣୀ ପରି ବ୍ୟବହାର କର । ସେମାନଙ୍କୁ ତମର ଭୟ କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଭୟ ବରଂ ତମଠାରୁ ଆସିବା ଉଚିତ ।

୫ । କେବଳ ଦେହ ଓ ମନରେ ଶୁଦ୍ଧ ରହିପାରିଲେ ହିଁ ତମେ ଜାତିକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେବା ଦେଇପାରିବ ।

୬ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ରୂପ, ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଆଲୋକ ବିକୀରଣ କରି ପ୍ରଦୀପ ପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରୁହ ।

୭ । ଯେଉଁ ବିବାହ, ଯୌତୁକ ଦାବି କରେ ତାକୁ ପଦାଘାତ କର । ଯେଉଁ ବିବାହରେ ତମେ ଦୋକାନର ଦ୍ରବ୍ୟ ପରି ବ୍ୟବହୃତ ହେବ, ତା'ଠାରୁ ଦେଶସେବାରେ ନିୟୋଜିତ କୁମାରୀବ୍ରତ ବହୁ-ଗୁଣରେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ନୁହେଁ କି ?

୮ । ନାରୀ ହିଁ ଜଗତରେ ପ୍ରକୃତ ସ୍ରଷ୍ଟା । ସେ କେବଳ ଜାତିର ସ୍ରଷ୍ଟା ନୁହେଁ, ସେଇ ହିଁ ସୃଷ୍ଟିକରେ କଳା, କବିତା, ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଗୃହ । ନିଜକୁ ଏଇପରି ଏକ ପରମ ସୃଷ୍ଟିନିର୍ଝରର କେନ୍ଦ୍ରରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ନିଅ ଏବଂ ସେ ଭୂମିକାପାଇଁ ତୁଚ୍ଛ ଗଳ୍ପ ବା କଳହରେ ସମୟ ନଷ୍ଟ ନ କରି, ସବୁବେଳେ କିଛି ସୁନ୍ଦର ଓ ଉପକାରୀ ବସ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଲାଗିଥାଅ ।

୯ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସାରଲ୍ୟ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ । ମହାର୍ଘ ବସନ ଓ ଭୂଷଣକୁ ପରିହାର କରିବ ।

୧୦ । ଜଣେ ନାରୀର କୋମଳ କର ପଲ୍ଲବରେ ଜଣେ ପୁରୁଷର ସକଳ ଆଶା ଓ ପ୍ରେରଣା ନିହିତ । ସେହି ପରମ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଭରସାର ଯୋଗ୍ୟ କର ନିଜକୁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଆଦର୍ଶ ହାଇସ୍କୁଲ

ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର କାଲିଫୋର୍ଣ୍ଣିଆ ଷ୍ଟେଟର ସାନ୍‌ଫ୍ରାନ୍‌ସିସ୍କୋ ସହରରେ ଜର୍ଜ ୱାସିଂଟନ୍ ହାଇସ୍କୁଲ ଅଛି । ଏ ସ୍କୁଲ ଗତ କେତେବର୍ଷ ଧରି ସବୁ ଦିଗରେ ଏପରି ବିସ୍ମୟକର ଉତ୍ତମ ଫଳ ଦେଖାଇ ଆସୁଛି ଯେ, କାଲିଫୋର୍ଣ୍ଣିଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ କାଲିଫୋର୍ଣ୍ଣିଆ ରାଷ୍ଟ୍ରର ବିଧାନସଭାରେ ଏଇ ସ୍କୁଲ ଓ ଏହାର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା କରାଯାଉଛି । ସମଗ୍ର ଷ୍ଟେଟ୍‌ରେ ଏହି ଆଦର୍ଶ ହାଇସ୍କୁଲର ପରିକଳ୍ପନା ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ।

ଏ ହାଇସ୍କୁଲ କିପରି ଏପରି ଭଲ ଫଳ ଦେଖାଉଛି ? ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନ ନେଇ ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ହୋଇଗଲାଣି । କେତୋଟି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଆଦର୍ଶ ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଅଧ୍ୟାପନା କର୍ମ ଏକାବେଳକେ ଅଧସ୍ତନ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ର-ସଭା ଉପରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ, ନିଜେ ବିଚକ୍ଷଣ ଛାତ୍ର ଥିଲେ । ସେ ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକ ବାଛିଲାବେଳେ ପ୍ରକୃତ ପଣ୍ଡିତ, ପୁଣି ଯେ ଭଲ ବୁଝେଇ ପାରୁଥିବେ, ଏପରି ଲୋକଙ୍କୁ ବାଛୁଥାନ୍ତି । ବହୁଦିନ ଧରି ଜଣେ ଶିକ୍ଷକର ଶ୍ରେଣୀ-କର୍ମ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିସାରିଲା ପରେ ହିଁ, ସେ ତାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଏ, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରରେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକ ଯାହା ପାଇଥାନ୍ତି, (ଯାହା କି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ଅତି ଉଚ୍ଚ ହାର) ତା'ଠୁ ବି ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକା ଟଙ୍କା, ସେ ଦେଇଥାନ୍ତି ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏଇ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କ ନିଜ ପଢ଼ାଉଥିବା ବିଷୟଠାରୁ ବହୁ ବିସ୍ତାରିତ ଜଗତରେ ବାସ କରିବା ଉଚିତ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କ ହାଇସ୍କୁଲର ସମାଜ-ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷକ ଚୀନା ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ । ଫଳରେ ସେ ପିଲାଙ୍କୁ ବେଳେବେଳେ ଚୀନ୍ ଦେଶର ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ଉପରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଇଥାନ୍ତି । ପୁଣିସେଠାର ଶରୀରତତ୍ତ୍ୱ ଶିକ୍ଷକ ସମାଜବିଜ୍ଞାନ ଓ ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନର ଉଚ୍ଚଡିଗ୍ରୀଧାରୀ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ମାନସିକ ଜଗତର ଏ ପ୍ରକାର ବିସ୍ତୃତଶାଳୀତା ଯୋଗୁଁ ସମଗ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଜ୍ଞାନର ଏକ ପରମ ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ବିରାଜିତ ରହିଛି ।

ପାଠ ଦିଗରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର କେତୋଟି ପ୍ରଧାନତମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି ସମସ୍ତ ଅଧ୍ୟାପନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଅବହିତ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଏଇ—

୧—ପ୍ରତି ଟର୍ମର ଶେଷରେ, ନିର୍ବିଶେଷରେ, ପିଲେ ଇଂରେଜିରେ ଏକ କଠିନ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରିବେ । ପରୀକ୍ଷା ଅତି କଡ଼ା । କମା, ଫୁଲ୍‌ଷ୍ଟପ୍‌ର ଭୁଲ୍ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପିଲାଏ ଫେଲ୍ ହୁଅନ୍ତି । ଜଣେ ପିଲା ଥରେ ଆପତ୍ତି କରିଥିଲା—"ସାମାନ୍ୟ ଏକ ସ୍ପେଲିଂ ଭୁଲ ଯୋଗୁ ମୁଁ ଫେଲ୍ ଧରା ହେବି ନା ?" ପରୀକ୍ଷକ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ—"ଗୋଟିଏ ସ୍ପେଲିଂ ଭୁଲର ଅଭାବରେ ଲାବରେଟୋରୀରେ ଜୀବନ ନାଶର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ କି ?"

୨—ଏ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପ୍ରତି ଶିକ୍ଷକ, ଭାଷା-ଶିକ୍ଷକ । ବିଜ୍ଞାନର ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାକରଣ ଭୁଲ୍, ରଚନା ଭୁଲ୍, ସଂଶୋଧନ କରନ୍ତି । ଅମନୋଯୋଗୀ ଲେଖା ଓ ଭାଷାପାଇଁ ଜଣେ ଇତିହାସ ଶିକ୍ଷକ ଇତିହାସର ଖାତା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବାର ଜଣା ପାଇଛି । ସାଧାରଣତଃ

Digitized by srujan ka@gmail.com

କାଲିଫୋର୍ଣ୍ଣିଆ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ପରୀକ୍ଷାରେ ହାରାହାରି ପାସ୍ ଶତକଡ଼ା ୫୦ ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ଜର୍ଜ ଓ୍ୱାସିଂଟନ ହାଇସ୍କୁଲ୍‌ର ଗତବର୍ଷର ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ପାସ୍-ହାର ଶତକଡ଼ା ୮୭ !

୩—ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଏକ ବ୍ୟାପକ ଗଣିତ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଯଦି କେହି ଫେଲ୍ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ୟ ପାଠ ସଙ୍ଗେ ପୁଣି ସେହି ଗଣିତ ବିଦ୍ୟା ସ୍କୁଲରୁ ପଢ଼ି, ସେଥିରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ।

୪—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ଗବେଷଣା ଓ ଗବେଷଣାର ସବୁ ଦିଗ ସହିତ ପରିଚିତ ହେବେ । ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପର ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ,—ଏହି ଭାବ ଜାଗ୍ରତ ରଖିବାପାଇଁ, ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ବିଷୟକୁ ଏକାଧିକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରେ ଗବେଷଣା କରିବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲା ଆମେରିକାନ୍ ଅନ୍ତର୍ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ ମାନବତ୍ୟକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏକ ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଥେସିସ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିଛି । ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ହାଇସ୍କୁଲ୍‌ର ଉଭୟ ଇଂରେଜି ଓ ଇତିହାସ ଶିକ୍ଷକ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ନିଜ ନିଜ ଦିଗରୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର୍ କୌଣସି କୌଣସି ଟର୍ମ୍‌ରେ ସ୍କୁଲ୍‌ର ସମସ୍ତ କର୍ମ ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ପିଲାଙ୍କୁ ଆତ୍ମ-ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଛୁଟି ଦେଇଥାନ୍ତି,—ପ୍ରାୟ ସପ୍ତାହେ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଏହି ଅବସର-ବେଳେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରାଯାଏ, ନିଜେ ନିଜେ ଆପଣାକୁ ପରଖିବେ, କେତେଦୂର ଉନ୍ନତି ସେ କରିଛନ୍ତି, ଅଥବା କେଉଁଠି ତାଙ୍କର ଅଭାବ ରହିଛି, ଆଉ କେଉଁ ବିଷୟ ତାଙ୍କର ଅଧିକ ମନଧ୍ୟାନ ଦାବିକରୁଛି ଇତ୍ୟାଦି । ଗବେଷଣା ଓ ଏହି ପ୍ରକାର ଆତ୍ମ-

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଏହି ହାଇସ୍କୁଲର ପିଲାଏ ନିଜେ ନିଜେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଶିଖନ୍ତି ।

୫—ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଠର ଉତ୍କର୍ଷତା ପାଇଁ ଯେତିକି ଉତ୍ସାହ ଓ ସମ୍ମାନ ଦିଆଯାଏ, ସେତିକି ଦିଆଯାଏ ନାଗରିକତା ପ୍ରତି । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ପ୍ରତି ଟର୍ମରେ ମାର୍କ୍ ପାଆନ୍ତି । ଛାତ୍ରକାଉନସିଲରେ ପଦ ବା ଦେସ୍ୱ ପାଇବାପାଇଁ ନାଗରିକତାରେ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ମାର୍କ୍ ନିତାନ୍ତ ଦରକାର । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ନାଗରିକତା ନେଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜାଗ୍ରତ ରହିଥାନ୍ତି । ଏପରି ଦେଖାଯାଇଛି କି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଛାତ୍ର-କାଉନସିଲ୍ ବେଳେବେଳେ ଯେପରି ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରିଛି, ତାହା ସ୍ୱୟଂ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଅବାକ୍ କରି ଦେଇଛି । 'ସ୍କୁଲ୍ କମ୍ପାଉଣ୍ଡ୍‌କୁ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ କର ନାହିଁ', ଏହି ଆଦେଶ ପୂରାପୂରି ଯେତେବେଳେ ପାଳିତ ନହେବାର ଦେଖାଗଲା, ସେତେବେଳେ ଛାତ୍ରକାଉନସିଲ୍ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେ ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ କୌଣସି ପିଲା ସ୍କୁଲବିଲ୍‌ଡିଂ ଛାଡ଼ି ଯାଇ ପାରିବେ ନି ! ସ୍କୁଲରେ ପିଲା ସଂଖ୍ୟା ୨୨୭୭ । ଏହି ବିରାଟ ତରୁଣ ଜନତାକୁ ଘରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିବା ଏକ ଗହନ ସମସ୍ୟା । ଯଥାପି ଛାତ୍ର-କାଉନସିଲ୍ ମେମ୍ବରମାନେ ସ୍କୁଲ କମ୍ପାଉଣ୍ଡରେ ପରେଡ଼୍ କରି ନିଜ ଆଦେଶକୁ ଠିଆ କରେଇଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଓ ଷ୍ଟାଫ ଆଚମ୍ବିତ ହୋଇ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ଏହା ଫଳରେ ଜର୍ଜ୍ ଓ୍ୱାସିଂଟନ ହାଇସ୍କୁଲର କମ୍ପାଉଣ୍ଡ୍ ଆଉ କେବେ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଏପରି ଦାୟିତ୍ୱ-ସଜ୍ଞତା ଦ୍ୱାରା ସେ ହାଇସ୍କୁଲର ପିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ଆତ୍ମ-ଶାସନ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ।

ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକ

(ଆତ୍ମ-ସ୍ୱୀକୃତ)

ମୁଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ଗର୍ବ କରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆମର ସରକାର ଓ ସମ୍ପୃକ୍ତ ବିଭାଗ ମତେ ଯେଉଁ କାମଟି ପାଇଁ ବାଛିଚନ୍ତି ତାହା ନିପୁଣ ଭାବରେ ତୁଲାଇବା ପାଇଁ ଯେତିକି ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି ଓ ତାଲିମ୍ ଦରକାର, ମୋର ସେତିକି ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରେ ।

ନେତା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଶିକ୍ଷକର ଗତାନୁଗତିକ ସ୍ତୁତିଗାନ କରି ଶିକ୍ଷକକୁ ଏକ ମହାତ୍ମା ହେବାର ଆଶା ପୋଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ସବୁ ଶୁଣିଲା ବେଳେ ମୁଁ ତ ଲଜ୍ଜିତ ହୁଏନା, ବରଂ ସେମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞତା ଓ ଛନ୍ଦତା ପ୍ରତି ମୋର କୃପା-ବୋଧ ଆସେ ।

ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକ ବା ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷକର ମହାତ୍ମା ହେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ଦରକାର ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମନେ ହୁଏନା । ଆମ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ସିଲାବସ୍‌କୁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରି କୌଣସି ହେଲେ ମହାତ୍ମା ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ଗ୍ରାମ୍ୟ-ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ପାରିବେ ବୋଲି ମୁଁ ମନେକରେ ନାହିଁ । ପିଲାଙ୍କୁ ଆଗୁଳି ରଖିବା, ଅ, ଆ, ଶିଖେଇବା, ଗଣିତ ପଢ଼େଇବା, ଅକ୍ଷର

Digitized by srujan ka@gmail.com

ମଜ୍ଜେଇବା, ହାଜରୀ ଟେକେଇବା ପ୍ରଭୃତି କାମ ପାଇଁ, ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରର ବୁଦ୍ଧି, ବିଦ୍ୟା ବା ଆତ୍ମା କାହିଁକି ଦରକାର ହେବ ? ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସ ଦେବ "ଏ ରମ୍ଭଲ-କଦଳୀ-ଖିଆ ପାଠ ମୋର କ'ଣ ହେବ" ବୋଲି ସ୍କୁଲ ଶାଳୀ ମାଡ଼ ନଥିଲେ, ଆଜି, ଏକ ପ୍ରକାର ନିରକ୍ଷର ରହିଥିଲେ ଜୀବନ ଯାକ । ଏପରି ମହାତ୍ମା, ବିବେକାନନ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶିଶୁ 'ନରେନ୍'କୁ ସାକ୍ଷର କରେଇବା ପାଇଁ ଓ ପ୍ରାଥମିକ ଜ୍ଞାନ ଦେବାପାଇଁ ଆଜି ଏକପ୍ରକାର ଗଦାଧର * ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଆମେ ସେଇ ଦଳର । ଦେଶର ସାଧାରଣ ନାଗରିକ ଯେପରି ମହାତ୍ମା ହେବାର ଆଶା କରିଯାଏ ନାହିଁ, ଦେଶର ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକର ସେଇପରି ମହାତ୍ମା ହେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟ କାହିଁ ?

ତେବେ , ମୁଁ ବରାବର ମନେ ରଖେ ଯେ, ମୋର ଚିନ୍ତା, କର୍ମ, ବ୍ୟବହାର, ଅଧ୍ୟାପନା, ମୋ ହାତରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗଭୀର ରେଖାପାତ କରିବ । ମୁଁ ଯଦି କଥା ଭାଷାରେ ଅସଭ୍ୟ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଥାଏ, ତେବେ ମୋର ଛାତ୍ରମାନେ ଠିକ୍ ସେଆ କରିବେ, ମୁଁ ଯଦି ମିଛ କହୁଥିବାର ସେମାନେ ବୋଧ କରିବେ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କର ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରହିବ ନାହିଁ, ମୁଁ ନିୟମାନୁବର୍ତ୍ତୀ ବା ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତୀ ନ ହେଲେ ସେମାନେ ବି ହେଳାରେ ହେଳାରେ କାମ କରିବେ । ତେଣୁ ମହାତ୍ମା ମୁଁ ନ ହୋଇ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ, ମୁଁ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ, ସତ୍ୟବାଦୀ ନାଗରିକ ବୋଲି ବରାବର ଚେଷ୍ଟା

* ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କର ପାରିବାରିକ ନାମ ଥିଲା ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦତ୍ତ ଓ ରାମକୃଷ୍ଣ ପରମହଂସଙ୍କର ପାରିବାରିକ ନାମ ଥିଲା ଗଦାଧର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

କରିବ । ଆମ ଦେଶରେ ପିଲେ, ଆଜି ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ନ ଶିଖି ଅନ୍ତତଃ ଏଇ କେତୋଟି ଆଦର୍ଶକୁ ପିଲାବେଳୁ ନିଜ ଚିତ୍ତରେ ପୂରାନ୍ତୁ ।

ମୁଁ ଜାଣୁଛି ମୋର ବେତନ ମଟେ ଅଳ୍ପ । ମୁଁ ଜାଣୁଛି ମୋର ବେତନର ସ୍ୱଳ୍ପତା ଯୋଗୁଁ ଓ ଲୋକଙ୍କୁ ପୋଲିସ୍ ବା ଏକ୍ସାଇଜ୍ ବିଭାଗର କନେଷ୍ଟବଲ୍ ପରି ହଇରାଣ କରିବା ବା ଦଣ୍ଡରେ ପକେଇବାର କ୍ଷମତା ମୋଠାରେ ନ ଥିବାରୁ, ସମାଜରେ ମୋ ପ୍ରତି ଖାତିର୍ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଅପରାଧ ତ ପିଲାଙ୍କର ନୁହେଁ ? ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସେଥିରେ ମୁଁ ହେଳା କରିବା ଘୋର ପାପ ହେବ ନାହିଁକି ?

ତେବେ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଗ୍ରାମ୍ୟ-ଶିକ୍ଷକର ସୌଭାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହିଂସାର କାରଣ ହୋଇପାରେ । ସେଦିନ ଆମର ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କର ପିଲାଦିନର ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥଙ୍କୁ * ଯେମିତି ଦେଖିଛନ୍ତି, ସେ ତାଙ୍କୁ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ନଇଁ ପ୍ରଣାମ କଲେ, ଏତେ ଲୋକ ଆଗରେ । ଏ ସମ୍ମାନ କେଉଁ ପୋଲିସ୍ କନଷ୍ଟେବଲ୍ ପାଇବ ? ଶୁଣିଛି ରଥଙ୍କ ଝିଅ ବାହାଘର ପାଇଁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପୁଅର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଯାଇଛି ।

ମୁଁ ରଥଙ୍କ ପରି ଜଣେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକ ହେବ । ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ ଯେ ମୋର ଜଣେ

---

* ନାମଟି କାଳ୍ପନିକ । କିନ୍ତୁ ସମାଜରେ ଏପ୍ରକାର ଆଦର୍ଶର ଅଭାବ ଯେ ନାହିଁ, ଏହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଛାତ୍ର ଯଦି ଦେଶର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ବା ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ନେତା, ବା କବି, ବା ଡାକ୍ତର ହେବ । ଆଜି, ଯେଉଁଠାନ୍ତି ପିଲା ମୋ ହାତରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣହେବେ , ସମସ୍ତେ ହେବେ ଯେପରି ସୁନା ମଣିଷ—କେହି ମିଛ କହିବେନି, ଲାଞ୍ଚ ନେବେନି । ସମସ୍ତେ କହିବେ "ହଁ, ସେ ପରା ଅମୁକ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଛାତ୍ର ।" ଯାହାଠାରୁ ଜଣେ ମଣିଷର ଅଧିକ ଗୌରବ କ'ଣ ଥାଇପାରେ ?

ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଅଜ୍ଞାତ ଗ୍ରାମର ଅଜ୍ଞାତ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ । ମୁଁ ମୋ କାମରେ ହେଳା କଲେ, କିଏ ଜାଣିବ ? କ'ଣ ବା ଯାଏ ଆସେ ? ଛି, ଛି । ଏ ଚିନ୍ତା ଯେପରି ମୋ ମନରେ ନ ଆସେ । କାମରେ ହେଳା କରି ମୁଁ ନିନ୍ଦାର ଭାଗୀ ହେବାର ଅର୍ଥ , କେବଳ ମୁଁ ନିନ୍ଦିତ ହେବି ତାହା ନୁହେଁ ,ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷକ ସମାଜ ତାହାଦ୍ୱାରା ନିନ୍ଦିତ ହେବ । ଏହିପରି କେତୋଟି କୁଳପାଂଶୁଳଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ତ ଶିକ୍ଷକମାନ ଆଜି ମାଟିରେ ଗଡ଼ୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେଇ ଅପରାଧୀ ଗୋଷ୍ଠୀର ଜଣେ ହେବାକୁ ଚାହେଁନା । ମୁଁ ଏପରି ଭାବରେ ମୋର ଏଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିପିବାକୁ ଚାହେଁ, ଯେପରିକି, ଅଭିଭାବକ,କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଓ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀମାନେ ସମସ୍ତେ ପଛରେ କହୁଥିବେ "ଆମେ ଏଇପରି ଗୁରୁଙ୍କ ଛାତ୍ର, ଆମେ ଏଇପରି ଗୁରୁଙ୍କ ଛାତ୍ର ।"

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସେକାଳର ଚଟଶାଳୀ ଶିକ୍ଷା ଓ ଏକାଳର ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା

ଆଧୁନିକ ବିକୃତି

ଆଧୁନିକ କାଳରେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା କହିଲେ ସେହି ପ-ଲି-ଗ (ପଠନ+ଲିଖନ+ଗଣନ) ଅଛି। କିନ୍ତୁ ନାନା ମେଥଡ଼ର ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ ଓ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ସେସବୁ ଦୁର୍ବଳ ଓ ରୁଗ୍ଣ। ଶିକ୍ଷାର ଏଇ ତିନୋଟି ସୁଦୃଢ଼ ମୂଳପତ୍ତନ ଉପରୁ ଯଥାର୍ଥ ଜୋର ଖସି ଆସି, ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ବଂଟି ହୋଇଯାଉଛି। ଜୋର ପଡ଼ୁଛି ଡ୍ରିଲ, ହସ୍ତକର୍ମ, ବଗିଚାକାମ, ଗ୍ରାମସଫେଇ ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ଛୋଟ ଛୋଟ ବିଷୟରେ, ଯାହାର କି ଜୀବନ ଉପରେ ସେ ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଭାବ ନ ରହିବାର କଥା ଯେପରି ଭାବରେ ରହିବ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ପ-ଲି-ଗର। ଆମର ଏକାଳର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ପ-ଲି-ଗର ଦୁର୍ବଳ ଅଭ୍ୟାସ ଯୋଗୁଁ ଏବେ ଆମ ପିଲାଏ ଶୁଦ୍ଧ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖି ଜାଣୁ ନାହାନ୍ତି ବା ବିଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ିବା ବା କହିବାର ବି ଜାଣୁ-ନାହାନ୍ତି। ଏହା ଏକ ଘୋର ଅଧଃପତନ।

ଏକାଳର ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାରେ ଶରୀର ଗଠନର ତ ସ୍ଥାନହିଁ ନାହିଁ। ଏ ଏକ ମାରାତ୍ମକ ଅଭାବ। ଆମେ ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖୁଛୁ ଆମର ଜାତି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦୁର୍ବଳରୁ ଦୁର୍ବଳତର ହୋଇଯାଉଛି। ଆମ ଟୋକାଙ୍କର ପରିପୁଷ୍ଟ ଦେହ, ସୁଦୃଢ଼ ବାହୁ, ସତେଜ ବଦନ-ମଣ୍ଡଳ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବସ୍ତୁ ହେଲାଣି ଦେଶରେ, କିନ୍ତୁ ଆମେ ସେଥିପାଇଁ ଆଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉନାହୁଁ, ଧାଇଁଛୁ କେବଳ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ପଛରେ। ମୋ ମତରେ ନୂଆଜାତି ନିରକ୍ଷର ପଛେ ରହନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ସୁସ୍ଥସବଳ ହୋଇ ଗଢ଼ା ହୁଅନ୍ତୁ। ଯଦି କେହି ପ-ଲି-ଗ ଓ ଶାରୀରିକ ସଙ୍ଗଠନ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଭିତରୁ ଗୋଟାକୁ ବାଛିବାକୁ ମତେ କହନ୍ତା, ତେବେ ମୁଁ ଆମ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରିକ ସଙ୍ଗଠନକୁହିଁ ବାଛନ୍ତି ! ରୁଗ୍‌ଣ, ଦୁର୍ବଳ ଜାତି, ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଧରି କି କାମକୁ ଯୋଗ୍ୟ ହେବ ? ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଏବେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଉଁ କି ? କେବଳ ନିଜକୁ ପ୍ରତାରିତ କରିବାକୁ ବସିଲେ, କୌଣସି ହେଲେ ଯୋଜନାର ସାଫଲ୍ୟ ଏ ଦେଶରେ ଅସମ୍ଭବ ।

ପୂର୍ବର ସାଧାରଣଶିକ୍ଷାର ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଯେପରି ଭାବରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଅଂଶଭାବରେ ଆପେଆପେ ଗଢ଼ି ଉଠୁଥିଲା, ଏବେ ଆଉ ତା ନାହିଁ । ଆମ ପ୍ରାଇମେରୀ ସିଲାବସ୍‌ରେ ସଙ୍ଗୀତର ତ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ ନାମରେ ଅର୍ଥ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଦଳେ ପ୍ରକାଶକ ଓ ଲେଖକ ଏ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ସବୁ କଳେକୌଶଳେ ଆମ ପିଲାଙ୍କ ଉପରେ ନେଇ ଲଦି ଦେଉଛନ୍ତି, ସେ ଏକ ଜଘନ୍ୟ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ବର୍ବରତା । ଅଥଚ ଏ ମୂର୍ଖ ବର୍ବରତା ଘଟୁଛି ଆମ ଦେଶର ସ୍ୱୟଂ ଡି.ପି.ଆଇ.ଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷରରେ । ଦେଶର ଓ ଜାତିର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଆଉ ଅଧିକ କ'ଣ ଥାଇପାରେ ସ୍ୱାଠୁ ?

ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଉଛି

"ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷାବିଭାଗୀୟ ଡିରେକ୍ଟର ମହୋଦୟଙ୍କ * ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକରୂପେ ୧୯୫୯-୬୦ ସାଲପାଇଁ ମଞ୍ଜୁରିପ୍ରାପ୍ତ" 'ନୂଆ ପାଠ' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ଏବେ ବଜାରରେ ବିକ୍ରି ହେଉଛି । ଏହାର ଲେଖକ ପାଞ୍ଚଜଣ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ବିଭାଗୀୟ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଓ ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକ । ଏଇ ପୁସ୍ତକର ଆଦ୍ୟ କବିତାଟି ଏଇପରି ।

* ସେତେବେଳେ ଡି.ପି.ଆଇ. ଥିଲେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାମାଚରଣ ଦାସ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

—କେତେ ପ୍ରଭୁ ଗଢ଼ିଲ—

ଧଳା, କଳା, ମାଛ,
ଭଳି ଭଳି କଇଁଛ
କେତେ ପ୍ରଭୁ ଗଢ଼ିଲ
ପାଣି ତଳେ ରଖିଲ ।
କେତେ ତାରା, ଜହ୍ନ
ସୁଲୁ ସୁଲୁ ପବନ
କେତେ ପ୍ରଭୁ ଗଢ଼ିଲ
ଆକାଶରେ ରଖିଲ ।
ଗଛ ମାଟି ନଈ,
ନାଲି ନେଳି ଚଢ଼େଇ
କେତେ ପ୍ରଭୁ ଗଢ଼ିଲ,
ଘରଆଡ଼େ ରଖିଲ ।
ପଶୁ, ପୋକ ଘାସ,
ଡେଙ୍ଗା ଗେଡ଼ା ମଣିଷ
କେତେ ପ୍ରଭୁ ଗଢ଼ିଲ
ଭୂଇଁ ପରେ ରଖିଲ ।
ଲମ୍ବା ଚକା ଫଳ,
କଢ଼, ଫୁଲ, ବଉଳ
କେତେ ପ୍ରଭୁ ଗଢ଼ିଲ,
ଗଛ ଡାଳେ ରଖିଲ ।
ସୀସା, ଲୁହା, କଳା
ସୁନା, ରୁପା, କୋଇଲା,
କେତେ ପ୍ରଭୁ ଗଢ଼ିଲ,
ମାଟି ତଳେ ରଖିଲ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏହି ଜଘନ୍ୟ କବିତାର କି ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପାରେ ? 'ସାହିତ୍ୟ' ନାମରେ ଏପରି ଆବର୍ଜନା ଆଜି ଆମ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କରେ ବଣ୍ଟା ଯାଉଛି । ତାହା ପୁଣି ଡ଼ି. ପି. ଆଇ. ଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ନେଇ । ଏପରି ବଣ୍ଟନରେ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ ଥାଇପାରେ କି ?

କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶର ଚାଟଶାଳୀରେ ପିଲେ ପଢ଼ୁଥିଲେ ଶତ ଶତ ବର୍ଷ ଧରି ଓ ଏବେ ବି ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ଦେଶମଯ୍ଯ ।

"କୋଇଲି, ଖଣ୍ଡକ୍ଷୀର
ଦେବି ମୁଁ କାହାକୁ
ଖାଇବାର ପୁଅ ଗଲେ
ମଥୁରା ପୁରକୁ ଲୋ ।"

ଏ ଦୁଇଟି ପଂକ୍ତି ସ୍ୱରଧରି ଆବୃତ୍ତି କଲାବେଳେ, କିଶୋର କିଶୋରୀର ସଙ୍ଗୀତ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ଯୁଗପତ୍ ତ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା; ତାର ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଭାବଟି କେଉଁ ବାପ'ମାର ଚକ୍ଷୁକୁ ଆର୍ଦ୍ର ନ କରିବ ? ଏ ହେଲା ଖାଣ୍ଟି ସାହିତ୍ୟ, କାରଣ ଏ ପଦପଦ ଜୀବନ ସହିତ ରହିଥିବ ସ୍ମୃତିରେ । ଭୁଲିବାର ନୁହେଁ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରୁ ଚାଲି ଆସି ଆମେ ଏଇ ସେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ତ କବିଙ୍କର ରଚନା ନେଇ ନୂତନ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲରେ ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟାମୃତ ଆସ୍ୱାଦନ କରୁଥିଲୁଁ ।

ଯାହା ମୁଁ ଦେଖଇ, ଯାହା ମୁଁ କରଇ
ଯାହା ମୁଁ ଚିନ୍ତଇ ମନେ
ଜଗତର କର୍ତ୍ତା ପରମ ଈଶ୍ୱର
ଦେଖୁଛନ୍ତି ପ୍ରତି କ୍ଷଣେ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ବା

କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟ ଉଇ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରି
ରଚଇ ବଲ୍ମୀକ ଘର
ମୂର୍ଖ ସେହିପରି ସଞ୍ଚିବ ଯତନେ
ପୁଣ୍ୟଧନ ନିରନ୍ତର !

କାହିଁଗଲା ଏ ସାହିତ୍ୟ ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରୁ ? ପ୍ରକୃତ ସାହିତ୍ୟକୁ ଯଦି ବିଦ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରୁ ବିଦାୟ ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ମଣିଷ ଗଢ଼ିବାର ଉପାଦାନ ଆଉ ରହିଲା କ'ଣ, ସେଠି ? ଆମ ପିଲାଙ୍କ ହାତରେ କି ପଦାର୍ଥ ନେଇ ଥୁଆ ହେଉଛି, ତାକୁ କିଏ ଦେଖିବ ତେବେ ? ସେହି 'ଗ୍ରେଡ଼' କାମଟା ବୋଧହୁଏ ଡି.ପି.ଆଇ. ବାବୁ ଢୋକାମାନଙ୍କ ହାତରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ 'ବଡ଼ ବଡ଼' କାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।

ପ-ଲି-ଗର ଜ୍ଞାନ ଦୁର୍ବଳ । ଶରୀର ଦୁର୍ବଳ । ଅଗାଂରେଜୀୟ ସାହିତ୍ୟ । ଏଇ ହେଲା ଏବର ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା । ସଙ୍ଗୀତ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଲେଶ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଛନ୍ଦ-ଚର୍ଚ୍ଚା ଗାଁର ମୂର୍ଖଙ୍କଠିଁ ଆବଦ୍ଧ । ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତା ମାଲୁମ ନ ଥିବ । ଏଇ ହେଲା ଆମର ଅଭିଶପ୍ତ ଅବସ୍ଥା । !

କେବଳ ପ୍ରଭେଦ ହେଉଛି, ଇତିହାସ ଓ ଭୂଗୋଳ । ପିଲେ ଆକବର- ଖାରବେଳଙ୍କ କଥା ପଢ଼ୁଛନ୍ତି, ପୃଥିବୀର ନଦୀ ପର୍ବତର କଥା ଜାଣୁଛନ୍ତି, ପୂର୍ବେ ଚାଟଶାଳୀ ପାଠ-ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏସବୁର ସ୍ଥାନ ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ନଥାଇ ବିଶେଷ କ୍ଷତି ହେଉ ନଥିଲା । ଥାଇ ବିଶେଷ ଲାଭ ବା କ'ଣ ? ଗତ ଦୁଇଶ ବର୍ଷ ଧରି ଶିକ୍ଷା ହେଉଥିଲା ଯେ ପୃଥିବୀଟା କମଳାଲେମ୍ବୁ ପରି । ଏବେ କୁହାଗଲାଣି ଟେମ ନା,

Digitized by srujan ka@gmail.com

ନା, ପୃଥିବୀ ଠକ୍ କମଳା ପରି ନୁହେଁ, ବରଂ ପେସ୍ତାର୍ ଫଳ ପରି । ଏ ଖବର, ବା ଖାରବେଳଙ୍କ ପରି ଜଣେ ରାଜାର ଖବର, ଜାଣିବା ନ ଜାଣିବା ସହିତ ଜଣେ ଲୋକ ଭଦ୍ର, ଶିକ୍ଷିତ, ହେବାରେ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ସମ୍ପର୍କ କ'ଣ ? ଇଂରେଜ ପିଲା ଆକବର ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇପାରେ , ଭାରତୀୟ ପିଲା, ଅଶୋକଙ୍କର ସବୁ କଥା ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଅସଭ୍ୟ ରହିପାରେ ।

ମୌଳିକ ନୀତି

ଆମର ପୂର୍ବ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକମାନେ, ଯାହା ଜୀବନର ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ହୋଇ ରହିବ , ଯାହା ନାଗରିକର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ କାମରେ ଆସିବ କେବଳ ନୁହେଁ, ଯାହା ତା'ର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନକୁ ସୁଖମୟ, ଭୋଗମୟ କରିବ, ଯାହା ତାର ମାନସିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନର ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟ ଲାଭ କରିବ, ସେଇ ଗୁଡ଼ିକୁହିଁ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲେ । ଯାହାକୁ ପିଲେ ଇସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭୁଲିଯିବେ ଏବଂ ଯାହାର ଜୀବନ ସହିତ କୌଣସି ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ସେପରି ଗୁଡ଼ାଏ ବିଷୟ ପ୍ରାଇ ସେମାନେ ପିଲାଙ୍କର ମୂଲ୍ୟବାନ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରୁ ନଥିଲେ । ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ ଏଇ ଶ୍ରେଣୀର ପାଠ । କିନ୍ତୁ ପ-ଲି-ଗ, ଶରୀର-ଗଠନ,ମୌଳିକ ଧନ୍ଦା, ସଙ୍ଗୀତ ଓ ସାହିତ୍ୟ, ଏ ସବୁ ସୁସ୍ଥ ଜୀବନର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଉପାଦାନ । ଆମର ଏବର ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏବର ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଠିକ୍ ଏଇ ମୂଲ୍ୟବାନ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକୁହିଁ ଆବୁରୁ ଜାବୁରୁ ଆବର୍ଜନାରେ ପରିଣତ କରି ପକେଇଛନ୍ତି ।

ଯେ କୌଣସି ଦେଶର ନାଗରିକର ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାର ମୌଳିକ ନୀତି ସବୁ ହେବା ଉଚିତ ଏଇସବୁ:—

Digitized by srujan ka@gmail.com

୧—ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କ ଶରୀର, ପ୍ରକୃତି ଜନ୍ମରୁ ଗଢ଼ିସାରି ଥାଉ-ଛଏ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ପିଲାକୁ ମନୁଷ୍ୟ କରି ତିଆରି କରେଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ଦରକାର ହୁଏ । ଏ ହେଲା ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହି ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରୟୋଜନକୁ ଅବହେଳା କରି ଆମେ କି ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ତିଆରି କରେଇବା ?

ତେଣୁ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ବା ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଥମ ଆବଶ୍ୟ-କତା ହେଲା ନୂଆ ଜାତିର ଶରୀର ଗଠନ । ଶରୀର ଗଠନ ଅର୍ଥ ଯିବ:—

(କ) ସୁସ୍ଥ, ପରିପୁଷ୍ଟ, ବଳଶାଳୀ ଶରୀର । ଏଥିପାଇଁ ଆମର ଦେଶୀ କସରତ୍ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ତା'ଛଡ଼ା ଦେଶୀ ବିଦେଶୀ ଖେଳ ଚ ପିଲେ ଖେଳିବେ ।

(ଖ) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ପରିଷ୍କୃତି ଜ୍ଞାନ । ଏଥିପାଇଁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ନାମକ ଏକ ପୁସ୍ତକ ଘୋଷାଇ ପିଲାଙ୍କୁ ନମ୍ବର ଦେବାର ହାସ୍ୟକର ଓ ଆତ୍ମପ୍ରତାରକ ପନ୍ଥା ଥାଉ, ଆମକୁ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଜୀବନ ଅଭ୍ୟାସ କରିବାକୁ ହେବ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ଗୋଟିଏ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ରହିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଏହା "ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ବଞ୍ଚିବାର ଅଙ୍ଗ" ହୋଇ ଉଠିବା ଉଚିତ । ଗତ ୧୦ ବର୍ଷ ଭିତରେ ବିରାଟ ଚୀନ ଦେଶର ଯେପରି ମାଛି, ମଶା, ଆବର୍ଜନାକୁପ ନିର୍ମୂଳ ଭାବରେ ବହିଷ୍କାର କରାଯାଇଛି, ଆମକୁ ସେଇ ରୀତିରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ବିଧାନ ସବୁ ପାଳିବାକୁ ହେବ । ଆମର ଅପରିଷ୍କାର ଅଭ୍ୟାସ ସବୁ ଆମ ପ୍ରତି ପୃଥିବୀସାରା ଘୃଣା ଜାଗ୍ରତ କରି ରଖିଛି ଓ ଏଣେ ଆମ ନିଜ ଘର, ସାହି, ପଡ଼ା ଓ ଗାଁ ନରକକୁଣ୍ଡ ପରି ତିଆରି ରହିଛି । ଏହାର ପ୍ରତିକାର କ'ଣ ପିଲାଙ୍କୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ଘୋଷେଇ କେବଳ ନମ୍ବର ଦେବା ?

Digitized by srujan ka@gmail.com

୨ । ସାମାଜିକ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ଦିଗରୁ ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲ,—ବହି ପଢ଼ିବା । କାରଣ ବହି ଭିତରୁହିଁ ସେ ମନୁଷ୍ୟଭିର ଅଧିକାଂଶ ଉପାଦାନ ପାଇବ—ଧର୍ମ, ସାହିତ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ, ବ୍ୟବହାର, ଦର୍ଶନ ଇତ୍ୟାଦି ସବୁ କଥା । କିଛି କିଛି ସେ ପାଇ-ପାରେ ପରିବାରରୁ, କିଛି ସ୍କୁଲରୁ, କିଛି ସମାଜରୁ; କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ସେ ପାଇବ ପୁସ୍ତକରୁ ।

ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ର-ଚିତ୍ତରେ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରତି ଆନ୍ତରିକ ଅନୁରାଗ ଓ ସମ୍ମାନ ଜାଗ୍ରତ କରାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ବୃଥା ହୋଇଛି ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ପିଲା ଇସ୍କୁଲକୁ ଯିବାର ପ୍ରଧାନତମ କାରଣ ହେଉଛି ଏହି । ଓଡ଼ିଆ ଚଷା ଯେ ଅକ୍ଷର ଶିଖେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ପଢ଼ିବାପାଇଁ, ସେଠାରୁ ବଳି ଉନ୍ନତତର ସାମାଜିକ ଉନ୍ନୟନ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଆଜି ପିଲାଙ୍କୁ ଅକ୍ଷର ଶିଖାଉଛୁ ଏପରି ପଢ଼ାଇ—

ଧଳା କଳା ମାଛ, ଭଲ ଭଲ କଇଁଛ, କେତେ ପ୍ରଭୁ ଚଢ଼ିଲ,
ପାଣି ତଳେ ରଖିଲ,

କି ଅଧୋଗତି ! ମାନବିକ ଆଦର୍ଶର କି ଅପମାନ, ସାମାଜିକ ସଂସ୍କୃତିର କି ଅକଳ୍ପନୀୟ ଅଜ୍ଞତା !

ଲିଖନ ଓ ଗଣନ, ପଠନର ଅନୁପୂରକ ମାତ୍ର । ଏସବୁ ନାଗରିକ ଜୀବନର ପ୍ରୟୋଜନ ଅବଶ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପଠନ ହେଲା ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ । ଏସବୁ ସେଇଥିରୁ ବା ମୌଳିକ ଧନ୍ଦାରୁ ବାହାରିବା ଉଚିତ, ପୁଣି ହେବା ଉଚିତ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ପ୍ରାକ୍‌ଟିକାଲ—ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ।

୩ । ଜାତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଅଙ୍ଗ ରୂପେ ଓ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଉପଭୋଗ କରିଶିଖିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତିରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ସଙ୍ଗୀତ କିଛି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଜାଣିବା ନିତାନ୍ତ ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ତାଳଜ୍ଞାନ ଅନ୍ତତଃ ରହିବ, ଧ୍ୱନି ମାତ୍ରା ମଧୁର ଓ ଉଦାର, ସେହି ଭାଷା ହିଁ ଯେପରି ଆମର ପିଲାଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସଗତ ହୋଇଉଠେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ସ୍ୱର ଧରି ଶିଷ୍ଟ ଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣରେ କବିତା ଆବୃତ୍ତି କରି ଶିଖିବେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସବୁ ଛନ୍ଦ ଗାଇ ଶିଖିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଯିବ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ସୁନ୍ଦର, ସୁରୁଚି ଉପଯୋଗୀ କାବ୍ୟ କବିତା ମୁଖସ୍ଥ ରଖିବାକୁ । ସେହି ହେବ ତାର ଆତ୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପ୍ରଧାନ ପୁଞ୍ଜି ।

୪ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ମୂଳରୁ ସୁନ୍ଦରକୁ ଆଦର କରିବା ଓ କୁତ୍ସିତକୁ ଘୃଣା କରିବା ଶିଖିବେ । ଏ ଦିଗରେ ଜାପାନୀ ଜାତି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର ଆଦର୍ଶ । ସମଗ୍ର ଜାପାନ ଦେଶଟି ଯେଣୁ ଗୋଟିଏ ମନୋହର ଉଦ୍ୟାନ, ଆଉ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାପାନୀର ଘରଟି ଓ ତାର ବେଶବାସ ମନୋହର ଚିତ୍ର ପରି । ଜାପାନୀ ବା ଇଂରେଜ ତୁଳନାରେ ଆମେ ଜଘନ୍ୟ ଭାବରେ କୁତ୍ସିତ । ଆମର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଜ୍ଞାନ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଏହା ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ଘୋର ଅଭାବ । ଏହି ଅଭାବ ଘୁଞ୍ଚେଇବାକୁ ହେବ ।

୫ । ମୂଳରୁ ପିଲାଙ୍କର ହାତ କର୍ମାଭ୍ୟସ୍ତ ରହିବା ଉଚିତ । କେବଳ ବାହାର ବ୍ୟସ୍ତତା ଫଳପ୍ରଦ ବିଶେଷ ହେବନି । ହାତ ସାଥିରେ ଆଖିର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ବୁଦ୍ଧିର ବିଚାର ଯେପରି ମିଶି ରହିଥିବ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କାମରେ, ତା ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ବଢ଼େଇ କାମ ଏଥିପାଇଁ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ତେବେ ଯେକୌଣସି ଶିଳ୍ପ ବା ଧନ୍ଦା-ଦ୍ୱାରା ଏପ୍ରକାର ତାଲିମ ସମ୍ଭବ ହେବ, ଯଦି 'ଗୁରୁ' ଉତ୍କର୍ଷକୁ ତଳକୁ ନ ଖସାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥରେ ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ତ ଅଛି । ଆମ ଦେଶର ସ୍ୱଭାବ ହେଉଛି ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ହିଁ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇପିବା । ଏହି ମନୋଭାବକୁ ଆମର ସମଗ୍ର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ କରି ରଖିଛି । ଏଇଥିରୁ ଆସୁଛି ୧୦୦ରୁ ୩୦ ରଖି ପାସ୍ କରିବାର ଦାବୀ, ଯାହାକି ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଦେଶରେ ନାହିଁ । ଯଦି ଆମେ ପିଲାଙ୍କୁ ମୂଳରୁ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ବା ସର୍ବୋତ୍କର୍ଷ ପ୍ରତି ସମାଦର ନ ଶିଖେଇ ପାରିଲେ, ତେବେ କି ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ଆମେ ? ମଣିଷ ପିଲାଟା ସଭ୍ୟ, ଶିକ୍ଷିତ, ନିପୁଣ ମନୁଷ୍ୟ ବା ନାଗରିକ ହେବ ଆଉ କେଉଁ ବାଟେ, ଯଦି ସେ ମୂଳରୁ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ କୃତିତ୍ୱରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବାର ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୁଏ ?

ପିଲା ଦେଶ ଓ ଜାତିକ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣିବ । ଏଇଥିରୁ ଆସୁଛି ଇତିହାସ ଓ ଭୂଗୋଳ । କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ ନ ହୋଇ ପରିପୂରକ ବିଷୟ ମାତ୍ର ରହିବା ଉଚିତ । ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ଏମାନଙ୍କର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ମନୁଷ୍ୟ ପିଲାକୁ ବିଶ୍ୱ ଓ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ପରିଚିତ କରେଇବା ଅଧିକ ଆବଶ୍ୟକତା । ଏଇଥିରୁ ଆସୁଛି ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା । ସହଜ, ସରଳ ଭାବରେ ପିଲଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ କୌତୂହଳର ସୁଯୋଗ ନେଇ, ଆମେ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଆମ ପିଲାଙ୍କୁ ବୋଟାନି (ଉଦ୍ଭିଦ ଜଗତ), ଜୁଅଲଜି (ପ୍ରାଣୀ ଜଗତ), ଜିଓଲଜି (ମୃତ୍ତିକା ଜଗତ), ଫିଜିକ୍ସ (ପଦାର୍ଥ ଜଗତ), କେମିଷ୍ଟ୍ରି (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) ଓ ଆଷ୍ଟ୍ରନମି (ଜ୍ୟୋତିଷ ଜଗତ) ବିଷୟରେ ପ୍ରବେଶ କରେଇ ଦେଇପାରିବା । ରୁଷିଆ, ଜାପାନର ସିଲାବସ୍ ଦେଖ । ଏଇପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଇମେରୀ ଶ୍ରେଣୀରୁ ହୋଇଛି । ମନୁଷ୍ୟ ନିଜକୁ, ନିଜ ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଓ ବିଶ୍ୱକୁ ଜାଣିବା ହେଲା ଯେତେବେଳେ ମୂଳଭିତ୍ତି, ଆମେ ସେଇ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଆମର ସିଲାବସ୍ ଗଢ଼ି ଆମର ଭବିଷ୍ୟତ ନାଗରିକମାନଙ୍କୁ ସେଇପରି ଗଢ଼ିବା ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଆମର ପ୍ରାଚୀନ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏହି ଦିଗକୁ ଆଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଇ ନ ଥିଲା । ୟୁରୋପ ଏ ଦିଗରେ ହିଁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଆମକୁ ବହୁ ପଛରେ ପକେଇ ରଖି ଆଗକୁ ମାଡ଼ି ଚାଲିଗଲା । ଆମର ପ୍ରାଚୀନ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏହା ଥିଲା ଏକ ବିରାଟ ଅଭାବ । ଏହି ଅଭାବ ଆମର ଅଧଃପତନର ଏକ ବଡ଼ କାରଣ ।

ଏଇ ହେଲା ସାଧାରଣ ନାଗରିକ ପାଇଁ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାର ଏକ ରୂପରେଖ । ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦିଗ ଦେଖାଇ ଦିଆଗଲା । ଦେଶର ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଓ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଏ ଦିଗରେ ଗଭୀର ଧ୍ୟାନ ଦେବା ଉଚିତ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ତାହା ହେଉ ନାହିଁ ।

ମୂଳରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଅଧିକାରିତ୍ୱର ଐତିହ୍ୟ କପର ଥିଲା, ତାହା କୁହାଯାଇଛି । ସେହି ସାଂସ୍କୃତିକ ଐତିହ୍ୟଟି ଆମକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପୂରାପୂରି ପୋଷଣ କରିବାକୁ ହେବ । ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେପରି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା, ତାହା ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲା ପାଇବାର ହକ୍ ଦାବୀ । ଏତିକି ନ ହେଲେ କେହି ନାଗରିକତ୍ୱ ପାଇପାରିବେ ନାହିଁ ବା ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନୀ, ପଣ୍ଡିତ ହେବାର ବା ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇବାର ଦାବୀ କେବଳ ପ୍ରକୃତ ଅଧିକାରୀର । ଏ ଦାବୀ କେବଳ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ବିଚକ୍ଷଣଙ୍କର । ଏ ଅଧିକାରକୁ ଯେଉଁଠି ଶସ୍ତା, ସର୍ବଜନପ୍ରାପ୍ୟ କରି ଦିଆଯାଏ, ସେଠି ଦେଶ, ଜାତି ଓ ଶାସନ ରସାତଳକୁ ଯିବାଇ ଯିବ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଡିଗ୍ରୀ ଓ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଶିକ୍ଷା ନୁହେ

ଆମେ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ବସେଇ ଦେଶରେ, ଜନସାଧାରଣରେ ଶିକ୍ଷା ବା ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର କରୁଛୁ ବୋଲି କହୁଛୁ । ସେଥିପାଇଁ ବିପୁଳ ପରିମାଣର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟିତ ହେଉଛି । ସେହି ଶିକ୍ଷା ବା ଜ୍ଞାନର ପ୍ରତୀକରୂପେ ଆମେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ବାଣ୍ଟି ଦେଉଛୁ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଶିକ୍ଷିତ ହେବା ମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ କି ରାମ, ସୀତା, ଅର୍ଜୁନ, ସାବିତ୍ରୀ, କୃଷ୍ଣ ଏହିମାନଙ୍କର ଜୀବନ ପାଠ କରିବ ? ଏହିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ତ ଆମର ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ? କିନ୍ତୁ ସୀତା, ସାବିତ୍ରୀ ବା ରାମ ଓ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ମାଟ୍ରିକଠାରୁ ଏମ୍.ଏ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେଉଁ କେଉଁ ଡିଗ୍ରୀ ହାସଲ ଥିଲା, କେଉଁ ପୁରାଣରେ ତାହା ଅଛି କି ? ଇତିହାସର ଏମ୍. ଏ. ଡିଗ୍ରୀଧାରୀ ତରୁଣ ତାଙ୍କର ଡିଗ୍ରୀ ପାଇଁ ଗର୍ବୋତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହେଲାବେଳେ ମନେରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଅନେକ ବିରାଟ ପୁରୁଷ ଯେଉଁମାନେ କି ଇତିହାସ ଗଢ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର କୌଣସି ଡିଗ୍ରୀ ନ ଥିଲା କେବଳ ନୁହେଁ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଆକବର, ସାର୍ଲିମେନ୍ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରକ୍ଷର ଥିଲେ । ଆହୁରି ବିସ୍ମୟକର କଥା ଯେ ମହମ୍ମଦ ଓ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରି ଜ୍ଞାନର ଅବତାର ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରକ୍ଷର ଥିଲେ, ଆଉ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଓ ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କ ପରି ବିଶ୍ୱକବି ସବୁ ମାଟ୍ରିକ ମଧ୍ୟ ପାଶ୍‌କରି ନ ଥିଲେ ।

ତେଣୁ ଶିକ୍ଷା କହିଲେ ଯେ ଡିଗ୍ରୀ ନୁହେଁ କି କୋଠାବାଡ଼ି ନୁହେଁ, ଏଥିରେ ଯୁକ୍ତିତର୍କର ଅବସର ନାହିଁ । ବିନା ପୁସ୍ତକ-ଜ୍ଞାନରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ପରମମାନବ ହୋଇପାରେ, ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ମହମ୍ମଦ, ଆକବର, ରାମକୃଷ୍ଣ । ଆଉ ପ୍ରତିଭାଧର ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ସ୍କୁଲ କଲେଜ ବା ଅଧ୍ୟାପକର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଆପେ

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଆପେ ଯେ ବିଶ୍ୱଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରେ, ତାହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ସେକ୍ସପିଅର ଓ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ।

ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ଆମର ତଥାକଥିତ ‘ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା’ର ଇଟା ପଥରର ଗଦା ତିଆ କରେଇ ଯେଉଁ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ‘ପ୍ରସାର’ ଚାଲିଛି, ତାହା ଯେ ଅର୍ଥର କେବଳ ଦାରୁଣ ଅପବ୍ୟୟ ମାତ୍ର, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏ ‘ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା’ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ‘ଶିକ୍ଷିତ’ ହେବା ନୁହେଁ, ‘ସାର୍ଟିଫିକେଟିତ’ ହେବା, ଜ୍ଞାନାଧିକାରୀ ବା ତତ୍ତ୍ୱାଧିକାରୀ ହେବା ନୁହେଁ, ଧନାଧିକାରୀ ବା ଅର୍ଥାଧିକାରୀ ହେବା । ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ବା ଜ୍ଞାନ କୌଣସି ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଦରକାର କରେ ନାହିଁ । ପଠାଣି ସାମନ୍ତଙ୍କର କି ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଥିଲା ? ନିରକ୍ଷର ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଖକୁ ସମସାମୟିକ ପଣ୍ଡିତ ଲୋକେ ଧାଉଁଥିଲେ କାହିଁକି ? ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ଓ ଜ୍ଞାନ ତାର ଅଧିକାରୀକୁ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ସୌରଭ ଦିଏ, ତା’ର ଆକର୍ଷଣ କୌଣସି ସାର୍ଟିଫିକେଟ କାଗଜ ଦେଇପାରେ ନା ।

କିନ୍ତୁ ବିଚାର କରିବାର କଥା ଯେ ଆମ ଭିତରେ କେତେଜଣ ପଠାଣି ସାମନ୍ତ ବା ରାମକୃଷ୍ଣ ବା ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ ? ଉଦ୍ଭିଦ ଯେମିତି ମାଟି ପବନରୁ ତାର ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଆପେ ଆପେ କରିନିଏ, ଏମାନେ ସେହିପରି ସ୍ୱାଭାବିକ ଶକ୍ତିରେ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମ ପରି ଅଧମଙ୍କର ସେହି ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି କାହିଁ ? ତେଣୁଇ ତ ଆମମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବାହାରର ସାହାଯ୍ୟ ଦରକାର । ସେହି ବାହାରର ସାହାଯ୍ୟ ହେଉଛି ସ୍କୁଲ, କଲେଜ ଓ ଶିକ୍ଷା ।

ୟୁରୋପୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତି ଓ ସମାଜନୀତିର ଆଦର୍ଶରେ ଆମେ ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଏବେ ‘ସାର୍ବଜନୀନ’ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଲାଗି

Digitized by srujan ka@gmail.com

ପଢ଼ୁଛୁ । କାଙ୍କ୍ଷା କରୁଛୁ, ତାର ଉତ୍ତର ଖୁବ କମ ଶିକ୍ଷାବ୍ରତୀ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶରେ ଦେଇପାରିବେ । ୟୁରୋପର ଅନ୍ଧ ଅନୁକରଣ କରି ଆମେ ଅନେକ କଥା କହୁଛୁ, କେବଳ ୟୁରୋପ ଆଗରେ ନିଜକୁ ତାରି ପରି ସଭ୍ୟ ବା 'ପ୍ରଗ୍ରେସିଭ୍' ବୋଲି ପରିଚିତ ହେବାକୁ । ଶିକ୍ଷାର ବାହ୍ୟ ପ୍ରସାରଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କୁ ସଭ୍ୟ କରେଇବା, ଆଉ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ରାଜା ବୋଲେଇବା ଏକ କଥା । ରାଜ୍ୟ ଯାର ଅଛି ସେ ସିନା ରାଜା, ଖାଲି ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିଲେ ତ ଲୋକ ରାଜା ହୋଇ ପଡ଼ିବେନି । ସେହିପରି କେବଳ ଡିଗ୍ରୀ ସାର୍ଟିଫିକେଟର ଛାପ ଦେହଯାକ ମାରିଦେଲେ ଲୋକ 'ଶିକ୍ଷିତ' ହୋଇପଡ଼ିବେନି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସର୍ବଦେଶରେ ଅଗଣିତ ଲୋକ ସବୁକାଳେ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପୁସ୍ତକଜ୍ଞାନ ବା ସ୍କୁଲ କଲେଜର ଅଭିଜ୍ଞତା ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଗଭୀର ଭାବରେ ଜ୍ଞାନୀ ଓ ଶିକ୍ଷିତ । ଏ ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନେ କେବଳ ୟୁରୋପୀୟ ଅନୁକରଣରେ ତଥାକଥିତ ଶିକ୍ଷା ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାରର ଚିତ୍କାର କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ କ'ଣ ସ୍ୱୀକାର କରିବେନି ଯେ, ଏ ଦିଗରେ ଆମର ଗରିବ ଦେଶର ଗୁଡ଼ାଏ ଅର୍ଥ କେବଳ ବରବାଦ ହେଉଛି ମାତ୍ର ?

ଭାରତବର୍ଷରେ ବରାବର ବାହ୍ୟ ଆବରଣ ଓ ଆଭରଣ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଭିତରର ଅଧିକାରିତ୍ୱ ପ୍ରତି ଜୋର ଦିଆ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ସେଇ ହିଁ ଥିଲା ଭାରତର ଐତିହ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନୀ-ଗୁଣୀର ପରୀକ୍ଷା । ଉଚ୍ଚଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରିତ୍ୱ ପ୍ରମାଣିତ ନ ହେଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହାରିକୁ ଉଚ୍ଚଜ୍ଞାନ ଦିଆଯାଉ ନ ଥିଲା । ନାଳନ୍ଦା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫାଟକରେ ଦ୍ୱାରପଣ୍ଡିତ ରହୁଥିଲେ । ଏଇ ଦ୍ୱାର-ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ଓ ଜ୍ଞାନର ପରୀକ୍ଷା ପାର ନ ହୋଇ ପାରିଲେ କାହାରିକି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଦ୍ୱାର ମାଡ଼ିବାକୁ ଦିଆଯାଉ ନ ଥିଲା ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

କିନ୍ତୁ ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ, ଭାରତବର୍ଷ ସାଧାରଣ ଜନତାର ଜ୍ଞାନପିପାସା ବା ଜ୍ଞାନସାଧନାକୁ ଖାତିରକୁ ଆଣି ନ ଥିଲା । ଅଧିକାଂଶ ମୂଢ଼ ବୋଲି କାହାରିକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରାଯାଉ ନ ଥିଲା । ଅଧିକାର ଭେଦରେ ଯିଏ ଯେପରି ଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ ହେବା ଉଚିତ, ତାପାଇଁ ସେହିପ୍ରକାର ମୋଟାମୋଟି ଏକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ଆଜି ଆମେ ନିରପେକ୍ଷ ବିଚାର କରିବସିଲେ ଆମେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ କହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବା ଯେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା, ଏବର ୟୁରୋପାନୁକୃତ ସାର୍ବଜନୀନ ପ୍ରାଇମେରୀ, ସେକେଣ୍ଡାରୀ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅପେକ୍ଷା ମନ୍ଦ ତ ନ ଥିଲା, ବରଂ ଅନେକାଂଶରେ ଉତ୍ତମ ଥିଲା । ଅଥଚ ସେଥିପାଇଁ ଅର୍ଥର କୌଣସି ଅନର୍ଥକ ଅପଚୟ ଘଟିବାର ଅବସରହିଁ ନ ଥିଲା । ଜନତା, ତାହା ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସ୍ୱୟଂକ୍ରିୟ ଚକ୍ରରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ପାଉଥିଲେ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଚାର କରିବା ଉଚିତ, ଦେଶର ସାଧାରଣ ନାଗରିକ ପାଇଁ ଏଇ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା କ'ଣ ହେବା ଉଚିତ । ଆଉ, ଆମ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କ'ଣ ହୋଇଥିଲା, ଏବେ କ'ଣ ହେଉଛି ?

ଭାରତବର୍ଷର ନିଜସ୍ୱ ପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା

ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାକୁ ବହୁକାଳ ଧରି ଇଂରେଜୀରେ କୁହା ଯାଉଥିଲା ଥ୍ରି-ଆର୍ ବା, ତିନୋଟିର ଆଦ୍ୟ ବିଦ୍ୟା । ଅର୍ଥାତ୍ ରିଡ଼ିଂ [ପଠନ], ରାଇଟିଂ [ଲିଖନ], ଆରିଥ୍‌ମେଟିକ୍ [ଗଣନ] । ତାଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ଆମେ ଓଡ଼ିଆରେ କହିପାରିବା ପ-ଲି-ଗ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

ପିଲାଟା ବହି ପଢ଼ିପାରିଲା, ଚିଠି ଲେଖିପାରିଲା ଓ ହିସାବ କରିପାରିଲା—ଏଇତ ତାର ଜୀବନରେ ଏକାନ୍ତ ଦରକାର,

Digitized by srujan ka@gmail.com

ଏଇ ହେଲା ତେଣୁ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା । ଗତ ଦେଢ଼ଶ, ଦୁଇଶ ବର୍ଷ ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଇ ଥିଲା ପୃଥିବୀରେ ସବୁଠୁ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରୋଗ୍ରାମ । ଆମ ଗୁରୁଶାଳୀମାନଙ୍କରେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଏହାହିଁ ପଢ଼ା ହୋଇଆସୁଥିଲା । ଏଇ ଥିଲା ଗୁରୁଶାଳୀ ପାଠ । ସେ କାଳରେ ଗୁରୁଶାଳୀରୁ ଯିଏ ବାହାରି ଆସୁଥିଲେ, ସେ ସ-ଲ-ଗରେ ଧୁରନ୍ଧର ହୋଇ ଉଠୁଥିଲେ ।

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୁ ଆଉ ଦୁଇଟି ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଆମର ସେ କାଳର ଲୋକେ ଆପେ ଆପେ ଶିଖି ଯାଉଥିଲେ ।

ଗାଁଏ ଗାଁଏ ଆଖଡ଼ା ଥିଲା । ପିଲା, ଭେଣ୍ଡା, ସମସ୍ତେ କୁସ୍ତିକସରତ କରି ଶରୀରକୁ ଗଢ଼ି ନେଉଥିଲେ । ନିଜକୁ ଓ ନିଜର ଲୋକଙ୍କୁ ବିପଦ ଆପଦରେ ରକ୍ଷା କରିବାର କୌଶଳ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ଯୁଆଡୁଇ ଏବେ ଆମେ ଫିଜିକାଲ୍ ଏଡୁକେଶନ ବା ଫିଜିକାଲ୍ ଟ୍ରେନିଂ ନାମ କରି ତା' ପିଛରେ ଅଜସ୍ର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରୁଛେ; କିନ୍ତୁ ଫଳ ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଘଟୁଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟରେ, ପିଲେ ଗୁରୁଶାଳୀକି ଆସିବାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ଘର, ଗ୍ରାମ, ସମାଜ ବା ନିଜର ମୌଳିକ ବୃତ୍ତିରୁ ଏବପରି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଉ ନ ଥିଲେ । ଚଷା ପିଲା ଗୁରୁଶାଳୀରେ ପଢ଼ିବା ଭିତରେ ଚଢ଼ି ବାପ ସାଥିରେ ବିଲକୁ ଯାଇ ଚଷା ହେଉଥିଲା, ସେହିପରି ଭଣ୍ଡାରୀ ପିଲା ହେଉଥିଲା । ଭଣ୍ଡାରୀ, ବଢ଼େଇ ପିଲା ରହୁଥିଲା ବଢ଼େଇ ।

ଏବେ ଆମେ ଠିକ୍ ଏଇ କଥାଟାକୁ କ୍ରାଫ୍ଟ-ଟ୍ରେନିଂ, ହସ୍ତ-ଶିଳ୍ପ-ଶିକ୍ଷା ବା କ୍ରାଫ୍ଟ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ବେସିକ୍ ଶିକ୍ଷା ନାମରେ ଗୋଟାଏ କିଛି ବଡ଼ ବିପ୍ଳବ ଆଣିଦେଲୁ ଭାବି, ସେଥିରେ କି କେତେ କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରୁଛୁ । ସେ କି ବୃଥା ।

Digitized by srujan ka@gmail.com

ମୋଟ ଉପରେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ନାମରେ ଏଦେଶରେ ପୂର୍ବେ ଯାହା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ତାହା ହେଉଛି ପ-ଲି-ଗ ସମ୍ବଳିତ ଶରୀର ଗଠନ ଓ କୌଳିକ ଧନ୍ଦା । ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଶ ବର୍ଷ ତଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶର ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାୟଇ ଏହା ଥିଲା । ଏହା ସହିତ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ପରିପୂରକ ବା ସ୍ୱାଭାବିକ ପରିଣତି ଭାବରେ ଆଉ ଦୁଇଟା ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ଆପେ ଆପେ ଆୟତ୍ତକୁ ଆସି ଯାଉଥିଲା । ସେ ହେଉଛି ଲିଟରେଚର ବା ସାହିତ୍ୟ, ପୁଣି ମ୍ୟୁଜିକ ବା ସଙ୍ଗୀତ । ପୂର୍ବେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଯାହା ଥିଲା, ସଙ୍ଗୀତ ଆଖଡ଼ା ଥିଲା, ପାଲାବାଲା, ଦାଶକାଠିଆ ବି ଆସୁଥିଲେ । ଅନ୍ତତଃ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଗୋଟିଏ ନା ଗୋଟାଏ ପୁରାଣ ତ ପାରାୟଣ ହେଉଥିଲା । ଗାଁରେ କୀର୍ତ୍ତନ ପାର୍ଟି ଗାଁ-ଜୀବନର ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ତେଣୁ ଏସବୁ ଦେଇ ଗ୍ରାମର ସାଧାରଣ ତରୁଣ ନାଗରିକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂଗୀତ ସହିତ ପରିଚିତ ହେଉଥିଲେ । ନିଜେ ସ୍ୱ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ସେଥିରୁ କିଛି କିଛି ଆୟତ୍ତ କରି ନେଉଥିଲେ ।

ତାହେଲେ ଆମର ପ୍ରାଚୀନ ରୀତିରେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷାର ଏଇ ଥିଲା ଉପାଦାନ — ଲିଖନ, ପଠନ, ଗଣନ, ଶରୀରଗଠନ, କୌଳିକଧନ୍ଦା, ସାହିତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ।

ଏଥିରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ସାଧାରଣ ନାଗରିକର ଜୀବନରେ କାମରେ ଆସୁଥିଲା, ଜୀବିକାର ଉପାୟ ଭାବରେ ଯେତେ ନୁହେଁ, ଜୀବନକୁ ଉପଭୋଗ କରିବା, ଆନନ୍ଦମୟ କରିବାରେ । ସାର୍ଟିଫିକେଟର ବା ଲାଇସେନ୍ସର ପ୍ରଶ୍ନ ନ ଥିଲା ସେତେବେଳେ । କେହି କେବଳ ଏମ୍. ଏ. ଡିପ୍ଲୋମାଟା କୌଣସିମତେ ମାରି ନେଇ, ଲେକ୍ଚରରଟାଏ ହୋଇ ଯିବା ଆଶାରେ ହିଁ ଲାବଣ୍ୟବତୀ ବା ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁ ନ ଥିଲେ । ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲା କେବଳ ଚର୍ଚ୍ଚାର ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ ।

Digitized by srujan ka@gmail.com